

SLOVENIJA PRED PEKINGOM

NESEKSISTIČNA RABA JEZIKA

PROBLEMI ŽENSK NA DELOVNEM MESTU -
OPAŽANJA SINDIKATOV

SKLADNOST DRUŽINSKEGA IN POKLICNEGA ŽIVLJENJA

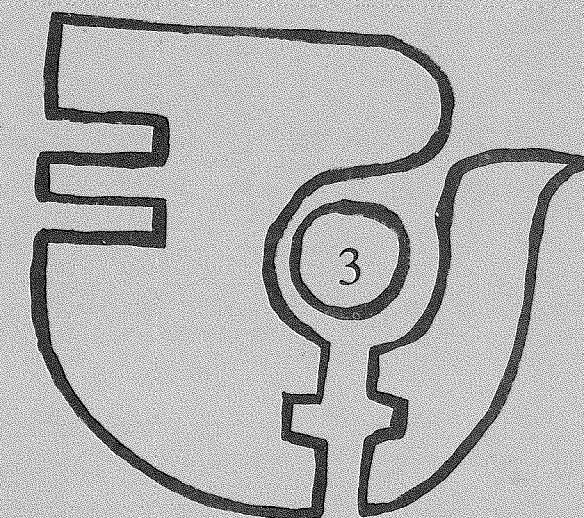
VAROVANJE ZDRAVJA ŽENSK

NEVLADNE ŽENSK ORGANIZACIJE ZA NAPREDEK POLOŽAJA
ŽENSK SLOVENIJE

ŽENSKE V NOVINARSKIH VRSTICAH IN MED NJIMI

SLOVENIJA PRED PEKINGOM

SKLADNOST DRUŽINSKEGA IN POKLICNEGA ŽIVLJENJA

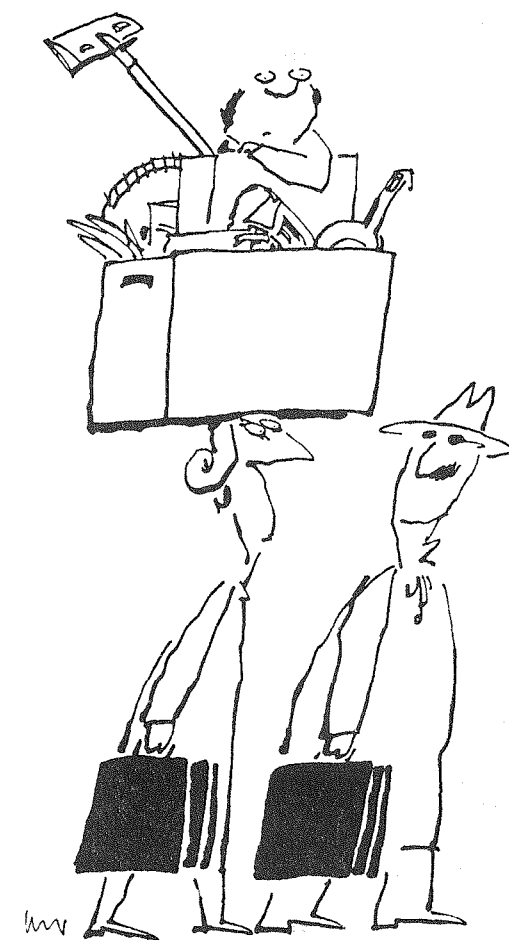

VLADA REPUBLIKE SLOVENIJE
URAD ZA ŽENSKO POLITIKO

1995

SLOVENIJA
PRED
PEKINGOM

SKLADNOST
DRUŽINSKEGA
IN
POKLICNEGA
ŽIVLJENJA

vir: WEP, Nizozemska

VLADA REPUBLIKE SLOVENIJE
URAD ZA ŽENSKO POLITIKO

1995

3. zvezek iz zbirke "SLOVENIJA PRED PEKINGOM"
SKLADNOST DRUŽINSKEGA IN
POKLICNEGA ŽIVLJENJA

UREDNICI
Vera Kozmik
Vijolica Neubauer

IZDAJATELJ
Vlada Republike Slovenije
Urad za žensko politiko

Za izdajatelja
Vera Kozmik

Ljubljana, julij 1995

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316.356.2(063)

SKLADNOST družinskega in poklicnega življenja / [urednici Vera Kozmik, Vijolica Neubauer]. - Ljubljana : Vlada Republike Slovenije, Urad za žensko politiko, 1995. - (Slovenija pred Pekingom ; zv. 3)

1. Kozmik, Vera 2. Neubauer, Vijolica
52225280

VSEBINA:

1. Sonja Lokar:
POKLIC IN DRUŽINA - KAKO JU USKLADITI

2. ZAPIS STROKOVNE JAVNE RAZPRAVE

3. PREDLOGI IZ RAZPRAVE

4. ANALIZA IZVAJANJA UKREPOV RESOLUCIJE O TEMELJIH
OBLIKOVANJA DRUŽINSKE POLITIKE V SLOVENIJI . . .

NE IZTROŠIMO SE

Bila je dobra mati,
fantastična, vročekrvna ljubimka,
razumevajoča žena,
politično dejavna
in redno je hodila k telovadbi.

Okna so bila na sveže pomita,
resice preproge na novo počesane,
in v hiši se je širil prijeten vonj
po sveže pečenem kruhu in domači marmeladi
- ko je prispel rešilni avto.

Lena Holstein

*Industrijski delovni
čas: od šestih do
dveh*

To vprašanje se v Sloveniji zastavlja in v praksi tudi rešuje že zelo dolgo, saj je zlasti po drugi svetovni vojni odstotek žensk med zaposlenimi za poln delovni čas naglo rasel in že v sedemdesetih letih dosegel skoraj polovico vseh zaposlenih. Pravica ženske, da je ekonomsko samostojna, se je ujela v predstavo, da sta predvsem solidna izobrazba in redna zaposlitev za poln delovni čas edina zanesljiva pot do take samostojnosti, in da je treba družbeno organizacijo socialnih služb in servisov - otroškega varstva, šolstva, zdravstva, javne prehrane - za družino dveh polno zaposlenih staršev prilagoditi prevladujočemu tipu industrijskega delovnega časa - od šestih do dveh in ekonomski nuji sive popoldanske ekonomije.

Ob tem so ostale skoraj nedotaknjene:

- tradicionalna, spolno zaznamovana delitev poklicev
- tradicionalna, spolno zaznamovana delovna hierarhija
- tradicionalna delitev dela v družini in gospodinjstvu
- značilna delitev plačanega in neplačanega dela

*Evropski delovni čas
ni podaljševanje
osemurnega delavnika*

Prehod v postindustrijsko družbo z odprtim tržnim gospodarstvom in parlamentarno demokracijo je podrl vse stare predpostavke: visoko stopnjo polne zaposlitve obeh spolov je ogrozila visoka stopnja trajne strukturne brezposelnosti, tip stabilne, polne zaposlitve vse bolj nadomešča zaposlitev, v kateri je nujno, da se menjajo razdobja dela, brezposelnosti in pridobivanja novih znanj, razpadla je enotnost industrijskega delovnega časa in nadomestili so jo delovni čas Evrope, podaljševanje osemurnega delavnika v drobnem podjetništvu, tržni ritmi sezonskega dela in lohn poslov. Delovni ritmi otrok in staršev so se razšli. Poslovni čas uradov, servisov in bank se je spremenil, ne glede na potrebe uporabnikov. Razpadla je solidarnostna stanovanjska politika. Možnosti osnovati in povečevati družino so se do te mere poslabšale, da je za mnoge mlade ljudi dilema, kako uskladiti poklic in družino zamenjalo vprašanje: kako sploh priti do kakršnegakoli plačanega dela in si zagotoviti elementarno ekonomsko neodvisnost.

*Ženske ne izbirajo
med poklicem in
družino, temveč se
odločajo za ekonomsko
neodvisnost, samstvo
in nerojevanje.*

Objektivno možna in za pomemben del političnega spektra celo zaželena je postala tudi koncepcija družbenega razvoja, v kateri bi ekonomska rast v Sloveniji lahko temeljila na intenzivni zaposlenosti zgolj najbolj propulzivnega dela prebivalstva in na socialnih mrežah skope rezidualne socialne države, kombinirane s sivo ekonomijo družinskih in sorodstvenih mrež. V taki koncepciji razvoja bi ne šlo več za vprašanje, kako za oba spola sprejemljivo uskladiti poklic in družino, amapak za izbiro: ali poklic ali družina. Nosilci teh konceptov se skrivajo za besednjakom pravice moškega in ženske do svobodnega dogovora in svobodne izbire. Toda empirična dejstva kažejo, da se ženske ne pustijo obsoditi na ekonomsko odvisnost, na sivo ekonomijo

in neplačan poklic žene, matere in gospodinje, ampak izbirajo - samstvo in nerojevanje.

V takih razmerah se v zvezi z dilemo, kako uskladiti poklic in družino, na prvo mesto prebije vprašanje: kako doseči politično soglasje o razvoju, kjer bo samoumevna pravica obeh spolov do zares enakih možnosti šolanja, socialno varnega in normalno plačanega dela, poklicnega napredovanja - in kjer bodo samoumevne enake odgovornosti obeh partnerjev in celotne družbe za to, da nastanejo pogoji, v katerih je mogoče rojevati srečne in zaželene otroke. To pa ni več samo zgodba o primerno dolgi porodniški, dostopnih jaslih in vrtcih, o brezplačnem šolanju, o kvalitetni in dostopni prehrani v šolah in na delovnih mestih, to ni več samo zgodba o otroških dodatkih in primernih servisih za družino in dom, za ostarele, invalidne in bolne družinske člane, ampak tudi zgodba o drugačni porazdelitvi politične moči med spoloma, o novih nalogah sindikatov, o novi vsebini socialnih paktov, o vladnem projektu spodbujanja enakih možnosti spolov, o vsebinsko drugačni vzgoji otrok, o koncu seksizma v medijih, o drugačnem razumevanju plačanega in neplačanega dela, o drugačni delitvi dela v družini in gospodinjstvu, o drugačni organizacijski klimi v podjetjih in ustanovah, kjer se delovni čas in razvoj kadrov prilagaja življenjskim ciklusom zaposlenih in ne le zgolj industrijskim in potrošniškim ritmom tržne ekonomije...

*Za uskladitev
poklica in družine
so potrebne
številne spremembe*

vir: Como ayudarlos a crecer, Madrid

ZAPIS JAVNE STROKOVNE RAZPRAVE

Ljubljana, 11. maj 1995

V JAVNI RAZPRAVI SO SODELOVALE:

1. Maca Jogan,
doktorica socioloških znanosti, redna profesorica na Fakulteti za družbene vede, strokovnjakinja za sociološke teorije in sociologijo spolov
2. Majda Kocmur,
diplomirana pravnica, sekretarka Združenja delodajalcev Slovenije
3. Jerina Kodelja Starin,
Andragoški inštitut
4. Vladka Komel,
Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve
5. Mateja Kožuh Novak,
poslanka v Državnem zboru Republike Slovenije
6. Irena Križman,
namestnica direktorja Zavoda Republike Slovenije za statistiko
7. Sonja Lokar,
predstavnica Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve v vladni delegaciji na 4. svetovni konferenci o ženskah
8. Ljubica Marjanovič Umek,
doktorica razvojne psihologije, profesorica na Filozofski fakulteti in namestnica direktorja Zavoda Republike Slovenije za šolstvo
9. Angelca Murko-Pleš,
Mestna organizacija ZLSD Ljubljana
10. Tanja Rener,
doktorica socioloških znanosti, docentka na Fakulteti za družbene vede, strokovnjakinja za sociologijo družine in sociologijo spolov
11. Metka Roksandič,
Zveza svobodnih sindikatov Slovenije
12. Nevenka Sadar Černigoj,
doktorica psiholoških znanosti, docentka na Fakulteti za družbene vede, strokovnjakinja za sociološke in psihološke vidike raziskovanja družine, spolnih vlog, prostega časa in načina življenja

SONJA LOKAR

Ko smo pripravljale razpravo "Poklic in družina - kako ju uskladiti?", smo ugotavljale, da gre za zelo kompleksno problematiko in da bi bilo treba v njenem sklopu odpreti kar kakšnih petnajst, šestnajst ali še več ključnih tem. Seveda ne moremo govoriti o vseh; to bi trajalo predolgo, razen tega pa so nekatere stvari pri nas bolje urejene kot druge. Tako ne bomo posebej govorile o porodniškem dopustu in vlogi očeta pri dopustu za nego in vzgojo otroka. Izognile se bomo tudi vprašanju stanovanjske politike, ki globoko posega v to temo. Osredotočile se bomo samo na nekatera vprašanja, in sicer po takšnem vrstnem redu, kot so postavljena v vabilu.

Med nami so raziskovalke in strokovnjakinje, ki se že zelo dolgo ukvarjajo s temi temami, zato sem prepričana, da bo večer zanimiv in da bomo na koncu lahko izoblikovale predloge, s katerimi bomo obogatile našo družinsko politiko in si pridobile tudi dragocene informacije za nastop na svetovni konferenci o ženskah v Pekingu. Najbrž ni treba razlagati, da so teme, ki jih odpiramo, značilne ne samo za zahodno, ampak tudi za vzhodno Evropo in da gre za probleme, ki zadevajo ženske po vsem svetu. Še nikjer pa niso teh vprašanj ustrezno razrešili, zato nam bo naše skupno razmišljanje na današnji razpravi in pozneje na veliki mednarodni konferenci morda le pomagalo narediti korak naprej.

Začeli bomo z vprašanjem, kako je pri nas urejena porazdelitev odgovornosti v gospodinjstvu, pri negi in vzgoji otrok, pri skrbi za ostarele in za tiste, ki ne morejo skrbeti sami zase.

NEVENKA SADAR ČERNIGOJ

*Družbeni sistemi
se med seboj
prepletajo*

Današnjo temo bom predstavila na treh ravneh. Prva raven je družbeni sistem, druga posameznik oziroma posameznica in tretja odnosi med partnerjema. Na ravni družbenih sistemov imamo delo, družino, lokalno skupnost ter še nekatera druga področja družbenega življenja, ki se med seboj prepletajo. Odnosi med posameznimi sistemi so poenostavljeno prikazani na sliki A.

*Posameznik oziroma
posameznica in
njune prioritete*

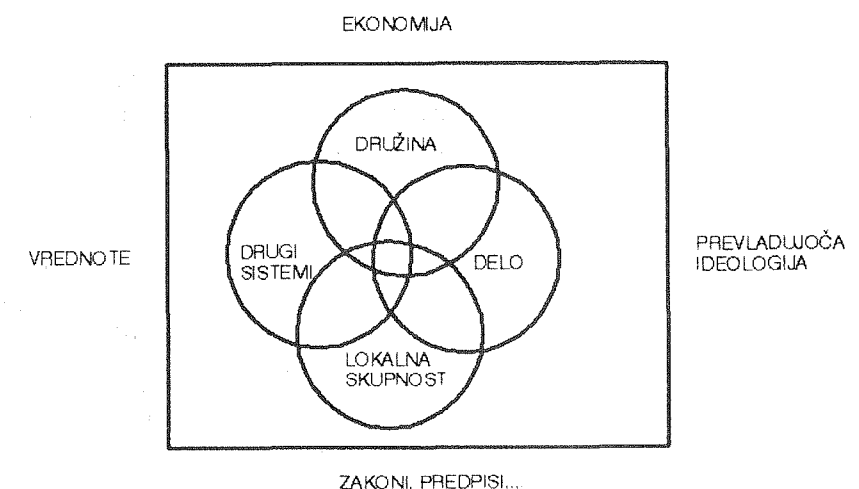
Na ravni posameznika oziroma posameznice govorimo o različnih področjih življenja kot izvorih osebnih in socialnih identitet. Pri odgovorih na vprašanja, kot so na primer: kdo sem, kaj je smisel mojega življenja... imajo posamezna področja različne pomene in funkcije. Nekateri ljudje zelo jasno ločujejo posamezna področja življenja in si zastavljajo jasne hierarhične prioritete. Na prvem mestu je na primer družina, na drugem delo in tako naprej. Drugi imajo deljene prioritete. Če pogledamo raziskave, ki so bile narejene pri nas, vidimo, da so prioritete v glavnem kar precej deljene. Po raziskavi Slovenskega javnega mnenja 1992, 96 % ljudi izjavlja, da je za njih družina najbolj pomembna oziroma zelo pomembna, enako (97 %) pravijo za delo. Za večino predstavljata ti dve področji življenja deljeno

*Ženski privatno,
moškemu pa javno
področje življenja*

prioriteto, seveda pa so razlogi za prioriteto vsakega področja različni.

Z vidika posameznika oziroma posameznice je zelo pomemben tudi odnos, ki ga ima do delitve dela, do zaposlenosti. Veliko je tako imenovane spolne segmentacije življenja. To so pokazale tako raziskave Javnega mnenja kot raziskave Kvalitete življenja, narejene na reprezentativnih vzorcih. Rezultati teh raziskav kažejo, da se ženski pripisuje privatno področje življenja, moškemu pa javno. Glede gospodinjanskega dela pa obstaja soglasje, da naj bi bilo to predvsem opravilo.

Slika A:
SHEMATSKI PRIKAZ ODNOSOV MED SISTEMI

*Razkorak med stališčem
posameznika oziroma
posameznice in tem,
kar se v življenju
dogaja*

Na ravni posameznika oziroma posameznice obstaja velik razkorak med stališči in tem, kar se dejansko dogaja v vsakdanjem življenju. To je pokazala mednarodna raziskava o vrednotah, ki jo je opravil dr. Niko Toš s sodelavci in sodelavkami (*International Social Survey Program 1993, Family*). V njej so spraševali, ali naj bi bila ženska zaposlena izven družine v posameznih življenjskih obdobjih, torej preden ima otroka, takrat, ko ima predšolske otroke in takrat, ko gre najmlajši otrok v šolo. Večina je menila, med njimi tudi ženske z visoko izobrazbo, da naj bi ženska, ki ima predšolske otroke delala polovični delovni čas (35.3 %) ali ostala doma (52.3 %). Ko pa so jih vprašali, kakšna je bila njihova izkušnja takrat, ko so imeli predšolske otroke oziroma ko so bili v različnih življenjskih obdobjih, je večina dejala, da so bili zaposleni za polni delovni čas. Obstaja torej velik razkorak med stališči in med tistim, kar se dejansko dogaja. Tudi ko smo leta 1994 spraševali, ali si ljudje želijo delati krajši delovni čas, pod pogojem, da bi se temu primerno zmanjšala tudi plača, je četrtna odgovorila pozitivno, med njimi je bilo več žensk kot moških. To se dogaja na individualni ravni. Večje ko je neskladje med stališči in dejansko realnostjo, toliko težje je ugotoviti, kaj bi bilo najbolj

Moški se bolj vključujejo v delo pri negi in vzgoji otrok in manj v gospodinjsko delo

primerno za posameznico oziroma posameznika in družino kot skupnost.

V odnosih med partnerjema so se povečale aspiracije glede kvalitete odnosov in glede delitve dela znotraj družine. Tu opazamo pozitivne spremembe, moški se bolj vključujejo v družinsko življenje in v delitev gospodinjskega dela. Še vedno pa je enakomerna delitev redka. To dokazujejo najnovejši podatki iz raziskave Kvaliteta življenja leta 1994. Približno dve petini mladih, ki živi skupaj, nima otrok, partnerja pa sta zaposlena, si deli gospodinjsko delo. Približno isti delež ugotovimo pri mladih starših. Potem pa deleži delitve dela počasi upadejo. Pri starših, ki imajo otroke stare nad petnajst let, je samo še četrtnina takih, ki si delijo gospodinjsko delo. Več delitve dela je pri negi in vzgoji otrok. Dobri dve tretjini mladih staršev s predšolskimi otroki je izjavilo, da si deli nego in vzgojo otrok. Mladi starši (stari do 29 let) so se leta 1994, v primerjavi z mladimi starši v letu 1984, ukvarjali približno eno uro več na teden s svojimi otroki. Veliko vlagajo v svoje otroke in to velja tako za očete kot za matere. Pri srednji generaciji pa ne vidimo velikih sprememb. Nič več se ne ukvarjajo z otroki in tudi razmere glede angažiranja v gospodinjstvu so približno enake kot leta 1984.

Kaj storiti? Na makro nivoju vidim možnosti v spremembi zakonov in predpisov. Morali bi zakonsko spodbujati inovacije, predvsem s pomočjo davčnih olajšav. Tudi množični mediji bi lahko imeli bolj pomembno vlogo. Na nivoju delovne organizacije se mi zdi pomembno voditi tako kadrovske politike, ki bo upoštevala življenjski cikel delavcev in delavk. Kadrovska politika je bila doslej preveč usmerjena zgolj na zahteve delovnega mesta oziroma na interese podjetja, ne pa na interese človeka oziroma njegove sposobnosti in možnosti v različnih življenjskih ciklih. Delovno mesto in delovni čas je potrebno prilagoditi delavcem in delavkam z družinskimi obveznostmi. To so poskušali s posameznimi projekti narediti na Danskem in so imeli pri tem v začetku kar precej težav s sprejemanjem inovacij. Tudi mi bomo, ko bomo s tem začeli, naleteli na težave. Vendar bi lahko počasi spreminjali vsaj vzdušje oziroma tako imenovano organizacijsko klimo. Velikokrat se zgodi, da tisti, ki so na vodilnih delovnih mestih, ne razumejo potreb delavcev, ki imajo družinske obveznosti, ne samo do otrok, ampak do vseh odvisnih članov. Ko pa se njihovi otroci znajdejo v vlogi mladih staršev, znajo bolje prisluhniti. Če se vzpostavi taka organizacijska kultura, da bo ena generacija pomagala drugi, so možne velike spremembe, ki ne bodo koristile samo staršem.

Partnersko načrtovanje življenjskih karier

Na mikro nivoju odnosov med partnerjema je izredno pomembno, da se začne s tako imenovanim partnerskim načrtovanjem življenjskih karier. Mladi ljudje veliko govorijo o svojih poklicnih ambicijah, o tem, da si bodo ustvarili družino, imeli otroke, medtem ko se par le redko pogovarja, kaj pričakuje od svojega življenja izven družine. Kako uskladiti različne kariere, da ne pride istočasno pri obeh partnerjih do prevelikih zahtev na posameznih področjih življenja? Kultura načrtovanja življenjskih karier, ne samo starševstva, ampak tudi poklicnih in drugih (prostočasnih) karier, nam je izredno tuja. Toda le

s pomočjo vzajemnega načrtovanja različnih življenjskih poti je možno omiliti neenakomerne obremenitve, ki jih izkusijo starši, in s tem vse večje razhajanje ali celo konfliktnost življenjskih svetov partnerjev. In kaj se pokazale naše raziskave? V raziskavi *Kvaliteta življenja 1994* smo ugotovili, da ima na področju prostega časa mlad par, ki še nima otrok, veliko več skupnih prostočasnih aktivnosti kot pa mlad par z otroki. Več kot tretjina tistih, ki živijo v paru in ki imajo otroke, stare do pet let, pravi, da imajo izredno malo prostočasnih aktivnosti. Tudi obveznosti si ne delijo, se pravi, da je njihovo vsakdanje življenje zelo ločeno in da se tukaj začne razhajanje.

SONJA LOKAR

Ko ste že omenjali Dance, naj povem, da sem si imela priložnost ogledati njihovo študijo, v kateri so se lotili problema neenakih možnosti spolov. Najbolj me je presenetil podatek, da se je v času med letoma 1970 in 1980 odstotek ukvarjanja moških z družinskimi obveznostmi in z otroki spremenil za 10 %. Prej so ženske opravljale v povprečju okoli 80 % vsega gospodinjskega dela in dela, povezanega z otroki, v desetih letih pa so ga znižali na 70 %. To se mi zdi zares fenomenalen dosežek. Je pa res, da so vse skupaj zastavili zelo sistematično in da so celo družinsko politiko in pa politiko na ravni podjetij naravnali na to spremembo.

Sedaj bi prešli k drugi temi. Po naključju sem prišla do informacije, da se v Evropi pripravlja obširna raziskava, s katero bi radi ugotovili, kakšne so dejanske ekonomske posledice, velikost in ekonomska vrednost dela, ki se opravlja v družini. V zvezi s tem bi bilo dobro vedeti, kakšen je položaj pri nas, kako se bomo (če sploh) te raziskave lotili in kaj si od tega lahko obetamo za politiko spreminjanja delitve dela v družini.

IRENA KRIŽMAN

Prihajam iz Zavoda Republike Slovenije za statistiko in sem namestnica direktorja, posebej zadolžena za področje socialnih statistik. V okviru evropeizacije slovenske statistike, ki že več kot tri leta poteka v Sloveniji - gre za usklajevanje z mednarodnimi, predvsem pa z evropskimi standardi - se je tudi slovenska statistika aktivno vključila na področju socialnih statistik. Slišali smo kar precej podatkov iz javnomnenjskih anket, na področju statistike pa obstaja še veliko faktografskih podatkov, ki jih je potrebno zbrati na mednarodno primerljiv način. Le tako lahko država kot entiteta pokrije potrebe uporabnikov navznoter in se hkrati izkaže tudi v mednarodnem okolju.

Namen moje predstavitve je spregovoriti o načrtovanju razvoja na področju ovrednotenja dela v gospodinjstvih, ki doslej ni bilo zajeto v sistemu nacionalnih računov. Obračun tako imenovanega neplačanega dela v gospodinjstvih je bila tudi tema mednarodnega sestanka v

Ovrednotenje dela v gospodinjstvih

Ženevi, konference žensk, ki je bila hkrati tudi pripravljala konferenca statistikov, ki se bodo udeležili Četrte svetovne konference v Peking.

Kot je znano, se ekonomska moč neke države izkazuje v tako imenovanem bruto domačem proizvodu na prebivalca. Bruto domači proizvod na prebivalca se računa po sistemu nacionalnih računov. V tem delu je s področja gospodinjstev vključen tisti del proizvodnje gospodinjstev, ki je namenjen trgu. Nova metodologija sistema nacionalnih računov v mednarodnih priporočilih iz leta 1993 pa predvideva, da je potrebno - zaradi različnih gibanj v Evropi, ki se kažejo tudi pri nas - vključiti tudi drugo delo gospodinjstev, in sicer zato, da bi se v celoti prikazala vloga gospodinjstev v ekonomski moči neke države. Vsi vemo, da je vloga žensk v sektorju gospodinjstev izredno pomembna. Tako se aktivnosti, ki se sedaj opravljajo za potrebe gospodinjstva in se jih obračunava po posebnih metodah, obračuna v tako imenovani satelitski račun in šteje v blagostanje neke države. To pomeni, da bi po novi metodologiji delo žensk v gospodinjstvih postalo vidno, ovrednoteno in prikazano v ekonomski moči neke države. S tem bi se povečal tudi bruto domači proizvod na prebivalca.

S statističnega vidika so pomembne tudi tako imenovane *osebne aktivnosti posameznika*, ki so pomembne s stališča preživljanja prostega časa. O tem pri nas trenutno nimamo dovolj relevantnih podatkov. Anketa o kvaliteti življenja je relativno dober vir, vendar je za mednarodne primerjave narejena na premajhnem vzorcu. Dogovarjamo pa se, da bi uradna statistika v nekaj letih prevzela to raziskavo in jo razširila.

Pomemben vir podatkov je tudi anketa o uporabi delovnega časa. Naš predlog, ki je že ovrednoten v nacionalnem programu statističnih raziskovanj in objavljen v Poročevalcu, sedaj pa je pred tretjim branjem v vladni proceduri, je, da se v Sloveniji uvede sicer relativno draga anketa o porabi časa. To bi bil za nas podatkovni vir, ki bi nam omogočil narediti izjemno pomemben obračun; le s pravimi, realnimi podatki na dovolj velikem in korektno zbranem vzorcu bo mogoče dejansko graditi ustrezno politiko in sprejeti ustrezne ukrepe. Kdaj bomo v Sloveniji dobili tako anketo? Vključili smo se v akcijo, ki jo vodi evropska statistična pisarna. V tem okviru se pripravlja pilotna študija v letu 1996, prava anketa pa naj bi se izvedla v letu 1997 na vzorcu od 5000 do 7000 gospodinjstev. Torej bomo konec leta 1997 imeli na razpolago podatke iz te ankete. Anketa sprašuje člane gospodinjstev, stare več kot dvanajst let, seveda ustrezno zbrane v vzorec, o tako imenovanih glavnih aktivnostih in pa o tistih aktivnostih, ki jih opravljajo hkrati, o tem, komu so bile te aktivnosti namenjene (lastnemu ali drugemu gospodinjstvu, drugi organizaciji itd.) in o tem, ali jim je kdo pri tem pomagal. Rezultati te ankete - to se je tudi pokazalo - so lahko izjemno koristni. Razvite države kot na primer Kanada, Avstralija, Finska in še nekatere druge so na podlagi podobnih anket naredile analize in prišle do ugotovitev, da predstavlja sektor gospodinjstev od 30 % do 50 % vrednosti bruto domačega proizvoda.

Vloga dela žensk v gospodinjstvih v ekonomski moči države

Osebne aktivnosti posameznika oziroma posameznice

Anketa o aktivnostih članov oziroma članic gospodinjstev

Z vidika delitve med prostim časom in časom, ki ga prebijemo na delovnem mestu, so prav ženske najbolj ogrožene

Podpora prizadevanjem za anketo o porabi časa v Sloveniji

To je izjemno pomemben obseg.

Kot sem že omenila, je takšna anketa večnamenska. Uporabna je tudi za izračunavanje ekonomske moči gospodinjstev, za oblikovanje politike enakih možnosti žensk in moških. Omogoča nam primerno politiko do starejših generacij, kajti prebivalstvo se stara, starejši pa so dlje časa aktivni in imajo drugačno vlogo v aktivnem življenju, kot so jo imeli starejši ljudje nekoč. Gre tudi za politiko oblikovanja prostega časa. V beli knjigi o zaposlenosti in socialni politiki najdemo razprave o tem, kaj bomo pravzaprav počeli s prostim časom in kako se bomo organizirali, razprave o delitvi med prostim časom in časom, ki ga prebijemo na delovnem mestu in tako naprej. Ta meja se bo postopoma zabrisovala: z razvojem oziroma avtomatizacijo delovnega mesta, z delom na domu, s teleworkingom bo postalo delovno mesto bližje družini, domu, te aktivnosti pa se bodo prepletale. Zaradi vsega tega so takšne ankete tudi izjemno pomembne; iz njih bomo lahko ugotovili, kaj se v resnici dogaja. Iz podatkov iz bele knjige je mogoče sklepati, da so pri tem prav ženske najbolj ogrožene - to ne piše direktno, to je moja interpretacija.

Na drugi strani pa celo politika (17.000.000 novih delovnih mest) gradi na predpostavki, da bo zaposlovanje žensk povzročilo nov gospodarski zagon. Seveda velja to le za Evropsko zvezo, saj je pri nas stopnja zaposlenosti žensk že tako izredno visoka. Delovna mesta se bodo odpirala predvsem v servisnih dejavnostih, kar bo na drugi strani spet spremenilo razmerje med tistim delom, ki je bilo do sedaj neplačano in so ga ženske opravljale brezplačno, in pa tistim, ki bo sedaj plačano, ker bodo ta delovna mesta formalno oblikovana.

Iz rezultatov takšne ankete je mogoče dobiti tudi distribucijo obveznosti med partnerjema. Analize v državah, kjer so bile narejene, ugotavljajo, da gre za zelo počasne premike. Na ravni odnosa med moškim in žensko (v smislu delitve dela v gospodinjstvu) je na primer več premikov v delitvi med delovnim mestom in družino. To velja bolj za zahodne države, kjer se delež žensk v zaposlovanju povečuje, pri nas pa je ta delež izjemno visok in se zmanjšuje. Zato predlagam, da nas podprete v naših prizadevanjih, da dobimo finančno podporo za takšno anketo tudi v Sloveniji, mi pa zagotavljamo, da jo bomo strokovno izvedli.

SONJA LOKAR

Mislim, da nam je govornica predstavila resen problem in nas tudi opozorila, zakaj zares nujno potrebujemo takšno raziskavo. Malce težja naloga bo prepričati financerje, da zagotovijo potreben denar za takšno raziskavo; kljub temu sem prepričana, da bodo možnosti za uspeh večje, če projekt uvrstimo med svoje predloge, kot pa če bi statistična institucija zahtevala denar na ravni države.

Že smo pri naslednji temi, pri seksizmu, šoli in družini. Parlament razpravlja o paketu šolske zakonodaje. V zvezi s tem paketom je bilo veliko govora o tem, ali naj šola tudi vzgaja oziroma za kakšne vrednote naj vzgaja. Zdelo se je, da se je parlament razdelil na dva dela. Na ene, ki so trdili, da so edine zveličavne in prave tradicionalne klasične katoliške vrednote in da jih mora zato šola primerno predstaviti ljudem. Druga skupina je zagovarjala stališče, da naj šola predvsem uči, vzgajajo pa naj starši. Bojim se, da je ta razdelitev v bistvu površna in napačno zastavljena; menim, da bo naša razprava vsaj malce prispevala tudi k razpravi o šolski zakonodaji, predvsem pa bo pokazala, da so problemi v resnici mnogo globlji.

MACA JOGAN

Ko sem se pripravljala na ta posvet, sem se hotela sprva omejiti samo na seksizem v izobraževanju, vendar se je izkazalo, da ga preprosto ni mogoče omejiti samo na izobraževalno sfero. Ob naslovu "Poklic in družina: kako ju uskladiti?", sem si zapisala drugačen naslov: "Plačano in neplačano delo, kako ju neseksistično uskladiti?". Pod tem naslovom nameravam spregovoriti, in sicer v obliki štirih tez.

Prva teza se glasi: Sredi devetdestih let prevladuje seksistično, konkretno moškosrediščno usklajevanje območij plačanega in neplačanega dela oziroma delovanja in to se kaže v vseh državah v svetu. Kaj razumem pod seksistično delitvijo? Ključna značilnost te vrste kulturne usmeritve je strogo hierarhično ločevanje dela na javno in zasebno območje ter po spolu tako, da so družbeno nujne in neprekinjene dejavnosti pri zagotavljanju obstoja posameznika in vrste določene kot ženska dela, ki so kot zasebna nižje vrednotena v primerjavi z javnimi. S tem sta povezani definiranje in omejevanje ženske (z njeno biološko možno materinsko funkcijo) primarno na vlogo matere in gospodinje ter odgovorne za nujne, negovalne, skrbniške, gospodinjske in vzgojne dejavnosti.

Takšna zožena predstava o ženski kot poklicni materi ali potencialni poklicni materi je tudi temelj za prevladujoče oblike organizacije vsakdanjega življenja. Kljub očitni udeležbi žensk na različnih področjih javnega delovanja, zlasti na gospodarskem področju, izobraževanju, zdravstvu in še ponekod drugod in kljub povečevanju njihove gmotne neodvisnosti, je delitev odgovornosti in vsakdanjih praktičnih obveznosti med spoloma znotraj družine pretežno asimetrična, z bistveno večjo obremenitvijo žensk kot moških. Mirno lahko govorimo o družinski nadobremenjenosti žensk, ki jo potrjujejo raziskave po celem svetu. To je praktično univerzalna značilnost položaja žensk v sodobnosti, ki obstaja neodvisno od višine dohodka žensk, od njihovega statusa in podobno.

V lanskem letu je bila na drugi evropski konferenci feminističnega raziskovanja predstavljena raziskava, ki je zajela vrhunške menedžerke. Primerjava med njimi in vrhunskimi menedžerji je pokazala, da se

Eksistencialno nujna dela

Zaradi obremenjenosti z družino so ženske manj zanesljiva delovna sila.

Izobraževanje utrjuje predstave o tem, kaj je normalno moško in kaj je normalno žensko

menedžerke vedno, naj so na še tako pomembnem položaju, ukvarjajo tudi z družino, medtem ko se praktično noben menedžer s tem ne ukvarja niti v sanjah. Vključenost družine kot neka samoumevnost v žensko bistvo je tako obče navzoča. V različno razvitih okoljih ugotavljajo, da ženskega vključevanja v javno delovanje v zadnjih desetletjih ne spremljajo ustrezno dopolnjujoči interesi moških oziroma mož za ustrezno prevzemanje partnerske oziroma starševske vloge v družini in domačem gospodinjstvu. Zanimivo je, da kljub precej visoki brezposelnosti celo brezposelni moški ne kažejo pripravljenosti, da bi se bolj vključili v domače gospodinjstvo in s tem prispevali k odpravi spolno neenakomerne obremenitve z eksistencialno nujnimi deli (o čemer je poročala denimo - za Zvezno republiko Nemčijo v devetdesetih letih H. Waldhen Schmidt v prispevku "Von der vaterlosen Gesellschaft zur neuen Vaterlichkeit" na simpoziju "Social Change - Women in Transition - Families in Transition", 1993 v Wurzburgu). Z vidika večine žensk torej še vedno prevladuje nepravilnost v delitvi del. Zakaj poudarjam eksistencialno nujna dela? Zaradi tega, ker je skranji čas, da začnemo operirati tudi s tem. Že pred več kot sto leti je klasični marksizem trdil, da se je treba zanimati tako za narejanje stvari kot za narejanje ljudi. Ker je bilo narejanje ljudi v sferi žensk, se za to ni nihče zanimal (vsaj nihče od družbeno relevantnih osebnosti), to ni bila stvar, ki bi bila družbeno pomembna.

Druga teza. Kljub obstoječi seksistični razporeditvi del in odgovornosti za javno in zasebno, sta poklic in družina v Sloveniji sredi devetdesetih let najpomembnejši vrednoti za oba spola. Za slovenske ženske (kot kažejo raziskave na reprezentativnih vzorcih, na primer Slovensko javno mnenje) dilema zaposlitev ali družina ne obstaja več, oziroma ni več prevladujoča. Tudi v okoljih, kjer je bila prisotna izrazito seksistična ideologija več desetletij po drugi svetovni vojni, na primer v Zvezni republici Nemčiji, ta dilema ne obstaja več. Nadobremenjenost žensk z družino je prevladujoča predstava o ženski kot delovni sili oziroma o ženski kot tisti, ki vstopa na trg delovne sile. Predpostavlja se, da je to manj zanesljiva delovna sila, saj bo v teku življenja obremenjena z različnimi družinskimi obveznostmi in zato se ne splača toliko investirati v njeno izobraževanje. Mislim, da je ta predstava vedno bolj nevarno prisotna tudi pri nas in da dobiva tudi že praktične izraze.

Tretja teza. Moškosrediščni vzorci delitve dela ne obstajajo po naključju, temveč se v Sloveniji prenašajo in sistematično utrjujejo - poleg vrste drugih dejavnikov - tudi z vzgojo in izobraževanjem ter z množičnim sporazumevanjem. Naše redno izobraževanje brez dvoma prispeva k temu, da se trdno oblikujejo predstave o tem, kaj je normalno moško in kaj je normalno žensko. Po teh predstavah sta javna sfera in (na primer) normalna participacija na trgu delovne sile stvar moškega (kot hranitelja in snovalca družine), medtem ko je vse drugo pretežno zasebna stvar žensk.

Kvantitativna analiza vsebine slovenskih beril, ki jih uporabljajo od drugega do osmega razreda osnovne šole (upoštevano je bilo šolsko leto

Kako neseksistično uskladiti plačano in neplačano delo?

Ženska kot poklicna mati

Dečki se v šoli lahko identificirajo z moškimi vlogami v javni sferi, medtem ko so deklice v prevzemanju identifikacijskih vlog močno prikrajšane.

1992/93), kaže, da so spolno pristranski vzorci moške in ženske vloge prevladujoči zlasti v zadnjih dveh razredih osnovne šole. Tako je imel, denimo, deček v sedmem razredu osnovne šole v letu 1992/93 možnost srečati 147 moških in samo 18 ženskih vlog v javni sferi. Dečka poudarjam zato, ker se je lahko identificiral s temi vlogami, medtem ko je deklica ob takšni ponudbi močno prikrajšana v prevzemanju identifikacijskih vzorcev. To je zelo pomembno za bodoče izbiranje poklicne usmeritve.

V osmem razredu je razmerje še slabše: 117 vlog moških v javni sferi in v isti sferi samo 6 vlog žensk. Sicer pa je v vseh berilih od drugega do osmega razreda v tem šolskem letu učencem na voljo 265 moških vlog v javni sferi in samo 36 ženskih poklicnih javnih vlog. Seveda se spolno specifično zamejevanje javnih in zasebnih delovanj učinkovito začneja že z berilom za prvi razred osnovne šole, oziroma, kot je pokazala pred kratkim raziskava slovenskih ljudskih pravljic, že s pravljicami. Od približno drugega, tretjega leta naprej do vključno petnajstega leta se torej z učnimi in vzgojnimi pripomočki sistematično utrjuje predstava, kaj je normalno žensko in kaj normalno moško. Na višjih ravneh izobraževanja v srednji šoli ali pa na univerzi stanje ni bistveno boljše. Na nekaterih družboslovnih fakultetah (na dodiplomskih in podiplomskih programih) celo ni možnosti, da bi se prihodnji intelektualci in intelektualke srečali s problematiko seksizma oziroma androcentrizma. Če upoštevamo še splošno usmerjena občila, na primer televizijo in tisk, potem se ponudba androcentrično opredeljene ženske in moške vloge še poveča.

Ob tem, ko imamo takšno sistematično ponudbo, je treba opozoriti tudi na to, da se stalno, zlasti pa v zadnjem desetletju, kopičijo in krepijo predstave o tem, kako je treba žensko vrniti v pravo toplo gnezdo družine in kako družina trpi, če se ženska zaposli. Iz raziskovanja slovenskega javnega mnenja iz let 1991 in 1992 lahko vidimo, kako so vprašani odgovarjali na vprašanje oziroma, kako so se strinjali z naslednjim stališčem: *Gledano v celoti, družinsko življenje trpi, kadar je žena polno zaposlena*. Samo 17.5 % žensk in 13.5 % moških ne soglaša ali sploh ne soglaša s tem stališčem. To pomeni, da večina s tem soglaša, a je verjetno tudi posledica kontinuiranega "vtepanja" v glavo, kako so ženske zaradi zaposlitve krive, da je družina, kot pravi zlasti cerkveni tisk, "največji mučenec" našega časa.

Kljub temu, da oba spola približno enako ocenjujeta pomembnost družine, pa različno občutita privrženost družini. Pri ženskah gre za nadobremenjevanje, medtem ko pri moških družina pogosto pomeni faktor razbremenjevanja v opravljanju vsakdanjih življenjsko neizogibnih opravil in pozitivni faktor za uspešno kariero za moškega. S tega vidika lahko razumemo, zakaj pri moških prevladuje prepričanje o nezamenljivosti plačanega dela za družino. Po raziskavi iz začetka devetdesetih let, narejeni v ZR Nemčiji, bi le en odstotek moških osebno želel zamenjavo, za ženske pa se predpostavlja, da je to nekaj popolnoma normalnega. Če ženska nima plačanega dela, potem se pač lahko še vedno ukvarja z družino kot mati ali žena, ki ima socialno

Družina trpi, če se ženska zaposli.

Za ženske je družina nadobremenjevanje, moškim pa pomeni razbremenjevanje.

Kako doseči uravnoteženo vključevanje obeh spolov v vsa družbeno potrebna in nujna dela?

Pomembna vloga delodajalcev

Pedagoško osebje v izobraževalnem procesu mora postati bolj občutljiva za vsebnosti seksizma v šolskih berilih in literaturi.

varnost zagotovljeno preko zakonske ali partnerske zveze.

Četrta teza. Kaj storiti, da bi odpravili nadobremenjenost žensk z družino, ali da bi dosegli drugačno, neseksistično usklajenost med tema dvema sferama dejavnosti? Odgovor se glasi: zgledovati se moramo po skandinavskih in še nekaterih drugih državah (na primer Avstraliji in Novi Zelandiji), ki imajo izdelane izjemno precizne programe za uresničevanje načela enakih možnosti za oba spola; torej po vzorih, ki že obstajajo in ki jih že praktično preizkušajo za doseganje uravnoteženega vključevanja pripadnikov obeh spolov v vsa družbeno potrebna in nujna dela. V načrtu mora biti jasno, kaj je treba storiti in kako je treba delovati na različnih ravneh in kdo je za kaj odgovoren. Jasni morajo biti cilji, sredstva, nosilci dejavnosti. Najsplošnejši cilji so že definirani v Resoluciji o temeljnih oblikovanju družinske politike v Republiki Sloveniji (sprejeta je bila 9. julija 1993), vendar jih je potrebno operacionalizirati.

Specifično delovanje bi bilo potrebno usmeriti v različne ciljne skupine, zlasti tiste, ki zavzemajo strateško pomembna mesta v organizaciji življenja. Zelo pomembna kategorija - zato, ker razpolaga z veliko družbeno močjo - so brez dvoma delodajalci. Z njimi bi bilo potrebno veliko delati: od tega, da bi se sploh ozavedli, kakšna je perspektiva, kakšne so nujne spremembe za bolj humano življenje, torej od obče senzibilizacije za pravičnejšo razporeditev vseh dejavnosti med oba spola, do tega, da bi znali in bili pripravljeni veliko bolj prožno načrtovati delovni čas, da bi imeli razumevanje za starševski dopust zaposlenih, da bi na različne načine spodbujali institucionalno, da bi se v družinsko oziroma neplačano sfero dela vključevali sistematično oboji, moški in ženske. To pomeni, da bi morali delodajalci računati s tem, da bosta oba spola približno izenačeno obremenjena z različnimi bremenmi "biosocialne reprodukcije" in "biosocialnega ohranjanja". Institucionalne, integralne, celostne spodbude so veliko bolj učinkovite, kot pa če se samo pravno določijo možnosti, potem pa se ničesar več ne stori za to, da bi se čimbolj simetrično razporejale vse obveznosti in da bi se upoštevale vse vrste dela kot enakovredne oziroma na isti ravni.

Ena od ključnih ciljnih skupin je pedagoško osebje v izobraževalnem procesu, ki bi moralo postati bolj občutljivo za "skriti program" z vsebnostmi seksizma. Seveda ne gre za to, da bi z radikalnimi rezi posegali v tiste konstantne vsebine, v katerih se oblikujejo sposobnosti izražanja sploh in se razvijajo osebnosti. Tistih beril ali pa tistih snovi, ki so sestavina naše kulture in ob katerih se oblikuje tudi naša nacionalna identiteta, ne moremo spreminjati, lahko pa spreminjamo svoj odnos do tega. Ob tem, ko se v literaturi srečujejo z izrazito seksističnimi vzorci obnašanja, ki so veljali skozi stoletja kot samoumevni, se lahko otroci učijo, kaj je prav in kaj ni prav glede na doseženo stopnjo človekovih pravic, se poskušajo živeti - in to oba spola - v različne vloge. Skratka, z izobraževalnim sistemom je treba zagotoviti, da se ne bo iz roda v rod nekritično prenašala izrazito seksistična vsebina.

*Množična občila
ustvarjajo in ohranjajo
enostransko podobo
žensk v družbi.*

Naslednja ciljna skupina so brez dvoma zaposleni v množičnih občilih. Raziskave kažejo, da je stanje izredno slabo, saj se na različnih ravneh množičnega komuniciranja reproducira neenakost po spolu. Tu bi bilo treba veliko spremeniti, od notranje strukture delujočih v medijih do tega, da bi se na različne načine razširjala predvsem realna podoba mnogostranskega in odgovornega dela v zvezi z "narejanjem ljudi". Zakaj to posebej poudarjam? Ker kar precejšen del tiska, pa tudi drugih (elektronskih) medijev, stalno širi enostranske podobe, ki so veliko bližje romantičnim predstavam o lahkotnosti kot pa večinoma nelahkotni resničnosti. Tako se ustvarja podoba, kako da je, denimo, ukvarjanje z gopodinjstvom in s podobnimi dejavnostmi celo neke vrste rekreacija ali sreča, ki je doletela gospodinje.

*Potrebne so natančne
in strogo varovane
pravne norme*

Nekateri nasprotujejo temu, da bi se oblikovali sistematični in natančni načrti z vsemi ključnimi sestavinami, češ, da imamo že vse to pravno rešeno. Vprašamo se lahko, ali se bo iz nejasno, splošno oblikovanih pričakovanj, kako bi oblikovali bolj humane odnose, izoblikovala tudi resničnost. Cela vrsta zgodovinskih primerov potrjuje spoznanje, da brez zelo natančno in strogo varovanih pravnih norm, ki jih potem varuje celoten institucionalni red na vseh ravneh družbe, nikakor ne moremo priti do novih samoumevnosti in tudi ne do novih predstav, kaj je pravično, kaj nepravično, kaj moralno pozitivno, kaj negativno. Sama se zavzemam za to, da v času, ko še vedno prevladuje moškosrediščna kultura, izpostavimo vse tiste točke in vse tiste ravni, na katerih je treba biti posebej na preži, posebej pozoren in sistematično vnašati nove neseksistične vsebine.

*Tudi za tiste, ki
delajo v politiki, je
treba računati, da se
morajo doma ukvarjati
z družinskimi
obveznostmi.*

Ob koncu naj v zvezi z neseksističnim usklajevanjem plačanega in neplačanega dela opozorim še na dva vidika delovanja javnega območja. Najprej o delujočih v politiki. Norveška premierka je pred približno desetimi leti zelo jasno postavila zahtevo, da se mora tudi politična dejavnost opravljati tako kot vse druge dejavnosti. To pomeni, da je treba tudi za tiste, ki delujejo v politiki, računati, da se morajo doma ukvarjati z družinskimi obveznostmi in da se morajo politične zadeve urejati v omejenem delovnem času. Dokler tega ne bomo dosegli, bo politika nekaj zelo oddaljenega in - zlasti za ženske - nedosegljivega. Veliko lažje je premlevati in razpravljati na splošno in na dolgo, kot pa se doma ukvarjati z nego bolnika, invalida ali pa otroka.

*Potreben je delovni čas,
ki ne bo samoumevno
predpostavljal, da je
ženska doma.*

Odpravljati (tihe) predpostavke o spolno asimetrični, ženskam manj prijazni delitvi dela, ki vpliva na razporejanje delovnega in obratovalnega časa, bi prav tako prispevalo k bolj humanemu in pravičnemu usklajevanju vključitve spolov v območje plačanega in neplačanega dela. V imenu evropeizacije pa se k nam včasih prenašajo vzorci, ki zmanjšujejo možnosti (predvsem) zaposlenih žensk, da bi se lahko normalno oskrbovale z različnimi dobrinami in storitvami (na primer delovni čas bank). Hkrati rezultati raziskav v devetdesetih letih v različnih državah tako znotraj kot zunaj Evropske zveze opozarjajo na to, da je treba delovni čas spremeniti tako, da ne bo več samoumevno predpostavljal, da je ženska doma.

*Odpraviti je treba
seksistično razmerje
v sestavi sveta
nacionalnega radia in
televizije.*

*Vzgoja za enake
možnosti spolov kot
izrecna vrednota v
šolski zakonodaji*

*Mladina devetdesetih
je podobna svojim
staršem.*

SONJA LOKAR

K navedenim predlogom bi dodala še dva. Menim, da bi morale ženske v Sloveniji izvesti pritisk za spremembo sestave sveta nacionalnega radia in televizije. Sedaj namreč nimamo nobene možnosti, da bi politika enakih možnosti postala normalna programska politika radia in televizije. Ne verjamem, da bi se to dalo spremeniti drugače, kot da si izborimo prostor v drugačni kadrovski sestavi organov, ki o tem odločajo. Ko bo prišel spet čas za zamenjavo tega organa, ker mu bo pač potekel mandat, bo treba nastopiti z resno pobudo, da seksistično razmerje v tem organu vendarle obrnemo v prid ravnotežja med spoloma.

Drugi predlog, ki se mi zdi prav tako pomemben, pa je, da v parlamentarni razpravi o šolski zakonodaji v poglavju, ki zelo načelno govori o vrednotah, ki jih bo privzgajala šola, zahtevamo, da se kot posebna alineja uveljavijo vrednote vzgajanja za enake možnosti spolov oziroma za paritetne odnose med spoloma. Sedaj je to zapisano zelo na splošno, s formulacijo, ki je značilna za najbolj splošne vrednote evropske civilizacije. Toda ne delajmo si iluzij: ta vrednota še ni najsplošnejša vrednota evropske civilizacije in če je ne bomo izrecno zapisali, ne bomo imeli nobene osnove, da si v šolskih programih, učbenikih in priročnikih, ki se uporabljajo tudi pri vzgoji kadra, ki se ukvarja z mladimi ljudmi, izborimo nujne spremembe. Če tega ne bomo dosegli, še dolgo ne bo nobenih sprememb. Vzgoja seveda ni vse, ampak brez nje gre mnogo počasneje.

Sedaj smo pri rezultatih najnovejše raziskave med študenti v Sloveniji. Ali samo v Ljubljani?

TANJA RENER

Raziskava je zajela populacijo obeh Univerz v Ljubljani in Mariboru. Sicer pa na Centru za socialno psihologijo Fakultete za družbene vede že vrsto let potekajo obsežne, na reprezentativnih vzorcih izvedene empirične študije mlade populacije v Sloveniji. Večinoma so najpomembnejši rezultati teh študij javnosti že znani, zato jih ne bom ponavljala. Omenila pa bom neko splošno tendenco, ki jo je zaznali v teh zadnjih študijah, in sicer zato, ker se navezuje na temo naše okrogle mize. Ta ključna tendenca govori o generacij devetdesetih, torej o tistih dijakih in dijakih, ki so bili vključeni v raziskavo "Mladina triindeset" in ki so bili v devetdesetih najstniki in najstnice. Ti najstniki postajajo vse bolj podobni svojim staršem. Generacije šestdesetih let, generacije sedemdesetih in tudi še osemdesetih let so se socialno konstituirale v razliki do staršev, v razliki, ki se je običajno manifestirala z zavračanjem stališč staršev in starejših, z zavračanjem življenjskih strategij, življenjskih opcij in z revoltom zoper starše in starejše. Mladina devetdesetih - lahko bi govorili o kloniranih starših - je svojim staršem predvsem podobna; podobni so si v stališčih, v vrednotah, v življenjskih strategijah, poslušajo podobno glasbo in volijo

Za mlade je družina oziroma partnersko življenje najpomembnejša vrednota

Večina mladih podpira delitev dela v gospodinjstvu, se zavzema za pravico do splava in želi imeti družino.

enake stranke. Drugače rečeno, zdi se kot da bi generacijski konflikt izginjal in izgubljal svojo klasično formativno funkcijo. To ni značilno samo za mlade v Sloveniji, ampak gre za splošno evropsko značilnost.

Druga značilnost, ki pa se navezuje na prvo, je prav tako značilnost evropske mladine. Govori o zelo jasnem, zelo prepoznavnem zasuku - obratu v zasebnost, v družino, intimo, partnersko življenje, v težnje po miru, varnosti, zanesljivosti, nevznemirljivosti in podobno. Pomen družine, partnerskega življenja je za mlade izjemno močan. Družina oziroma partnersko življenje je najpomembnejša vrednota, starši in posebej matere so najpomembnejše osebe v življenju mladih ljudi. Na vprašanje *Kdo je najpomembnejša oseba v tvojem življenju*, najstniki in najstnice v devetdesetih letih postavljajo na prvo mesto mater, na drugo najboljšo prijateljico oziroma najboljšega prijatelja, na tretje pa očeta. Te tendence so v Sloveniji in v tujini večinoma interpretirali kot slab znak, kot težnjo k regresivnosti, k retradicionalizaciji mladih ljudi. S koncem velikih zgodb, s koncem velikih projektov, je tudi konec upora, kreativnosti, fantazije. Pri tovrstnih interpretacijah bi bila jaz vendarle nekoliko bolj previdna, ne tako zelo pesimistična, in to bom poskušala dokazati z najnovejšimi rezultati.

To je bila torej slika rezultatov iz raziskave "Mladina triindevetdeset", ki je bila opravljena na reprezentativnem vzorcu srednješolk in srednješolcev v Sloveniji. Pravkar pa smo zaključili terensko fazo empirične študije "Mladina petindevetdeset", ki je bila opravljena na precej velikem vzorcu študentske populacije. Realiziranih je 1830 vprašalnikov. Podatki so še čisto sveži - skorajda bi jih morala šepetaje povedati, ker še niso uradni. Omenila bom samo tisti del, ki govori o družini, o razmerjih v družini, o tem, kakšne predstave o družini imajo mladi in o njihovih željah v družinskem oziroma partnerskem življenju. Osnovna tendenca se potrjuje. Tudi študentom in študentkam predstavlja družina oziroma urejeno partnersko življenje vrednoto številka ena. Moram pa poudariti, da ne gre za tradicionalni tip družine s hierarhično razporeditvijo spolnih vlog dela in moči. To bom poskušala pokazati oziroma ilustrirati s podatki.

Tradicionalno klasično razporeditev družinskih vlog, po kateri matere skrbijo pretežno za nego, vzrejo in vzgojo otrok, očetje pa pretežno za materialno varnost družin, podpira 16.3 % mladih, od tega zelo podpira samo 1.6 % in zavrača kar 83.7 % vprašanih. Delitev dela v gospodinjstvu podpira 73.6 % mladih; da so gospodinjska dela primernejša za ženske, je prepričanih 26.4 % mladih. Samo mimogrede bom navrgla še dva politična podatka. Eden govori o abortusu in drugi govori o ženski oziroma o dekliški nedolžnosti. Dekliška (ženska) nedolžnost je socialno irelevantna, nepomembna za 91.1 % vprašanih, medtem ko se za zakonsko urejeno pravico do abortusa zavzema 82.5 % te populacije. In še druga stvar, ki jo lahko razberemo iz zadnjih podatkov, se mi zdi zelo zanimiva: študentska populacija v Sloveniji nima protinatalitetnih stališč, prej obratno. Vsi se želijo zaposliti in velika večina jih želi imeti družino oziroma otroke. Presenetljivo visoke so aspiracije po otrocih: 47.5 % jih želi imeti dva otroke in 31.8 % jih

Delo s skrajšanim delovnim časom - definicija

želi imeti tri ali več otrok. Toda to so želje, sicer pa so mladi pri tem karseda realni in žogico vračajo družbi. Ko smo jih prosili za osebno stališče do štirih možnih opcij za ustvarjanje družine, pri čemer smo vnaprej izvzeli opcijo, ki govori o zaposlitvi oziroma o boljših možnostih zaposlovanja, smo dobili naslednjo sliko. Na prvem mestu so ugodnosti pri reševanju stanovanjskega problema (81.3 %), na drugem sta izboljšanje in pocenitev otroškega varstva (52.5 %), na tretjem mestu skrajšanje delovnega časa za vse zaposlene, ki imajo otroke do tretjega leta starosti (37.9 %) in daleč na zadnjem mestu je opcija, ki govori o podaljšanju porodniškega dopusta (12.8 %).

Če poskušamo iz tega narediti sklep, lahko rečemo, da študentska populacija v Sloveniji seveda pričakuje, želi in zahteva oboje. Pričakuje torej zaposlitev in si želi družinskega življenja. Vendar možnosti za slednje, namreč za družinsko življenje, ne vidi v registru tradicij in ideologij, ampak v spektru socialnih pravic in možnosti.

SONJA LOKAR

Prav posebno zahvalo dolgujemo raziskovalki, saj dobiti prvo poročilo o neki raziskavi je zares privilegij, še zlasti, če so rezultati presenetljivo spodbudni. Mislim, da je ta raziskava odprla vprašanje, zakaj prihaja do kloniranih generacij in kakšne starše ti otroci posnemajo. Ker so bili že starši drugačni kot so bili njihovi starši, stvari niso tako grozne, kot bi lahko bile.

Prehajamo k vprašanju fleksibilnega delovnega časa, k vprašanju, na kakšen način lahko z uvajanjem in z odpiranjem možnosti za fleksibilni delovni čas bolje uskladimo družinske obveznosti obeh partnerjev, da ne bomo zgradili pasti, v katero se bodo ujele ženske in ponovno postale ekonomsko odvisne.

VLADKA KOMEL

Najprej bi rada pojasnila, kako je delo s skrajšanim delovnim časom oziroma *part time work* definirala generalna konferenca mednarodne organizacije dela, ki je to temo obravnavala dvakrat, leta 1993 in leta 1994. Na podlagi slednje razprave sta bili sprejeti konvencija številka 175 in pa priporočilo številka 182 o delu s krajšim delovnim časom. Za delavca, ki dela krajši delovni čas, se po navedeni konvenciji in priporočilu šteje zaposlena oseba, katere delovni čas je krajši od delovnega časa primerljivega delavca, ki dela polni delovni čas. S primerljivim delavcem, je mišljen delavec, ki dela polni delovni čas in je zaposlen z enakim zaposlitvenim razmerjem na podobnem delovnem mestu oziroma poklicu v isti ustanovi oziroma - če ni primerljivega delavca, ki dela polni delovni čas v isti ustanovi - v istem podjetju oziroma panogi. Ob tem je potrebno opozoriti, da med delavce, ki delajo krajši delovni čas, ne sodijo tisti delavci, ki so delali polni

delovni čas, pa so postali delno brezposelni. To pomeni, da se jim je kolektivno ali začasno zmanjšalo število njihovega običajnega delovnega časa bodisi iz gospodarskih, tehničnih ali pa iz organizacijskih razlogov. Pri tem naj opozorim, da različnih oblik dela s krajšim delovnim časom glede na njihovo razširjenost ne moremo več označevati z izrazom atipične oblike dela, kot smo to počeli do sedaj. Delo s krajšim delovnim časom se je v zadnjem času zelo razširilo, tako v industrijsko razvitih državah kot v državah v razvoju, ter postalo pomemben faktor na področju dela.

Deloajalci v delu s skrajšanim delovnim časom vidijo določene prednosti

Nekatere vlade so že sprejele številne ukrepe, da bi delo s krajšim delovnim časom postalo zanimivo tako za delavce kot za delodajalce, saj ta oblika dela pomembno prispeva k zmanjševanju števila brezposelnih. V številnih primerih delo s krajšim delovnim časom predstavlja pot do zaposlitve s polnim delovnim časom. Delodajalci so se v preteklosti zelo redko odločali za tako obliko zaposlovanja, predvsem zaradi težav z usklajevanjem terminov, povečanih stroškov izobraževanja delavcev, kadrovske administracije in tako dalje. Vendar so kasneje ugotovili, da jim tak način zaposlovanja omogoča večjo fleksibilnost podjetja, saj se zlahka prilagaja potrebam trga. Poleg tega je produktivnost delavcev, ki delajo krajši delovni čas, bistveno višja od produktivnosti ostalih zaposlenih. Tudi število njihovih odsotnosti z dela je minimalno. V nekaterih državah pa lahko tak način zaposlovanja pomeni tudi nižje stroške delovne sile, saj plačujejo tovrstnim delavcem nižje urne postavke oziroma jim ni treba plačevati prispevkov za socialno varnost.

Zakaj je delo s skrajšanim delovnim časom zanimivo za delavce?

Oglejmo si še razloge, zaradi katerih je delo s krajšim delovnim časom zanimivo za delavce. Gre predvsem za delavce z družinskimi obveznostmi, ki ne morejo delati polni delovni čas, torej predvsem za ženske, študente in upokojujence, ki si želijo na ta način izboljšati svoj življenjski standard, za delavce, ki prvič stopajo na trg dela, in za starejše delavce, ki želijo postopoma zapustiti delavno kariero. Pogovarjamo se torej o pestrosti različnih življenjskih stilov. Nekateri želijo posvetiti več časa drugim aktivnostim, pa čeprav pomeni zmanjšanje delovnih obveznosti tudi manjši zaslužek. Seveda pa se postavlja vprašanje delovne zakonodaje in sistema socialnega varstva, ki sta v svetu usmerjena predvsem na delavce, ki delajo polni delovni čas. Mednarodna organizacija dela je razumela potrebo po sprejemu mednarodnih delovnih standardov, ki bi tudi delavcem, ki delajo krajši delovni čas, zagotovili neko minimalno varstvo ter hkrati pripomogli k uveljavitvi in čimvečji razširjenosti takšnega dela. Iz že omenjene konvencije št. 175 izhaja, da je potrebno delavcem, ki delajo krajši delovni čas, zagotoviti enako varstvo kot za primerljive delavce, ki delajo polni delovni čas. To se nanaša tako na pravice do organiziranja, kolektivnega dogovarjanja, nastopanja v imenu delavcev, kot na pravice povezane s poklicno varnostjo, zdravjem in diskriminacijo pri zaposlovanju in poklicu.

Konvencija tudi zahteva, da države v okviru nacionalne zakonodaje zagotovijo, da se delavcem, ki delajo krajši delovni čas, ne obračunava

Delavci, ki delajo krajši delovni čas, morajo imeti enake pravice kot delavci, ki delajo polni delovni čas.

Naša zakonodaja omogoča sklenitev delovnega razmerja za vsako zaposlitev za krajši delovni čas.

nižja osnovna plača oziroma urna postavka, kot jo prejemajo primerljivi delavci, ki delajo polni delovni čas. Isto velja za delovni učinek ali akord. Države bi morale sprejeti ukrepe, s katerimi bi delavci, ki delajo krajši delovni čas, imeli enake pravice kot delavci, ki delajo polni delovni čas, tako pri varstvu materinstva, prenehanju zaposlitve, kot pri plačanem letnem dopustu in plačanih državnih praznikih ter bolniški, s tem, da se lahko denarna nadomestila določijo v razmerju z opravljenimi urami dela ali zaslužka. Zakonski sistemi socialnega zavarovanja, ki temeljijo na poklicni dejavnosti, morajo zagotoviti delavcem, ki delajo krajši delovni čas, takšne razmere, ki so enakovredne razmeram primerljivih delavcev, ki delajo polni delovni čas. Te razmere se lahko določijo po številu delovnih ur, prispevkih, zaslužku ali pa kako drugače. Slovenija navedene konvencije še ni ratificirala, čeprav ni nobenih pravnih ovir, da tega ne bi storila že v bližnji prihodnosti.

Naša zakonodaja uporablja termin delovno razmerje s krajšim delovnim časom, pri čemer ne določa spodnje meje delovnega časa. To pomeni, da je za vsako zaposlitev za krajši delovni čas od polnega možno skleniti delovno razmerje s krajšim delovnim časom. Pri tem bi rada dodala, da je tako kot polni delovni čas mogoče po zakonu o delovnih razmerjih določiti tedenski delovni čas v intervalu od 36 do 42 ur. Zakonodaja prav tako ne našteva omejitvenih razlogov za uvedbo tovrstnega dela. Ta dikcija - če je to v interesu delavca in organizacije oziroma delodajalca, ko je to družbeno in ekonomsko smotno glede na naravo in organizacijo dela ali izrabo delovnega časa ali glede na posebne potrebe delovnega časa - pokriva več ali manj vse situacije. Status zaposlenih s krajšim delovnim časom pozitivno pravno temelji na sorazmernosti pravic glede na obseg njihovega dela v primerjavi s pravicami delavcev, ki delajo s polnim delovnim časom. Glede pravic in obveznosti, ki izhajajo iz zakona o delovnih razmerjih, je sorazmernost pravic in obveznosti določena v vseh elementih, zaposleni tudi nimajo manj ugodnega statusa v zvezi s prenehanjem delovnega razmerja.

V zvezi s pravicami in obveznostmi iz zdravstvenega in pokojninsko-invalidskega zavarovanja ter zavarovanja za primer brezposelnosti pa iz zakonske ureditve izhajajo naslednje rešitve: Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju zagotavlja obvezno zdravstveno zavarovanje tudi delavcem, ki so v delovnem razmerju s krajšim delovnim časom. Glede pravice do nadomestila plače med začasno zadržanostjo z dela velja sorazmernost pravice v primeru zaposlitve s krajšim delovnim časom. Po zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju so obvezno zavarovani delavci v delovnem razmerju, ne glede na trajanje delovnega časa. Vendar pa se v primeru, ko gre za delovno razmerje s krajšim delovnim časom, glede določitve zavarovalne dobe skupno število opravljenih ur v posameznem koledarskem letu preračuna na polni delovni čas. Zakonodaja odpira tudi možnost prostovoljnega zavarovanja zaposlenega, ki dela na ta način, za razliko do polnega delovnega časa. Pravne podlage obstajajo tudi za postopno upokojevanje, to je delno upokojevanje in hkratno

Zakonodaja štiti delavce s krajšim delovnim časom in omogoča fleksibilnost zaposlovanja.

nadaljevanje delovnega razmerja s krajšim delovnim časom. Po zakonu o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti se obvezno zavarujejo delavci v delovnem razmerju. Obseg delovnega časa pri delovnem razmerju s krajšim delovnim časom vpliva na višino denarnega nadomestila, ne pa na pogoj trajanja delovnega razmerja za pridobitev te pravice. Omogočeno je tudi zaposlovanje brezposelnih s skrajšanim delovnim časom, pri čemer se denarno nadomestilo iz naslova brezposelnih ustrezno zniža.

Ugotovimo torej lahko, da naša zakonodaja daje ustrezne pravne okvire, saj na eni strani štiti delavce s krajšim delovnim časom, na drugi strani pa omogoča fleksibilnost zaposlovanja, kot to narekujejo gospodarske razmere. Mednarodni urad za delo ugotavlja, da se za krajši delovni čas najpogosteje odločajo ženske. Ta pojav se lahko spremlja na več načinov, predvsem pa s primerjavo števila žensk, ki delajo krajši delovni čas, s celotnim številom delavcev, ki delajo krajši delovni čas, oziroma s primerjavo števila žensk, ki delajo s krajšim delovnim časom s celotnim številom zaposlenih žensk. Delež žensk, ki delajo krajši delovni čas v celotnem številu delavcev s krajšim delovnim časom, je leta 1990 variral v državah OECD od okoli 90 % v Belgiji in Nemčiji do približno 65 % v Italiji, Grčiji in Združenih državah Amerike. To pomeni, da predstavljajo ženske v državah OECD najmanj dve tretjini delavcev s krajšim delovnim časom oziroma maksimalno devet od deset zaposlenih s krajšim delovnim časom. Po letu 1980 je prišlo do zmanjševanja deleža žensk, ki delajo krajši delovni čas. Medtem ko je bil na Norveškem, Nizozemskem, Švedskem in v Angliji padec majhen, je na Danskem in v Luxemburgu presegel 7 %. Na drugi strani sta Japonska in Italija, ki sta izkazali bistveno povečanje deleža žensk.

Oglejmo si še drugo primerjavo, to je delež žensk, ki dela krajši delovni čas v celotnem številu zaposlenih žensk. Iz podatkov držav OECD je razvidno, da je ta delež znašal leta 1990 približno 10% na Finskem, v Grčiji, v Italiji, Portugalski in Španiji. Na drugi strani je znašal več kot 40% v Avstraliji, na Danskem, Nizozemskem, Norveškem, Švedskem in v Angliji. Za slednje države bi težko rekli, da je v njih delo s skrajšanim delovnim časom atipična oblika dela, vsaj kar zadeva zaposlene ženske. Znotraj teh šestih držav z visokim odstotkom žensk, ki delajo krajši delovni čas, se je ta odstotek zmanjšal v treh nordijskih državah, naraščal pa je v Avstraliji, na Nizozemskem in v Angliji. Še posebej opazen porast je izkazala Nizozemska, do največjega zmanjšanja pa je prišlo na Norveškem. Mednarodni urad za delo je ugotovil, da lahko te države razvrstimo v dve skupini. V prvi so nordijske države in ZDA, kjer je delež žensk s krajšim delovnim časom dosegel svoj vrhunec v letih 1982 in 1983 s kasnejšim minimalnim padcem. V drugi skupini so Avstralija, Avstrija, Belgija, Francija, Irska, Japonska, Nova Zelandija in Anglija, kjer delež žensk s krajšim delovnim časom še naprej narašča. Zanimiva je tudi križna primerjava deleža delavcev, ki delajo krajši delovni čas, glede na celotno število zaposlenih in deleže zaposlenih žensk. Države, ki so imele konec 90-ih let najmanjši delež zaposlenih žensk, so imele tudi

V Sloveniji je dobra polovica vseh, ki delajo krajši delovni čas, žensk.

najmanjši delež delavcev, ki so delali krajši delovni čas. To se nanaša predvsem na Grčijo, Italijo in Španijo. Druga skupina so države z visokim deležem zaposlenih žensk, ki imajo to obliko zaposlitve zelo razširjeno - to so Danska, Norveška in Švedska. Zaključimo lahko, da obstaja v nekaterih državah korelacija med zaposlovanjem žensk in razširjenostjo krajšega delovnega časa, vendar pa ni mogoče pojasnjevati povečanja deleža zaposlenih žensk v celoti samo z razširjenostjo krajšega delovnega časa.

Mogoče za konec le še to, da je v državah Evropske skupnosti večina žensk, ki dela krajši delovni čas, stara med petindvajset in devetinštirideset let. Tedaj so njihove družinske obveznosti največje. Statistični podatki kažejo, da je večina žensk, ki delajo s krajšim delovnim časom, tudi poročenih. Po mnenju strokovnjakov Zavoda Republike Slovenije za statistiko pri nas nimamo ustreznih podatkov o številu zaposlenih s krajšim delovnim časom. Edini podatki izhajajo iz ankete o delovni sili, a trenutno imamo na voljo samo podatke iz leta 1993, za leto 1994 pa jih še ni. Podatki iz leta 1993 nam kažejo, da dela s skrajšanim delovnim časom 14.000 oseb oziroma 1.8 % vsega aktivnega prebivalstva, kar je zanemarljivo malo. Od tega je žensk 8.000, kar je 57 % vseh, ki delajo s krajšim delovnim časom oziroma 2.1 % delovno aktivnih žensk. Za zaključek bi poudarila še to, da je zaščita delavcev, tako žensk kot moških, ki delajo krajši delovni čas, vsekakor potrebna. V razpravah o marginalizaciji žensk, ki delajo s krajšim delovnim časom, je potrebno upoštevati tudi dejstvo, da taka oblika dela omogoča dostop na trg delovne sile tudi tistim ženskam, ki bi sicer ostale doma. Verjetno bo treba dokaj hitro ratificirati konvencijo številka 175, kazalo pa bi tudi v naše kolektivne pogodbe vnesti člen, s katerim bi preprečili, da se tem delavcem izplačuje nižja urna postavka kot delavcem, ki delajo polni delovni čas.

SONJA LOKAR

Pridobili smo si vpogled, kako je s skrajšanim delovnim časom, vendar pa na podatek, da pri nas dela s skrajšanim delovnim časom tako majhen odstotek vseh delavcev, ne bi veliko stavila. Statistike (zadnje podatke je objavil dr. Svetlik) kažejo, da se delo v tako imenovanih netipičnih vrstah zaposlitve povečuje. Če je bilo takšnega dela pred dvema letoma le 5 %, ga je sedaj že 12 %; če bomo napredovali s takšno hitrostjo, se nam bo kaj hitro zgodilo, da bomo ustvarili takšne razmere, kakršne imajo tiste države, kjer je delo s skrajšanim delovnim časom postalo nočna mora za tiste ženske, ki bi rade delale polni delovni čas, pa ga preprosto ne morejo dobiti. Zato nisem posebej navdušena za spodbujanje te oblike zaposlovanja. Sem tudi za ostro kontrolo pri uvajanju teh oblik, in sicer zato, da se nam ne bi krivice, ki se že tako dogajajo tudi tistim delavcem, ki so zaposleni za polni delovni čas, še poglobile in se zlomile zlasti na hrbtih žensk.

Prešli bi k novi temi in sicer k vprašanju, kaj je s servisi za družino, ključni servisi za družino pa so v naših razmerah še vedno otroški vrtci.

Vrtec kot podporni inštitucija družini.

Spregovorila bom o tem, kaj vrtec kot podporni inštitucija družini pomenijo v svetu in kaj naj bi v perspektivi pomenili tudi pri nas. Zdi se mi, da težko govorimo o temi, ki smo jo danes načeli, to je o politiki enakih možnosti, ne da resno spregovorimo tudi o otroku oziroma o tistih podpornih inštitucijah, ki prispevajo k večji kakovosti življenja družine z otroki in seveda otroka samega. Navedla bom citat iz angleške knjige z naslovom "Učenje za uspeh", ki je izšla leta 1993. Takrat je bila v Angliji imenovana širša nacionalna skupina strokovnjakov in strokovnjakinj, da bi naredila vizijo razvoja vzgoje in izobraževanja oziroma celotnega edukacijskega sistema. Ta skupina se je zelo resno lotila tudi problema predšolske vzgoje, ne zgolj v njihovi državi, ampak tudi v državah drugod po svetu. Citat, ki bi ga rada prebrala, pravi takole: *"Vlaganje družbe v razvoj predšolske vzgoje je zagotovo dolgoročna naložba, saj nam teoretično spoznanje in rezultati empiričnih raziskav kažejo, da kakovostni programi predšolske vzgoje prispevajo k večji socialni zrelosti in integriranosti v družbo, uspešnejšemu šolanju ter poklicnemu usposabljanju in k zmanjšanju neprilagojenega vedenja v kasnejših obdobjih človekovega razvoja."*

Ta citat je vzpodbuden, ne upam pa si trditi, da gre za mnenje, ki ima konsenz znotraj ene ali več strok. Sicer pa v zadnjih letih tudi znotraj psihološke literature beležimo rezultate empiričnih raziskav, ki so si diametralno nasprotni. Gre za rezultate raziskav, ki govorijo o vplivu predšolske vzgoje na otrokov kasnejši razvoj v povezavi z inštitucionalno vzgojo, torej o longitudinalnem merjenju otrokovega razvoja skozi več razvojnih stopenj. Na eni strani imamo otroke, ki so obiskovali inštitucijo, ki jo pri nas imenujemo vrtec, na drugi strani pa tiste otroke, ki so predvsem zgodnja leta preživeli v družini. Zakaj govorim o teh diametralnih nasprotjih? Zato, ker je zanimivo, da v literaturi (celo iz leta 1993, 1994) pogosto najdemo omenjeno ime poznanih avtorjev Bowlby-a, Spitz-a, ki sta v povojnih letih delala raziskave na otrocih sirotah, torej na otrocih, ki so ostali brez staršev. Številni drugi avtorji so ju pogosto citirali, češ da pomeni primarna navezanost med otrokom in materjo temelj otrokovega kasnejšega razvoja in da so prav tu zasidrani tisti prvi kritični koraki, ki lahko kasneje povzročijo težave v razvoju, odmike v socializiranem vedenju in še kaj drugega. V zadnjih letih se ime Bowlby pogosto pojavlja, pri nekaterih avtorjih in avtoricah tudi kot kritika tega avtorja in opozorila specifičnosti, ki so jih imele njegove raziskave. Hkrati vrsta avtorjev in avtoric opozarja na nekatere pozitivne učinke, ki so jih prinesle te povojne študije, študije iz petdesetih in šestdesetih let. Avtorju naj bi namreč uspelo senzibilizirati določene kroge v tem smislu, da obstajajo ob otrokovih fizioloških potrebah še kakšne druge potrebe, torej tudi socialne in emocionalne potrebe, ki jih je potrebno prepoznati in poskrbeti za njihovo zadovoljevanje tudi znotraj inštitucij, ne pa zgolj v družini. S tem so ti avtorji nakazali nekatere možne spremembe v inštitucijah, in to v tako imenovanih dnevno-varstvenih inštitucijah. Istočasno so prav njegova spoznanja pospešila tudi teoretične refleksije

Otrokove socialne in emocionalne potrebe je mogoče zadovoljevati tudi znotraj inštitucij in ne le v družini.

Otroci so že v prvem letu starosti navezani na več oseb in ne zgolj na mater.

Vpliv vrtca na otrokov razvoj

o tako imenovani teoriji navezanosti, na primer, teorija objektnih odnosov.

Vedno bolj so prisotne tudi polemike o tako imenovani multipli navezanosti že v zgodnjem obdobju otrokovega razvoja. Zanimivi so podatki novejših študij iz leta 1994, ki je bila narejena na Škotskem, in sicer tako, da so intervjuvali matere majhnih otrok in pri tem zajeli dve starostni obdobji. Prvo starostno obdobje je starost osem, devet mesecev, ko se pojavi prva separacijska kriza, drugo obdobje pa zajema otroke, stare osemnajst mesecev. Rezultati kažejo, da je pri 29 % otrok zaznati, da so že v prvem separacijskem obdobju, torej pri osmih, devetih mesecih, navezani na več oseb in ne zgolj na mamo. Ta odstotek naraste na 87 % pri starosti osemnajst mesecev.

Danes verjetno ni priložnost, da bi na dolgo razpravljali o vseh teh problemih. Kljub temu bom zelo na kratko prikazala še dve študiji. Obe sta bili narejeni v letu 1994. Prva študija govori o izrazito negativnem vplivu vrtca na otrokov razvoj, če je otrok vključen v vrtec v zgodnjem obdobju, druga študija pa dokazuje obratno. Prva študija je bila narejena na francosko govorečih otrocih v Švici, zajela pa je starostni interval otrok od nič do pet let. Ta študija je pokazala, da so najmlajši otroci, ki so obiskovali vrtec, kazali resen razvojni primankljaj, tako na področju spoznavnih sposobnosti kot na področju socializacije. Nekateri so to interpretirali kot predhodne pokazatelje stresnih situacij, ki naj bi se kasneje v življenju še stopnjevale. Avtorji te študije so svoje rezultate primerjali s študijami, ki so jih naredili v zadnjih letih v skandinavskih deželah (konkretno na Švedskem), kjer pa so rezultati diametralno nasprotni. Rezultati švedske študije (Andersen in sodelavci) kažejo, da so otroci skozi vsa kasnejša obdobja (meritve so delali na dve leti, vse do starosti šestnajst let) kazali boljši razvoj na vseh področjih v primerjavi s kontrolno skupino otrok, ki je preživljala predšolsko obdobje v družini. Ti "vrtčevski" otroci so bili močnejši na socialnem in emocionalnem področju, bolj odprti v socialne skupine. Izražali so manj neposredne fizične agresivnosti kot otroci, ki v ta zgodnji socializacijski proces v vrtcu niso bili vključeni. Posebej zanimivo pa je, da so v študijo vključili tako vzgojiteljice oziroma vzgojitelje, kot kasneje učitelje in učiteljice, in strnili tudi njihova opažanja oziroma njihovo percepcijo enih in drugih otrok. Ugotovili so, da učiteljice in učitelji bolj pozitivno ocenjujejo otroke, ki so bili v vrtcu. Tudi pri nas je bila pred približno desetimi, dvanajstimi leti narejena raziskava, sicer na zelo majhnem vzorcu, rezultati pa so bili drugačni: učiteljice in učitelji v šoli so percipirali otroke, ki prihajajo iz vrtca, kot vedenjsko bolj problematične. Želim le ilustrirati razliko, ki kaže, da ni moč kar povprek razpravljati o pozitivnem ali negativnem vplivu jasli na otrokov kasnejši razvoj.

Oglejmo si še, nekatere bistvene zaključke avtorjev oziroma avtoric teh in podobnih raziskav. Večinoma so bili kritični do svojih rezultatov - tako tisti, ki navajajo pozitivne, kot tisti, ki navajajo negativne rezultate. Gledano z vidika otrokovega razvoja so ugotavljali, da ni možen enostaven odgovor ali priporočilo, katera je tista optimalna

*Različnost in kakovost
programov za
predšolske otroke*

starost, pri kateri je mogoče vse otroke vključiti v vrtec; nasprotno, potreben je večji napor pri razmislekih, kako zagotoviti kakovost predšolske inštitucije. Ko poskušajo izluščiti kritične dejavnike za kakovost predšolske vzgoje v vrtcih, govorijo o tako imenovanih strukturalnih dejavnikih. To so velikost skupine oziroma oddelka v vrtcu, razmerje števila odraslih na število otrok v vrtcih in profesionalna usposobljenost ljudi, ki delajo v predšolskih inštitucijah. Izpostavljajo razvojno usmerjene kurikule, ki upoštevajo, da delo z dveletnim otrokom ni istovetno delu s štiriletnim, petletnim otrokom in podobno. Tudi sama verjamem v to, da je potrebno razmišljati o različnosti in kakovosti programov za predšolske otroke, in ne enosmerno ocenjevati, kateri programi so dobri, kateri slabi. To bi bil torej moj odgovor na zastavljeno vprašanje, kaj bo z vrtci pri nas v prihodnje in kaj storiti.

*Kritične točke
slovenskih vrtcev*

Primerjalne analize z evropskimi in drugimi državami, ki so bile v zadnjih letih narejene v slovenskem prostoru, kažejo, kje so kritične točke naših vrtcev in kje bi bilo moč kaj narediti, tako na strokovni kot na širši družbeni ravni. To, da smo razvijali vrtce zgolj skozi tako imenovane celodnevne programe, v katere so bili otroci, stari tudi leto, dve ali tri, vključeni devet ali celo več ur, je zagotovo ena izmed kritičnih točk. Tistim staršem, ki so znali svoje življenje organizirati drugače in bi jim zadostovalo tudi štiri- ali peturno varstvo, to ni prinašalo nikakršne bonitete. Družba mora poskrbeti za realizacijo zapisanega načela pluralnosti oziroma različnosti na ravni predšolske vzgoje in to z zagotavljanjem različnih programov za otroke in se tako približati interesom in potrebam staršev in otrok v različnih okoljih. Strukturalno je treba postaviti programe, različne po dolžini, po vsebini in po razporeditvi skozi posamezne dni, tedne ali mesece. To strukturalno postavitve poudarjam zato, ker samo možnost imeti otroka manj časa v vrtcu, program pa je devet- ali osemurni, vsekakor ni rešitev za predšolsko vzgojo. Gre za vizijo, za katero menim, da jo je možno uresničiti. S svojega strokovnega (psihološkega) vidika vidim kar nekaj pozitivnih elementov, predvsem za majhne otroke, saj je zanje postopno vključevanje v daljše programe optimalno.

*Za varstvo majhnih otrok
ni dovolj "majhna"
izobrazba.*

Drugi prispevek stroke, hkrati pa resen pritisk na državo, bi bil lahko zvišanje kakovosti dela znotraj različnih programov predšolske vzgoje. Kot sem že rekla, ni vseeno, ali je v oddelku z eno- ali dveletnimi otroci petnajst, osem, deset ali celo enaindvajset otrok, kot se sedaj včasih dogaja pri nas. Ta številka ne more biti primerljiva s številom otrok v višjih oddelkih ali pa celo v šoli. In kako zagotoviti, da bomo ne samo ohranili, ampak celo razvijali profesionalnost vzgojiteljic oziroma vzgojiteljev, ki delajo z majhnimi otroki? Ko smo predlagali visokošolski program za vzgojiteljice, nismo naleteli povsod na posluh. Nekateri so nas prepričevali, da je za varstvo majhnih otrok dovolj srednješolska ali pa še nižja izobrazba in spoznali smo, da je filozofija o tem, da mlajši otroci potrebujejo tudi manj izobražene pedagoške delavce oziroma delavke, še močno prisotna.

*Vloga lokalnih skupnosti
pri zagotavljanju
kakovosti življenja
občank in občanov*

spremembo zakonodaje smo v zadnjih treh, štirih letih prišli do zelo različnih ravni, načinov, vsebin in tudi konkretnosti pri urejanju področja poslovnega časa. Pristojnosti lokalnih skupnosti smo skoraj v celoti izničili, za razliko od večine evropskih držav, kjer imajo občine, mesta oziroma nekatere druge lokalne skupnosti zelo velike in natančno določene pristojnosti pri urejanju vseh vrst poslovnega časa. V zakonu o lokalnih skupnostih nimamo niti ene same eksplicitne določbe, ki bi lokalno skupnost obvezovala, da zagotavlja urejanje ustreznega delovnega časa. Obstajajo pa določbe, ki govorijo o tem, kaj je dolžna občina zagotavljati na področju zdravstva, socialnega varstva, kulture in izobraževanja. Enkrat uporablja zakon diktacijo zagotavljanje, drugič pa govori o ustanavljanju služb (le-te so dosledno našteje). Vzpodbuditi bi morali lokalne skupnosti, da prevzamejo funkcijo pri zagotavljanju kvalitete življenja občanov.

*Poslovni čas v
naših zakonih*

Drugo vprašanje je urejanje obratovalnega oziroma poslovnega časa v posameznih področnih zakonih. Večina področnih zakonov to ureja, vendar povsem različno. Govorim o zakonih, ki smo jih po letu 1990 spreminjali; cela vrsta zakonov je še izpred leta 1990 in marsikatera določba ne velja več. Nova področna zakonodaja, ki na svojem področju razporeja pristojnosti med posamezne ravni, obravnavano vprašanje ureja dokaj različno. Nekateri zakoni, praviloma tisti, ki so nastali pred prvimi razpravami o lokalni samoupravi pri delegiranju pristojnosti na nižjo raven, uporabljajo splošen pojem *lokalna skupnost*. V novejših so določbe, ki govorijo o pristojnostih občin, ali določbe, ki podobne pristojnosti prepuščajo upravnim okrajem. Da ne gre za pretehtano, argumenirano delitev, nam kaže primer dveh podobnih zakonov (trgovina, gostinstvo), ki sta nastala ob približno istem času in sta glede urejanja poslovnega časa povsem neusklajena. Grobo lahko ocenim, da je velik del pristojnosti glede urejanja poslovnega časa pridržan na ministrstvih. V nobenem od področnih zakonov nisem zasledila instituta, ki bi zagotavljal večji vpliv potrošnikov na urejanje poslovnega časa. Kakšno je stanje sedaj? Srečujemo se z dvema tendencama: na eni strani z inercijo, ko organizacije, zavodi ali podjetja ravnajo na osnovi starih pravnih podlag, na drugi strani pa poskušajo slediti tržnim interesom in na ta način prilagajati poslovni čas.

*Vpliv potrošnikov
na urejanje
poslovnega časa*

Z vprašanji poslovnega časa z vidika potrošnikov se pri nas nihče ne ukvarja celovito, ne državna, ne nobena javna strokovna institucija. Nekaj poskusov je bilo na visoki šoli za organizacijo dela v Kranju, ampak še ti so bili zelo ozko usmerjeni, na primer samo na področje trgovine. Nimamo ne statističnih raziskovanj, ne analitičnega spremljanja. Za ilustracijo si oglejmo, kaj se dogaja s poslovnim časom vrtcev v Ljubljani. Delujejo na osnovi neveljavnega posebnega dogovora, sklenjenega z bivšimi ljubljanskimi občinami in samoupravnimi interesnimi skupnostmi. In tega dogovora se celo držijo. Ta dogovor je v sedmem členu urejal dolžnosti in naloge vrtcev pri urejanju njihovega poslovnega časa. Za vrtce mislim, da so pri dogovarjanju s starši, v nasprotju z nekaterimi drugimi institucijami, dokaj fleksibilni.

*Vrtci: priprava
na šolo?*

Pomembno je tudi razvijanje novih vsebin, ki morajo biti "po meri" otrok, ki vrtce obiskujejo, brez prevelike pretenzije po tem, da moramo, ker smo pač storilnostna družba (če v to res verjamemo), že v vrtcih ali morda celo že v jasličnih oddelkih pripravljati otroke na šolo. Moje vprašanje: ali znamo pripraviti ustrezne programe za predšolske otroke, slediti in "izkoristiti" njihovo razvojno obdobje, ne da bi se neprestano obremenjevali s pripravo na naslednjo stopnjo edukacije? Zavzemam se za kontinuiteto med predšolsko vzgojo in osnovnošolskim izobraževanjem, vendar ob upoštevanju, da je predšolska vzgoja specifični segment celotnega edukacijskega sistema. Gre za presečišča različnih resorjev (družine, zdravstva), ki se reflektirajo v predšolski vzgoji v vrtcih.

Za konec naj se vrnem k navedeni švedski raziskavi, v kateri je na koncu zapisano, da pomenijo vse njihove oblike predšolske vzgoje pomembno podporo družini šele ob vseh drugih inštitucijah. Avtorji in avtorice celo trdijo, da je moč govoriti o direktnem ali indirektnem vplivu vrtca na družino in da je potrebno s celotnim podpornim sistemom "delati" starše boljše starše.

SONJA LOKAR

Naša naslednja govornica bo opozorila tudi na nekatere čeri, ki so skrite v spremembah lokalne samouprave. Kljub najboljšim željam, ki jih imamo glede razvoja vrtcev, in kljub smerem, ki so zagotovo strokovno dobro zasnovane, se nam lahko zgodi, da se nam bo mreža vrtcev resno zamajala.

ANGELCA MURKO-PLEŠ

Segment, ki ga bom predstavila, je vprašanje poslovnega časa kot enega izmed vidikov delovnega časa. Delovni čas v vseh svojih razsežnostih (ekonomskih in socialnih) oziroma kot kategorija, v kateri je največ nasprotujočih si interesov, je zelo pomembno področje, ki potrebuje poglobljene strokovne raziskave in večjo pozornost družbenega in državnega uravnavanja. Pri nas je to področje velikokrat zelo ali pa v celoti zanemarjeno. Skoraj vsaka izmed nas se je kdaj znašla v situaciji, ko se naš delovni čas konča takrat, ko se zaprejo vrata banke, ali ko potrebujemo cel dan dopusta za to, da lahko obrtnik pooblaščenega servisa opravi petnajst minut trajajoče popravilo na enem izmed gospodinjskih aparatov. Približno takšna je situacija na izkustveni ravni.

Zastavila sem si vprašanje, kakšna je vloga, kakšne so pristojnosti lokalnih skupnosti - usmerila sem se predvsem na občino - pri zagotavljanju dostopnosti gospodinjstev do storitev in proizvodov skozi poslovni čas. Še najboljša mreža javnih služb, servisov, vseh vrst gospodarskih in drugih podjetij, ki proizvajajo ali dobrine ali storitve za vsakdanjo oskrbo družin, nam namreč ne koristi, če časovna dostopnost teh servisov ni prilagojena potrebam potrošnika. S

*Delovni čas: bojišče
nasprotujočih si
interesov*

*Časovna dostopnost do
storitev in proizvodov
ni prilagojena potrebam
potrošnikov.*

*Pobude za urejanje
poslovnega časa*

*Gospodarstvo se ne
ukvarja z ženskimi
vprašanji.*

Na področju zdravstva je odsotnost vpliva potrošnikov največja. Poslovni čas je v celoti odvisen od managementa in od kolektivne pogodbe. Poslovni čas bank je izrazito neprilagojen potrebam potrošnikov. Zanimivo je tudi urejanje poslovnega časa trgovin in gostinskih lokalov, kjer bi lahko tržne zakonitosti najbolj vplivale na poslovni čas. Vendar je s pravilnikom, ki ureja poslovni čas, posegla vmes celo država.

Opozorila bi še na primer mestnega ljubljanskega prometa. Ne obstaja noben veljaven pravni akt, ki bi to podjtte obvezoval k določenemu poslovnemu času. Prejšnji statut mesta Ljubljane je v dveh členih zelo eksplicitno določal, s kakšnimi ukrepi zagotavlja mesto dostopnost dobrin svojim meščanom z urejenim delovnim časom. V ta namen je bil v Ljubljani sprejet poseben pravilnik o minimalnem poslovnem času. Minimalni poslovni čas je zadeval vse javne gospodarske službe, vse kulturne institucije, turistične, športne, prostočasovne in tako dalje.

Predlagam, da sprožimo tri pobude. Prva pobuda, ki se mi zdi pač nujno potrebna za kakršnokoli resnejšo aktivnost, je, da se prične poslovni čas kot eden izmed vidikov delovnega časa, tudi strokovno statistično in raziskovalno-analitično spremljati. Predlagam tudi, da poskušamo preko ustreznih vladnih in drugih služb doseči ureditev v občinskih statutih. In kot tretje, zavzeti se moramo za to, da bodo tudi naša mesta urejala poslovni čas tako kot druga evropska mesta.

SONJA LOKAR

Strinjam se, da je pomembno, da na tem področju nekaj storimo, saj obratovalni čas bistveno vpliva na vsakdanje življenje ob delovnem življenju. Sedaj pa bomo skušale poiskati odgovor na to, ali v gospodarski zbornici "delodajalska stran" vidi probleme enakih možnosti spolov kot vidik gospodarskih in razvojnih problemov te družbe.

MAJDA KOČMUR

Prihajam iz gospodarske zbornice, kot predstavnica združenja delodajalcev. Moram priznati, da sem bila nekoliko presenečena, ko so me moje kolegice predlagale za udeležbo na to okroglo mizo, saj nobena od nas pravzaprav ni prav dobro vedela, o čem naj bi govorile. S tem problemom se namreč profesionalno ne ukvarjamo in to iz enostavnega razloga, ker se tudi gospodarstvo z ženskimi vprašanjem posebej ne ukvarja. To je dejstvo, z izjemo nekaterih zakonov, dokumentov in določb kolektivnih pogodb, ki se nanašajo tudi na problem zaposlenih žensk, na njihove pravice ali obveznosti. Bojim se, da je takšno stanje posledica tranzicije, prehoda, mogoče pa celo naše želje, da bi zelo hitro prišli v razviti kapitalizem. Ekonomskih pogojev za posebno obravnavo ženskega vprašanja v obdobju tranzicije nimamo najboljših. Glede na teritorialno majhnost države mora sorazmerno

*Zaposliti žensko ali
moškega? 90 odstotkov
se bo odločilo za
moškega.*

*Ženskam prijazno
delovno okolje*

*Kako spodbuditi
delodajalce k
zaposlovanju žensk?*

malo ljudi določene stvari pripeljati do točke, da se sploh kaj premakne. Na tak način je tudi manager prisiljen v konkurenco, ki je doslej niti ni bil navajen. Prisiljen je zmanjšati stroške poslovanja in se širiti s čim manj zaposlenimi. V podjetništvu se zaposlujejo najbolj ambiciozni, agresivni in sposobni ljudje, ki stvari obvladajo v poslovnem smislu, ne pa v smislu socialnega partnerstva, pa naj se to nanaša na delavca nasploh ali na žensko še posebej. Ko je delodajalec v dilemi, ali bo zaposlil žensko ali moškega, se bo 90 % delodajalcev odločilo za moškega. Če pa bo že zaposlil žensko, jo bo - to se, kot je znano, sicer ekscesno dogaja - postavil pred nesprejemljivo zahtevo, da mora podpisati, da v določenem času, recimo v roku petih let, ne bo rodila, ne bo na bolniški in podobno. Če gre ženska na bolniško zaradi nege otroka ali zaradi bolezni, ki je pogosto posledica preobremenjenosti, mora delodajalec najti nadomestilo, poleg tega pa vsak mesec odvajati prispevke za plačo. Zato menim, da bo treba temu - tako v okviru gospodarske zbornice kot v okviru našega združenja, ki je bilo ustanovljeno s ciljem pristopa k socialnemu partnerstvu - posvetiti večjo pozornost.

Neenakost na področju zaposlovanja je torej evidentna. Pojavlja pa se tudi problem odnosa do najbolj zaposlenih žensk, in sicer v primeru podjetnic. So namreč izjemno obremenjene in veliko jih je, ki si ne morejo ali pa si ne želijo ustvariti družine, ker bi jih to preveč motilo v njihovem poklicnem življenju. In kakšna bi bila lahko rešitev iz tega položaja? Zakonodaja sicer ne vzpodbuja nobenih diskriminatorskih potez, vendar pa je v svojem izvajanju nekoliko ohlapna, morda celo kaotična. Menim, da je potrebno začeti spodbujati ženski prijazno delovno okolje na ravni celotnega sistema. To se nanaša na delovni čas, na možnost, da bi ženska skočila po opravkih tudi med delovnim časom, ne pa da mora čakati do petih popoldan, ko je vse že zaprto. Po drugi strani pa je treba najti rešitve tako v zvezi s fleksibilnim kot krajšim delovnim časom. Ne bom trdila, da je krajši delovni čas edina možnost za razbremenitev žensk, obremenjenih s službo, z družino in vzgojo otrok, vseeno pa mislim, da jim omogoča, da se vendarle zaposlijo, odtrgajo od kuhinje ali vzgoje otrok, torej od tistega, kar jim je okolje naložilo kot osnovno poslanstvo. Prav zato je nujno uvesti strožji inšpekcijski nadzor tako krajšega delovnega časa, kot delovnega časa, sklenjenega za določen čas. Inšpekcijske službe bi morale mnogo več pozornosti vložiti v to, da ne bi prihajalo do zlorab na tem področju. Zlorabe so možne, vendar jih ne povzročajo samo delodajalci - v nekaterih primerih zaposleni za krajši delovni čas delajo na črno še kje drugje. Po drugi strani pa bo morala država razmisliti o možnosti olajšav za delodajalce, in sicer v primerih, ko so zaposlene ženske na porodniškem ali bolniškem dopustu. To je lahko davčna olajšava ali olajšava pri prispevkih na plače. S tem bi delodajalce vzpodbudili k zaposlovanju žensk za polni delovni čas in za nedoločen čas.

Poleg teh ukrepov, za katere menim, da so izvedljivi, potrebujemo tudi dolgoročen program s ciljem spremeniti odnos naše družbe (ki postaja dokaj moška družba) do žensk v poklicnem udejstvovanju. Ker se tak odnos začne že v družini, češ, to je moško, ne pa žensko delo, se

kasneje samo še nadaljuje in ga je zelo težko spremeniti. Že na majhnega otroka je treba vplivati z vzgojo v smeri enakopravnosti oziroma enakih izhodišč in pogojev za delo. To je moje osebno mnenje in ne stališče gospodarstva, saj se, kot sem poudarila na začetku, v gospodarstvu o tem problemu kot o posebnem problemu sistema zaenkrat ne razmišlja.

SONJA LOKAR

Ker lahko sindikati zaradi svoje moči, dobre organiziranosti in sposobnosti marsikaj naredijo za spreminjanje razmer, bo naslednji prispevek toliko bolj dragocen. Slišali bomo, kako o naši temi razmišljajo v sindikatih, kaj bi bilo po njihovem menje še treba storiti in kako je možno vplivati na hitrejše spreminjanje razmer tudi v samih sindikatih.

METKA ROKSANDIČ

Zdi se mi kar simptomatično, da sem zadnja na vrsti - sindikati v tej družbi očitno niso upoštevanja vredni socialni partnerji. Prepričana pa sem, da je za Urad za žensko politiko in za vse, ki vodijo aktivnosti, da bi se razmere v zvezi s temo poklic in družina in kako ju uskladiti pri nas spremenile, zelo pomembno, da pridobijo sindikate na svojo stran. Razpolagamo namreč z največjo mrežo teritorialne pokritosti, pridemo lahko v vsako podjetje in vplivamo na spreminjanje določenih stvari.

Žal mi je, da je večina že odšla, kajti izrečene so bile nekatere neresnične trditve, ki bi jih rada demantirala s konkretnimi podatki. Opirala se bom predvsem na program Zveze svobodnih sindikatov, ki smo ga sprejeli lani decembra, in v katerem smo jasno zapisali, na kakšen način je treba urejati odnose med delodajalci in delojemalci in kaj naj stori država, da se ne bo ustvarjal dobiček ali pa gospodarski socialni razvoj v Sloveniji izključno na plečih delojemalcev in podobno. Gre, skratka, za probleme, ki so indirektno povezani z usklajevanjem poklicnega in družinskega življenja.

Ko sem se pripravljala na posvet, sem se pogovarjala z zaposlenimi v panogah, kjer je delovni čas neurejen oziroma kjer ni normalnega delovnega časa od sedmih do treh. V teh panogah so zaposlene predvsem ženske. Uporabila bom gradivo, ki sem ga dobila od mag. Tanje Dobrin z Inštituta za delo pri Pravni fakulteti, saj je edina, ki se je ukvarjala s problemom delovnega časa. Gre za normativne ureditve v zakonu in tudi za tiste, ki jih urejajo kolektivne pogodbe dejavnosti. Največji problem je zagotovo ureditev delovnega časa, odmorov in počitkov, saj omogoča ali pa onemogoča usklajevanje družinskih in delovnih obveznosti. Pri nas se je uveljavilo mnenje, da delovnopravna zakonodaja ne omogoča različnih načinov delovnega razmerja,

*Vloga sindikatov
pri usklajevanju
poklicnega in
družinskega
življenja*

*Ureditev delovnega časa
omogoča ali onemogoča
usklajevanje poklicnega
in družinskega
življenja*

Delovnopravna zakonodaja je pri delovnem času upoštevala izključno ekonomski vidik.

V kolektivnih pogodbah je opredeljena samo dolžina tedenskega delovnega časa

V tekstilni in usnjarsko-predelovalni industriji delavke pogosto delajo 48 ur na teden.

Trgovke delajo po 12 ur na dan, ob sobotah, nedeljah in praznikih

delovnega časa. Toda naša delovnopravna zakonodaja, čeprav je iz let 1989 in 1990 in se v javnosti predstavlja kot zastarela (realsocialistična), omogoča vse možne vrste zaposlitve in tudi vse možne variante. Dejstvo je, da naša delovnopravna zakonodaja omogoča vse tisto, kar poznajo in prakticirajo v Evropi, dejstvo pa je tudi, da je predvsem pri delovnem času upoštevala izključno ekonomski vidik. Tako dopušča možnost, da traja delovni dan vsak dan dvanajst ur, in to neomejeno v treh, štirih mesecih, saj predpisuje le to, da mora biti povprečno na teden narejenih 42 ur. To pomeni, da lahko dela ženska v tekstilu tri mesece vsak dan dvanajst ur, pa ne more nič storiti. Vse je možno: delo ob praznikih, ob nedeljah - nobenih zakonskih omejitev ni!

Drugo je normativna ureditev v kolektivnih pogodbah. Pregledala sem vse kolektivne pogodbe in v vseh je opredeljena samo dolžina tedenskega delovnega časa in to spet samo v povprečju. V posameznih panogah - konkretno v zdravstvu - pa sploh ni nič opredeljeno. Za zdravstvo je predpisano le delo, največ 40 ur na teden. Možno je izmensko delo in vse skupaj je prepuščeno izključno direktorjem! Le ena sama kolektivna pogodba od vseh triindvajsetih ima soglasje sindikata za razporeditev delovnega časa. Veste, katera? Železniška. Zakaj? Zato, ker so bile tu velike stavke in ker je podjetniška kolektivna, ne pa panožna. Samo ta ima v pogodbi eksplicitno navedeno, koliko časa traja izmena, koliko mora biti počitka in podobno. To je naravnost fantastična kolektivna pogodba, saj dejansko ščiti tudi interes delavca, ki mora delati v takih pogojih. Po drugi strani pa zaposleni nimajo možnosti vplivati na delovni čas - to je skoraj izključna pristojnost direktorja ali pa organa upravljanja.

Kolektivne pogodbe dejavnosti torej sploh ne opredeljujejo specifik dela ali delovnih pogojev, ki se opravljajo v posameznih dejavnostih. Zato sem pod drobnogled posebej postavila industrijo, usnjarsko-predelovalno in tekstilno industrijo, gostinstvo, zdravstvo, socialno skrbstvo in trgovino. V tekstilni in usnjarsko-predelovalni industriji je dolžina delovnega časa 42 ur na teden. Obstaja možnost neenakomerne razporeditve delovnega časa, le z omejitvijo 48 ur na teden. Torej mora delavka v Muri, če ji tako odredijo, delati vsak teden 48 ur. To pomeni, da ni absolutno nobene možnosti usklajevanja družinskih in delovnih obveznosti. Lani delavke v Muri celo niso smele koristiti letnega dopusta julija in avgusta, v času šolskih počitnic. Izgovor podjetja je bil, češ da ima otrok tudi očeta - kot da ne gre za družino, ki gre skupaj na dopust. Sedaj je v kolektivni pogodbi zapisano, da imajo pravico koristiti dva tedna. Dejstvo je torej, da pri delodajalcih marsikje ne bomo našli pripravljenosti. Njihovo primarno vodilo je samo ekonomski vidik.

Nasledji problem je trgovina. Trgovina ima v kolektivni pogodbi zapisano, da lahko traja delo največ 40 ur tedensko in najmanj pet delovnih dni. Kolektivna pogodba naj bi opredeljevala minimalne pravice delavcev, ne pa minimalnih obveznosti, pa kljub temu govori o najmanj petih delovnih dnevih. Največji problemi so v trgovinah s

Kolektivna pogodba za zdravstvo ne ščiti pravic delavk in delavcev, ampak zagotavlja zadovoljevanje potreb uporabnikov.

Nočo delo žensk

prehrambenim blagom, kjer je v interesu potrošnikov in delodajalcev oziroma podjetnikov, da so trgovine odprte tudi za 1. maj. Za 1. maj v Italiji ne boste naleteli na odprte trgovine, razen na letališču. In zakaj je tako? Kolektivna pogodba oziroma zakon, pravilnik o obratovalnem času, ne ureja maksimalnega obratovalnega časa, kar pomeni, da se leta podaljšuje zato, ker hoče imeti trgovec trgovino čimdlje odprto z istim kadrom. In trgovke delajo po dvanajst ur na dan, po dve, tri sobote in nedelje na mesec, pri čemer je dni, ko je lahko trgovka dejansko prosta, zelo malo.

Tretji takšen primer je gostinstvo. Kjer so gostinski lokali odprti od jutra do večera, ni problem, saj se naredijo izmene. Tam pa, kjer je lokal odprt od desete do dvaindvajsete ure, delavke delajo vsak drugi dan po dvanajst ur in to brez prostih nedelj. Spet nimamo nobenih zakonskih omejitev, ki bi ščitile predvsem delavke. Enako velja za zdravstvo, kjer v kolektivni pogodbi ni nobenih omejitev. Cilj dela v izmenah, zapisan v zdravstveni kolektivni pogodbi, je zadovoljevanje potreb, da se dejavnost odvija nepretrgoma. To v kolektivno pogodbo ne sodi, v njej morajo biti zaščitene pravice delavcev. Dejstvo je, da delajo medicinske sestre, še posebej zato, ker so deficitaren kader, tudi petek in svetek. Nimajo bolniškega dopusta za nego otroka, ker ga vedno vzame partner. Problem žensk v zdravstvu je tudi v tem, da delovni čas na oddelkih določa glavna sestra, ženska, ki ima - sodeč po mojih lastnih izkušnjah iz prakse v mariborski bolnišnici - najmanj posluha za to, da lahko kdo zboli v družini in potrebuje bolniško. Tretji primer izkoriščanja najdemo pri medicinskih sestrah, zaposlenih za določen čas. Ko se porodniška konča, torej tistih 105 dni, jih pokličejo, naj pridejo delat, če seveda hočejo, da se jim delovno razmerje za določen čas spet podaljša.

Ne bi rada zaključila z ugotovitvijo, da usklajevanja delovnega časa z družinskimi obveznostmi ni, vendar ga v praksi dejansko ne poznamo. To je odvisno od posameznika, na primer od mojstra v tekstilnem obratu. Niti v kolektivni pogodbi niti v zakonu ni dana možnost za takšno usklajevanje. Upoštewane so le potrebe delovnega procesa. Velik problem so tudi vrtci, torej organizirano varstvo otrok. V omenjenih primerih delovnega časa preprosto ni možno uskladiti z delovnim časom vrtec. Ko ženska ob 22. uri konča izmeno, ko dela v turnusu 12 ur, ne more računati na to, da bo vrtec še odprt. V tekstilni industriji prevzemajo očetje največjo skrb za varstvo otrok. Izključno za varstvo, vse ostalo naredijo ženske vedno same. To so mi posebej poudarile. Ko pridejo iz nočne izmene, ne gredo najprej spat, ampak najpej "porihtajo" otroke. Potem gredo morda za krajši čas spat, a ob dvanajstih ali enih vstanejo in skuhajo kosilo. Če imajo možnost, gredo popoldne spet malo spat, zvečer pa na nočni "šiht". Ta cikel je ubijajoč, ne glede na vse omejitve oziroma na priporočila v kolektivnih pogodbah o nočnem delu žensk. Posebej se zaplete tam, kjer sta partnerja v takšnih poklicih, da imata oba neredno delo. Družba za te starše glede varstva otrok ni naredila popolnoma nič. Delodajalci pa izkoriščajo gospodarsko krizo in večjo ponudbo delovne sile. Tudi, če je ni na razpolago, kot v primeru medicinskih sester, jim delodajalci

postavljajo visoke zahteve. Ljudje pa smo pod pritiskom politike in javnega mnenja, da moramo zaradi krize vsi skupaj potrpeti, zato smo pripravljeni marsikaj "požreti".

Zakon bi moral vsebovati neke minimalne omejitve, ki so tako ohlapne, da jih je možno v praksi zaobiti, in te določbe delodajalci zelo pogosto kršijo. Zakon na primer zahteva počitek 12 ur, ne govori pa o tem, da nekdo ne more delati 12 ur pet mesecev zaporedoma. Obstajati bi morale nekatere zakonske omejitve, predvsem pri neenakomerni razporeditvi delovnega časa. Le-to je zelo pogosta kršitev predvsem v tekstilni industriji. Ko je treba dva ali tri mesece stalno delati, se dela nepretrgoma po dvanajst ur, prostih dni pa skoraj ni.

Naštela bom nekaj predlogov. Prvič, v zakon je treba vnesti zakonske omejitve. Delo tudi po definiciji mednarodne organizacije za delo ne more biti tržno blago, ne more biti izpostavljeno samo ponudbi in povpraševanju in zato je treba omejiti dolžino dnevnega in tedenskega delovnega časa, predvsem pa njegovo neenakomerno razporeditev. Drugič, uvesti bi bilo treba postopno skrajševanje delovnega časa na petintrideset ur tedensko. Tudi ostale države rešujejo preveliko brezposelnost na ta način, da se delo, ki je na voljo, razporedi na več ljudi. Tudi s tem bi prišli do lažjega usklajevanja družinskih obveznosti. Tretjič, postopno bi bilo treba odpraviti nočno delo v industriji. Organizacija dela in poslovanja je taka, da je možno v dopoldanski in popoldanski izmeniti marsikaj postoriti in bi bilo možno odpraviti nočno delo. Četrto, omejiti bi bilo treba tedenski obratovalni čas v prodajalnah v trgovini na drobno. Zakonodajala Nemčije in Avstrije natančno določa, kdaj trgovine ne smejo biti odprte. Imajo maksimalen obratovalni čas in tudi mi kot sindikati smo dajali te pobude, vendar smo trčili ob miselnost, da mora biti pri nas vse liberalno in vse dovoljeno, izključno breme pa nosijo zaposleni v teh dejavnostih. Tudi sindikati moramo v kolektivnih pogodbah dejavnosti glede delovnega časa marsikaj spremeniti. Takšna ureditev delovnega časa kot je sedaj, je "neužitna" in tudi delodajalci morajo razumeti, da brez soglasja sindikatov ali svetov delavcev ni možno določati trajanja in razporeditve delovnega časa. Petič, organizirati bi bilo treba tudi prehrano med delom na delovnem mestu ali v javnih gostinskih lokalih. Ker smo jih dali v privatne roke, imamo sedaj ekonomske cene. V avstrijskih ali nemških tovarnah denimo prehrano organizira delodajalec. Sit delavec bo seveda bolje delal kot pa lačen, in to dobro vedo. Šestič, v kolektivnih pogodbah bi morali opredeliti organiziran način letovanja zaposlenih v lastnih počitniških kapacitetah. Imamo veliko počitniških kapacitet, ki so jih delodajalci oziroma podjetja v fazi privatizacije na veliko prodajali. Zato danes marsikdo nima druge možnosti, kot da ostane doma ali pa gre k staršem na deželo. In še zadnji predlog: predlagam sponzoriranje lastnih delavcev pri organiziranju športnih in rekreativnih dejavnosti, ne pa samo športnih klubov.

Ti predlogi ne bodo tako hitro prišli v kolektivne pogodbe, vseeno pa sem prepričana, da se bo počasi miselnost le spremenila. Družba bo morala poskrbeti za usklajevanje delovnih obveznosti z družinskimi in

pri tem razvijati različne oblike varstva otrok. V Mariboru je bilo nekoč organizirano varstvo na domu preko vrtcev, danes so to ukinili. Mislim, da sem z našega vidika navedla tiste bistvene točke, ki bi lahko pripomogle k boljšemu usklajevanju družinskih in delovnih obveznosti. Popolnoma uskladiti se seveda ne bodo mogle, saj je ekonomski vidik kar precej močan, vseeno pa je vredno poskusiti.

SONJA LOKAR

To, o čemer smo govorili, so procesi, ki potekajo po vseh državah v tranziciji, ponekod še mnogo bolj brutalno kot pri nas. Na srečo se po mojem mnenju pri nas že javlja odpor in morda se tisto najhujše pri nas ne bo zgodilo. Vsi predlogi se mi zdijo zelo tehtni. Želi še kdo kaj dodatni?

MATEJA KOŽUH NOVAK

Vprašala bi, ali delodajalci sploh razmišljajo o tem, kakšen delavec je produktivnejši? Ukvarjam se s promocijo zdravja in eden od pomembnih projektov bo ravno zdravje na delovnem mestu. Če bomo hoteli prodreti v Evropo, bo treba vse vložiti v večjo produktivnost delavca. To pa pomeni urediti delovni čas, počitek, šport, prehrano itd.

Zanimiv je tudi fenomen medicinskih sester. Zelo veliko jih je v primerjavi z zdravniki, celo trikrat ali štirikrat več, če se ne motim, a so popolnoma tiho, ko si poskušajo zdravniki urediti plače izven kolektivnih pogodb. Vse potrpijo, izkoriščajo jih, plače pa imajo izjemno majhne. Pravkar sem prišla s sestanka s sestrami, kjer sem jih pregovarjala, da se morajo postaviti za svoje pravice. Poklic medicinske sestre je najbolj ženski poklic, poleg tega zelo deficitaren in si ne zna izboriti večjega dohodka in boljših delovnih pogojev.

SONJA LOKAR

Ker bi bilo najbrž dobro reči še kaj o možnosti žensk za dodatno izobraževanje, bi pozvala naslednjo sogovornico, da nam na kratko predstavi še ta vidik.

JERINA KODELJA STARIN

Želela bi odpreti vprašanje razkoraka med zahtevnostjo delovnih mest in izobrazbo žensk oziroma delavk. Andragoški center je pred časom delal takšno raziskavo, ki pa se je na žalost nanašala samo na vse delavce. Raziskava je ugotovila precejšen razkorak med zahtevano in dejansko izobrazbo, saj je približno od 30% do 35 % delovnih mest nepravilno zasedenih. Pri reševanju tega problema na osnovi novejših raziskav in analiz stanja ugotavljamo, da ni bilo veliko narejenega. Ob

*Zdravje na
delovnem mestu*

*Razkorak med zahtevano
in dejansko izobrazbo
delavk in delavcev*

*Neenakomerno
razporeditev delovnega
časa bi morali
zakonsko omejiti*

*Ukrepi, ki bi omogočili
uskladitev delovnega časa
in pogojev dela z
družinskimi obveznostmi*

tem se je pojavilo vprašanje, kako za delavce doseči boljši položaj glede izobraževanja. Med zaposlenimi je 48 % žensk, to je skoraj več kot 300.000. Delavka ima bolj specifičen in verjetno težji položaj, kot ga ima delavec. Podobno raziskavo bi zato morali narediti posebej za zaposlene ženske, zato da bi ugotovili, v čem so bistvene razlike in kateri so potrebni pristopi za njihovo reševanje. Menimo pa, da je smiselna in smotrna tudi anketna raziskava posebej za zaposlene ženske in za njihove posebnosti, povezane z vprašanji uskladitve domačega dela in položaja v službi. Razveseljivo je, da ima največ žensk (okoli 40 %) vsaj srednjo ali višjo izobrazbo. Ne moremo pa na osnovi rezultatov raziskav reči, kje te ženske delajo. Na vodilnih mestih zagotovo ne. Pomembno bi bilo ugotoviti, zakaj je tako. Naslednja ugotovitev je, da je med ženskam kar 30 % takih, ki so priučene oziroma ne kvalificirane (okoli 100.000). Največ jih je v industriji, najmanj pa v ostalih panogah, na primer trgovini. Izučene so za delo, ki ga opravljajo na delovnem mestu, nimajo pa nobenega certifikata, da bi lahko svojo izobrazbo overovile. Če zapustijo delovno mesto in se znajdejo na trgu delovne sile, praktično ne morejo dokazati izobrazbe.

Ugotavljali smo tudi, da je žensk z visoko izobrazbo manj kot moških, prav tako manj žensk zaseda delovna mesta, ki zahtevajo visoko izobrazbo. To je velik problem v industriji, nič manjši pa tudi v ostalih panogah. Kje so vzroki, da žensk ni na vodilnih oziroma zahtevnejših delovnih mestih? Verjetno ženske redkeje kandidirajo za delovno mesto, za katerega nimajo primerne izobrazbe. Moški so dosti bolj predrzni. To je razvidno tudi iz podatkov, ki sem jih omenila prej, namreč da je 30% do 35 % delovnih mest nepravilno zasedenih. Pri moških je ta odstotek med 37% do 38 %, pri ženskah pa okoli 27 %. Želela bi opozoriti še na možnosti, da bi ženskam, ki se želijo dodatno izobraževati, omogočili bolj prilagodljiv delovni čas. Seveda morajo to urejati kolektivne pogodbe in to ne samo za ženske, ampak tudi za moške.

SONJA LOKAR

Mislím, da smo izčrpali razpravo in zato jo bomo kar zaključili. Zahvaljujem se za vztrajnost, ki pa je bila, upam, poplačana. Mislím, da smo dobili vsaj nekaj odgovorov na vprašanja, ki smo si jih zastavili. Še enkrat hvala, da ste vztrajali toliko časa.

PREDLOGI IZ RAZPRAVE

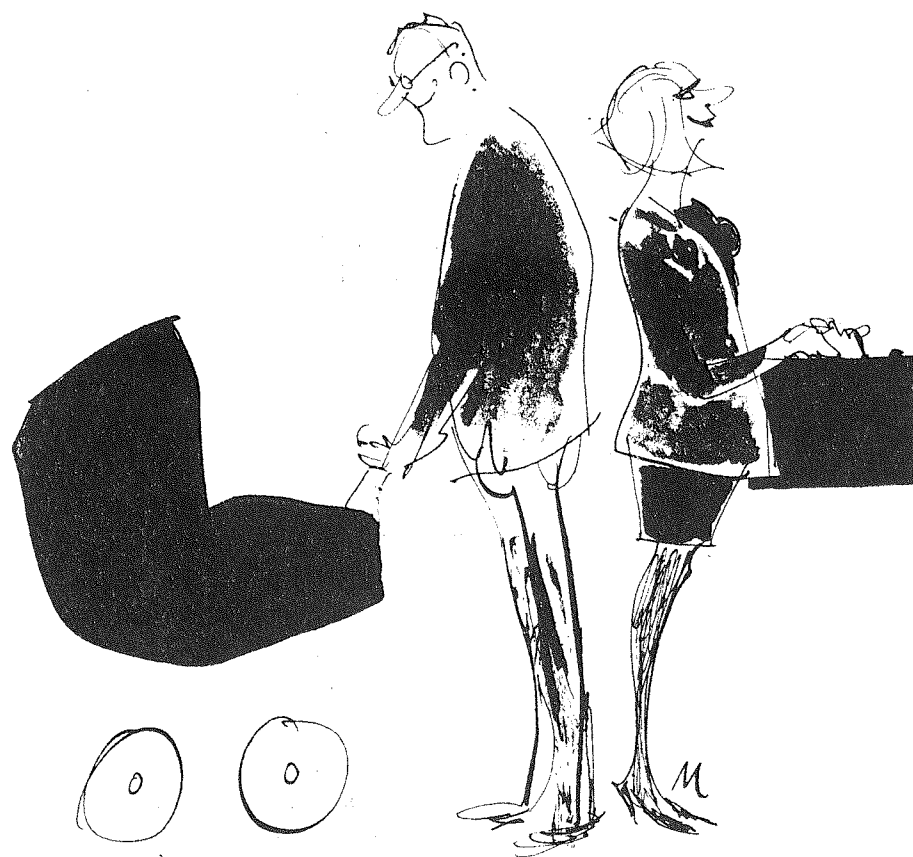
1. S satelitskim računom je treba ovrednotiti in z anketo porabe časa ugotoviti obseg in *nosilke ter nosilce neplačanega dela v družini in gospodinjstvu* ter na tej osnovi - po zgledu skandinavskih držav, pripraviti natančen načrt spreminjanja tradicionalnih delitev obveznosti za to delo med spoloma. V ta namen je treba najti potrebna sredstva v državnem proračunu.
2. Mlade je treba *usposabljanje za partnersko načrtovanje* življenjskih karier in zavestno usklajevanje želja po družini in poklicnem uspehu.
3. Sistematično je treba preprečevati, da bi se skozi učnovzgojni proces in medije nekritično prenašale *seksistične vsebine*. Zato je treba v novi šolski zakonodaji med vrednote, ki jih bo podpirala, izrecno vnesti tudi enake možnosti spolov in paritetno demokracijo, uveljaviti paritetno zastopanost spolov v programskih in upravnih organih javnih medijev in pripraviti programe promocije enakih možnosti spolov pri delitvi obveznosti za družino in gospodinjstvo.
4. *Socialna politika* države mora biti usmerjena predvsem v omogočanje socialno varne zaposlitve mladih obeh spolov, v reševanje njihovega stanovanjskega vprašanja, v zagotavljanje dostopnosti jasli in vrtcev, v ustrezno urejen porodniški in starševski dopust.
5. Preprečevati je treba, da bi se začela družinska nadobremenjenost žensk izražati skozi diskriminacijo žensk pri šolanju, zaposlovanju in napredovanju. *Fleksibilizacija delovnega časa* je potrebna in koristna, skrbno pa je treba preprečevati, da bi se iztekla v odtrgavanje žensk v slabše zavarovano in slabše plačano delo s skrajšanim delovnim časom.
6. Delodajalce je treba pripraviti do spoznanja, da morajo drugače ravnati s človeškimi viri in jih k temu spodbujati - z davčnimi in drugimi olajšavami. *Kadrovsko politiko* bi morali usklajevati z življenjskimi cikli delavk in delavcev, spodbujati generacijsko solidarnost, ustvarjati pogoje za usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti zaposlenih že v podjetju (organizirati prehrano na delovnem mestu, subvencionirati počitnikovanje, kulturno in športno udejstvovanje zaposlenih in njihovih družinskih članov).
7. Velika ovira pri usklajevanju družine in poklica postaja *nereden in vse daljši delovni čas*. Zato je treba:
 - skrajšati delovni čas na 35 ur tedensko;
 - z zakonom omejiti trajanje dnevnega in tedenskega delovnega časa pri neenakomernem delovnem ritmu;
 - postopno odpraviti nočno delo v industriji;
 - omejiti tedenski obratovalni čas v trgovini na drobno;
 - uveljaviti možnosti za dodatno izobraževanje delavk in delavcev v okviru rednega delovnega časa;
 - pomembno je tudi delovni čas v politiki naravnati tako, da

omogoča političarki in politiku, da se ukvarjata tudi z družinskimi obveznostmi;
- uzakoniti pravico sindikatov in svetov delavcev, da dajejo soglasje na trajanje in razporeditev delovnega časa.

8. Delovni čas uradov in bank je treba prilagoditi potrebam zaposlenih partnerjev.

9. Za usklajevanje družine in poklica ostaja najpomembnejša dostopna mreža jasli in vrtecev. Treba je popestriti njihovo ponudbo, prilagoditi njihove programe potrebam vseh zaposlenih staršev in dvigniti njihovo kvaliteto - znižati število otrok v oddelkih, dvigniti izobrazbo kadra v otroškem varstvu, izboljšati delovne pogoje.

10. Poslovni čas servisov za dom in družino je treba začeti sistematično analizirati in ga prilagajati potrebam vseh družinskih članov. V občinskih in mestnih statutih je treba opredeliti pravico svetov, da določajo poslovni čas. Poslovni čas servisov in služb v mestih je treba naravnati po zgledu najboljše upravljanih razvitih evropskih mest.

vir: Ligestillingsradets arsberetning, Norveška

ANALIZA IZVAJANJA UKREPOV RESOLUCIJE O TEMELJNH OBLIKOVANJA DRUŽINSKE POLITIKE V REPUBLIKI SLOVENIJI

Za pripravo celovite analize je bilo s sklepom Vlade Republike Slovenije zadolženo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, za delne analize uresničevanja ukrepov na področju družinske politike pa so bila zadolžena še: Ministrstvo za finance, Ministrstvo za šolstvo in šport, Ministrstvo za okolje in prostor in Ministrstvo za zdravstvo.

1. UVOD

Državni zbor Republike Slovenije je julija 1993 sprejel Resolucijo o temeljnih oblikovanju družinske politike v Republiki Sloveniji. Resolucija opredeljuje temeljna načela, cilje in ukrepe, s katerimi se bo v naši državi opredeljevala in izvajala družinska politika.

S pojmom družinske politike se označuje celota socialnih, ekonomskih, pravnih, pedagoških, zdravstvenih, fiskalnih idr. ukrepov, ki jih določen politično-administrativni sistem izvaja, da bi posredno ali neposredno vplival na življenjske pogoje družin oz. njenih članov, njihov nastanek in razvoj.

Temeljna načela oblikovanja družinske politike v Sloveniji temeljijo na:

- vključevanju celotne populacije oz. na usmerjenosti k vsem družinam;
- upoštevanju pluralnosti družinskih oblik in različnih potreb, ki iz tega izhajajo;
- spoštovanju avtonomnosti družine in individualnosti posameznih njenih članov;
- zaščiti otrokovih pravic v družini in družbi ter dajanju prednostnega mesta kakovosti življenja otroka;
- promoviranju enakih možnosti obeh spolov;
- vzpostavljanju raznovrstnih oblik storitev in na omogočanju, da družine izbirajo med različnimi možnostmi;
- delnem prispevku družbe k stroškom za vzdrževanje otrok;
- dodatnem varstvu družin v specifičnih situacijah in stanjih;
- celostnem, integralnem pristopu.

Izhajajoč iz načel in ciljev družinske politike je Vlada Republike Slovenije pristopila k načrtovanju, sprejetju in izpeljavi celovitih ukrepov družinske politike. Le-ti se v skladu z resolucijskimi cilji postopno oblikujejo in uresničujejo na naslednjih področjih:

- na ekonomskofiskalnem področju z neposrednimi dajatvami družinam, ki dopolnjujejo ali nadomeščajo njihove dohodke, s prerazdelitvijo dohodka v korist družin v okviru davčne politike ter posebno kreditno politiko;

- na področju družbenih služb in drugih dejavnosti, ki se delijo na splošne (izobraževanje, zdravstveno varstvo) in posebne (posvetovalnice, pomoč ostarelim, pomoč prizadetim) ter s svojimi storitvami podpirajo funkcioniranje družine ali delno prevzemajo posamezne njene funkcije;
- na področju zaposlovanja z ustvarjanjem pogojev za usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti obeh staršev ter z drugimi ugodnostmi, povezanimi s trgov delovne sile;
- na področju stanovanjskega gospodarstva s specifičnimi programi stanovanjske preskrbe in z drugimi oblikami pomoči družinam.

Pri pripravi predlogov in uresničevanju ukrepov družinske politike, ki se uresničujejo postopoma, je dana prednost tistim ukrepom, ki že obstajajo oz. jih je po ocenah mogoče hitreje udejaniti, in s katerimi lahko država najbolj učinkovito prevzame svoj del odgovornosti. Temeljno jedro družinske politike predstavljajo obstoječi programi in ukrepi otroškega varstva in drugih področij (izobraževanje, zdravstveno varstvo, idr.). Pri tem ne gre za dokončno izbiro ukrepov, le-te je mogoče dopolnjevati ali pa v skladu s širšimi družbenimi spremembami tudi spreminjati.

Vlada Republike Slovenije je ob sprejemanju stališč k predlogu o spremembah zakona o družinskih prejemkih, ki so ga podali trije poslanci Državnega zbora, na svoji seji dne 16. februarja 1995 sprejela sklep, da se ob dokončnem oblikovanju stališča vlade do predloga o podaljšanju porodniškega dopusta oziroma dopusta za nego in varstvo otroka in istočasno o znižanju višine denarnega nadomestila za čas porodniškega dopusta v drugem in tretjem letu prejemanja tega nadomestila, pripravi analiza dosedanjega uresničevanja Resolucije o temeljnih oblikovanju družinske politike v Republiki Sloveniji na vseh področjih in v zvezi z vsemi ukrepi, ki jih Resolucija predvideva.

Analiza uresničevanja ukrepov je pripravljena po posameznih področjih, na katerih se posamezni ukrepi uresničujejo, pripravili pa so jo za posamezno področje pristojna ministrstva (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve kot koordinator, Ministrstvo za šolstvo in šport, Ministrstvo za finance in Ministrstvo za okolje in prostor). V 2., 3., 4. in 5. poglavju je opisano uresničevanje ukrepov po področjih, kot jih vidijo ustrezna zanje zadolžena resorna ministrstva, v 6. poglavju pa je podana ocena uresničenih ukrepov, ki jo je pripravilo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Prioritete še ne uresničenih in delno uresničenih ukrepov so okvirno določene v 7. poglavju, podrobneje pa jih bo vlada določila in sporočila državnemu zboru z ustreznimi predlogi zakonov.

2. EKONOMSKO FISKALNO PODROČJE (NEPOSREDNE IN POSREDNE DAJATVE DRUŽINAM)

Na ekonomskofiskalnem področju (neposredne in posredne dajatve

družinam) Resolucija med predvidenimi ukrepi navaja, da je namen ekonomske pomoči družinam doseči:

- da se družinam olajšajo materialni problemi, s katerimi se soočajo v različnih obdobjih svojega obstoja;
- da materialne omejitve ne bodo razlog, da se pari, ki si sicer želijo otroke, zanje ne odločijo;
- da se vsem otrokom omogoči čim boljše in enake materialne osnovne pogoje za življenje;
- da se staršem, ki želijo več časa posvetiti delu v družini, pri tem materialno in pravno pomaga.

Na ekonomsko fiskalnem področju ukrepov družinske politike imata posebno mesto dva mehanizma. Njuna temeljna funkcija je, da prispevata k delni kompenzaciji stroškov za vzdrževanje otrok in da vplivata na izboljšanje življenjske ravni družin. Prvega predstavljajo otroški dodatki, drugega pa davčne olajšave za vzdrževane družinske člane. Dolgoročni cilj finančnih podpor družinam je večji delež pokrivanja minimalnih življenjskih stroškov za otroka.

Resolucija predvideva naslednje neposredne dajatve družinam:

- univerzalni otroški dodatek;
- povišani otroški dodatek za otroke z motnjami v telesnem in duševnem razvoju in posebno nadomestilo za invalidnost;
- postopno uvedbo dodatka za varstvo in vzgojo otrok za otroke v starosti do 3 let, ki niso v vrtcu;
- pomoč za opremo novorojenca;
- starševski dodatek.

Večina navedenih ukrepov družinske politike na področju neposrednih dajatev družini je bila uresničenih s sprejetjem zakona o družinskih prejemkih (Ur. l. RS št. 65/93 in 71/94), ki zagotavlja vse prejemke, razen posebnega dodatka za varstvo in vzgojo otrok za otroke v starosti do 3 let, ki niso v vrtcu.

2.1. Otroški dodatek

Pravico do otroškega dodatka imajo starši za otroka s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, če je otrok državljan Republike Slovenije. V primerih, ko otrok ni državljan Republike Slovenije, pa tu stalno prebiva, starši pridobijo pravico do otroškega dodatka ob pogoju vzajemnosti.

Otrok, ki nima stalnega prebivališča v Republiki Sloveniji, ima ob pogoju, da je vsaj eden od staršev zavezanec za plačilo dohodnine po predpisih Republike Slovenije, pravico do otroškega dodatka, če je njen državljan in pravice nima v državi, kjer živi.

Za otroka, ki nima stalnega prebivališča v Republiki Sloveniji in tudi ni njen državljan, imajo ob pogoju, da je vsaj eden od staršev

zavezanec za plačilo dohodnine po predpisih Republike Slovenije, ti starši pravico do otroškega dodatka le v primeru, ko je tako dogovorjeno z mednarodno pogodbo. Gre za otroke delavcev iz drugih držav, ki so zaposleni pri delodajalcih v Republiki Sloveniji, njihove družine pa živijo v svoji matični državi.

Pravico do otroškega dodatka ima eden od staršev za otroka do dopolnjenega 15. leta starosti, za starejšega otroka pa, če se šola, dokler ima status učenca ali rednega študenta, vendar najdalj do dopolnjenega 26. leta starosti.

Za otroka z motnjami v telesnem in duševnem razvoju traja pravica do otroškega dodatka do dopolnjenega 18. leta starosti. Če se tak otrok šola, traja pravica do otroškega dodatka tudi zanj do 26. leta starosti. Pravica tega otroka do prejemanja otroškega dodatka je torej omejena s starostjo 18 let, saj z dopolnjenim 18. letom ta otrok na podlagi Zakona o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb (Ur.l.SRS, št.41/83) pridobi pravico do nadomestila za invalidnost.

Otroški dodatek za otroke z motnjami v telesnem in duševnem razvoju se priznava kot dodatek k otroškemu dodatku in je od otroškega dodatka višji za 50 %.

Za otroka, ki je zaradi vzgoje, šolanja ali usposabljanja v zavodu, v katerem ima brezplačno oskrbo, v času bivanja v zavodu ni pravice do otroškega dodatka. Enako velja tudi za otroka med služenjem vojaškega roka. Prav tako nima pravice do otroškega dodatka tisti otrok, državljani Slovenije in njen stalni prebivalec, ki ima pravico do otroškega dodatka na podlagi mednarodnega sporazuma (gre za otroke delavcev na začasnem delu v tujini, ki živijo v Sloveniji, njihovi starši pa imajo pravico do otroškega dodatka v državi zaposlitve na podlagi njihovega zaposlitvenega statusa).

S 1. januarjem 1996 zakon o družinskih prejemkih predvideva uvedbo univerzalnega otroškega dodatka. Višina otroškega dodatka tedaj ne bo več odvisna od dohodka družine, ampak zgolj od statusa otroka: predšolski, šoloobvezen oziroma dijak ali študent, znašala pa bo 13, 16 oziroma 17 % zjamčene plače.

Pri opredelitvi višine otroškega dodatka zakon izhaja iz predpostavke, da naj bi bila minimalna sredstva za preživetje tako družine kot otroka v družini zagotovljena z dajatvami, predvidenimi v zakonu o socialnem varstvu, otroški dodatek pa predstavlja nadgradnjo tem dajatvam - z njim se zagotavlja dodatna sredstva za preživljanje otroka.

V prehodnem obdobju od uveljavitve zakona o družinskih prejemkih do uveljavitve določil o uvedbi univerzalnega otroškega dodatka zakon ohranja selektivni prejemek, vezan na določen dohodkovni vstopni cenzus za pridobitev pravice. Pravico do otroškega dodatka imajo v tem času otroci iz družin, kjer dohodek na družinskega člana v letu pred vložitvijo zahtevka ne presega 50% povprečne plače v Republiki

Sloveniji. V letu 1995 torej vsi otroci iz družin, kjer je mesečni dohodek na družinskega člana v letu 1994 znašal manj kot 47.310 SIT. Višina otroškega dodatka je odvisna od višine dohodka na družinskega člana in znaša najmanj 7% (marca 1995 = 2.110 SIT) in največ 22% zjamčene plače (marca 1995 = 6.630 SIT).

Ko je bila s 1. majem 1994 opravljena nova odmera otroškega dodatka na podlagi določil Zakona o družinskih prejemkih, se je zaradi povišanega vstopnega cenzusa iz 43 na 50 % povprečne plače v Republiki Sloveniji, število otrok prejemnikov te pomoči povečalo za 33 odstotkov (oz. za več kot 50.000 otrok).

Povprečna višina otroškega dodatka v letu 1994 je sicer nekoliko nižja kot v letu 1993, kar je predvsem posledica razširitve kroga upravičencev z upravičenci, ki dobivajo najnižji otroški dodatek.

	Povprečno število otrok, prejemnikov DPO	Povprečni OD na otroka v SIT
leto 1993	147.478	4.327
jan.-april 1994	154.207	5.200
maj-dec.1994	204.451	4.831
Indeks maj-dec/jan.-apr.	133	93

V letu 1994 je bilo iz državnega proračuna za otroške dodatke porabljeno 11.108.330.000 SIT. (V letu 1993 je bilo za ta namen porabljenih 7.657.648.000 SIT.)

Z uvedbo univerzalnega otroškega dodatka s 1.1.1996 bo po ocenah Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve število otrok prejemnikov naraslo na maksimalno 537.000 oz. za 160 %. Za izvajanje tega programa bo potrebno v državnem proračunu za leto 1996 zagotoviti cca. 127 % več sredstev kot v letu 1995.

2.2. Starševski dodatek

Starševski dodatek je denarna pomoč staršem ob in po rojstvu otroka, pripada pa vsaki materi, državljanki Republike Slovenije s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki nima pravice do denarnega nadomestila za čas porodniškega dopusta. Zakon dopušča, da se v sporazumu z materjo pravica do starševskega dodatka po 105 dneh prenese na očeta ali drugo osebo, ki skrbi za otroka.

Trajanje pravice, način izrabe in njeno uveljavljanje je urejeno analogno ureditvi pravice do denarnega nadomestila za čas porodniškega dopusta, mati ali oče imata torej pravico do starševskega dodatka v trajanju 365 dni, njegova višina pa je enaka 52 % zjamčene plače (v mesecu marcu 1995 15.670 SIT).

Do uveljavitve zakona o družinskih prejemkih je v Sloveniji obstajal institut družbene pomoči ob rojstvu otroka, do katere so bile upravičene le dijakinje, študentke in iskalke zaposlitve; pomoč so prejemale v trajanju 84 dni; v letu pred uveljavitvijo zakona o družinskih prejemkih je to pomoč prejelo 1.899 upravičenk, skupna letna povprečna vsota pomoči, ki jo je prejela posamezna upravičenka, pa je bila 41.414 SIT. V letu 1994 je starševski dodatek prejelo mesečno približno 2.700 upravičencev, povprečna mesečna višina dodatka v letu 1994 je bila 14.517 SIT. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je v letu 1994 za starševski dodatek porabilo 470.349.000 SIT oz. 498 % več sredstev kot v letu 1993 za izplačila družbenih pomoči materam.

2.3. Pomoč za opremo novorojenca

Do pomoči za opremo novorojenca je upravičen vsak otrok, katerega mati ali oče imata v Republiki Sloveniji stalno prebivališče. Pomoč za opremo novorojenca se lahko dodeli kot zavitek ali kot denarna pomoč ob rojstvu otroka.

Zavitek vsebuje najnujnejše izdelke, potrebne za opremo novorojenca v prvih mesecih otrokovega življenja; denarna oblika pomoči pa je enaka vrednosti izdelkov v zavitku.

Povprečna vrednost pomoči za opremo novorojenca v letu 1994 je bila 18.165 SIT, vrednost pomoči v marcu 1995 pa je 21.607 SIT. V letu 1994 je bilo za pomoč za opremo novorojenca porabljenih 344.190.819 SIT proračunskih sredstev.

Posredne dajatve družinam na ekonomsko fiskalnem področju se odražajo v davčnem sistemu, in sicer na področju davčnih olajšav za vzdrževane družinske člane in na področju znižanja tarifnih stopenj in oprostitvev plačevanja prometnega davka.

Resolucija navaja, da bo dohodnina še naprej delovala tudi kot element socialne politike. Socialna funkcija dohodnine naj bi se okrepila tako, da bi njena vloga pozitivno delovala pri družinah z več otroki. Posebne olajšave za vzdrževane družinske člane, zlasti za otroke, za katere se zmanjšuje osnova za dohodnino pred obdavčitvijo, naj bi skupno z univerzalnim otroškim dodatkom tvorila sinhronizirano socialno politiko, ki bo delovala v korist družin z večjim številom družinskih članov in z nižjimi prejemki oziroma dohodki.

Uresničitev resolucijskih ciljev na področju posrednih dajatev družini skozi ustrezen davčni sistem se uresničuje s sprejetjem zakona o dohodnini in zakona o prometnem davku:

2.4. Prometni davek

V letu 1992 se je s sprejemom zakona o prometnem davku začela reforma na področju posrednih davkov. S spremembami na tem področju oz. z vsesplošno obdavčitvijo z redkimi izjemami se je

razširila davčna osnova, kar je omogočilo uveljavitev nižje splošne stopnje in zagotovilo večjo davčno nevtralnost.

Artikli, potrebni za vzdrževanje otrok, so v zakonu o prometnem davku oziroma v tarifi prometnega davka uvrščeni med artikle, za katere se plačuje najnižja, 5 % stopnja prometnega davka; uvedena je posebna olajšava pri nakupu novega avtomobila, kadar avto kupuje družina, ki ima tri ali več otrok, starih do 18 let.

Davčne oprostitve so tako po veljavni prometnodavčni zakonodaji do uveljavitve novega sistema obdavčenja proizvodov in storitev predpisane za: mleko za dojenčke (všetvši hrana iz mleka za dojenčke, mlečnih izdelkov in posameznih mlečnih sestavin), izobraževalne storitve ter storitve socialnega varstva.

Nižja 10 % stopnja je med drugim predpisana za obutev in oblačila.

Najnižja 5 % stopnja je predpisana za prehrabene proizvode, otroška oblačila in obutev, šolske potrebščine, knjige, nove osebne avtomobile (ki jih največ enkrat v petih letih kupijo osebe, ki imajo v družini tri in več otrok).

Na podlagi sklepa Državnega zbora Republike Slovenije z dne 25.7.1994 pa bo Vlada Republike Slovenije med drugimi davčnimi zakoni pripravila tudi zakon o davku na dodano vrednost, ki bo temeljil na evropskem modelu obdavčenja proizvodov in storitev v prometu.

Oblika davka na dodano vrednost (s predpisanimi smernicami o davku na dodano vrednost Sveta Evropske Unije) predpostavlja, da se davek zaračunava na široki davčni osnovi po dveh stopnjah. Predpostavlja tudi najmanjše število izjem, v skladu s temeljnimi načeli obdavčitve ter v povezavi s finančnimi potrebami.

V skladu s prakso in politiko ter sprejetimi smernicami Evropske unije, kjer sta določeni dve stopnji davka (osnovna in znižana), so predvidene določene olajšave v zvezi z zaščito otrok, izobraževanjem in vzgojo otrok in mladih, prometom prehrabnih izdelkov ter knjig in drugega periodičnega tiska.

2.5. Davčne olajšave za vzdrževane družinske člane

S 1. januarjem 1994 je stopil v veljavo nov zakon o dohodnini (Ur.l.RS, št. 71/93). Zaradi potrebnih ukrepov na področju družinske politike so bile s tem zakonom povečane posebne olajšave za vzdrževane družinske člane, in sicer tako, da se je olajšava za prvega otroka oziroma vzdrževanega družinskega člana povečala z 8 % na 10 % povprečne plače zaposlenih v Republiki Sloveniji, za vsakega drugega otroka se olajšava povečuje za 5 % navedene plače (po starem zakonu le za 3 %). Tako znaša olajšava za enega otroka 10 % povprečne plače, za dva otroke 25 % (10 % + 15 %), za tri otroke 45 % (10 % + 15 % + 20 %), itd.

Posebna olajšava za vzdrževane družinske člane se je pri odmeri dohodnine za leto 1993 zmanjševala še za vse lastne dohodke vzdrževanega družinskega člana. Da bi se olajšal položaj zavezancev, ki vzdržujejo otroke, je z novim zakonom določeno, da se posebna olajšava ne zmanjšuje za določene dohodke vzdrževanih družinskih članov. Posebna olajšava se ne zmanjšuje za prejemke iz naslova socialno varstvenih pomoči, prispevek za preživljanje otroka, štipendije in plačila učencem, dijakom in študentom za opravljeno obvezno praktično delo v vzgojno izobraževalnem procesu, za prejemke iz naslova plačila za začasno ali občasno opravljanje dela učencev in študentov, prejetih preko študentskih ali mladinskih organizacij, ki opravljajo dejavnost posredovanja dela na podlagi pogodbe o koncesiji, v skladu s predpisi na področju zaposlovanja in za sorazmerni del družinske pokojnine, ki jo prejme vzdrževani družinski član.

3. PODROČJE DRUŽBENIH SLUŽB IN DRUGIH DEJAVNOSTI

3.1. Splošne službe

Ministrstvo za šolstvo in šport je med ukrepi na področju družbenih služb za izpeljavo celovitih ukrepov družinske politike zadolženo za uresničitev ciljev in izpeljavo celovitih ukrepov na področju vrtcev in drugih predšolskih dejavnosti in na področju šole.

3.1.1. Vrtci in druge predšolske dejavnosti

Za vzgojo in varstvo predšolskih otrok je odgovorna predvsem družina, družba pa zagotavlja pogoje za usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti staršev, otrokom pa možnost socializacije in vzgoje izven družinskega okolja ter razvija vrtce in druge oblike vzgoje in varstva.

Ukrepi, ki se bodo uresničevali na tem področju, so:

- postopno razvijanje različnih programov, oblik ter servisov, kot so: igralne skupine, stanovanjske zadruge, varstvene družine ter druge oblike in servisi ter povezovanje vrtcev in drugih izvajalcev predšolske vzgoje in varstva z osnovno šolo, starši in okoljem;
- omogočanje takih programov predšolske vzgoje in varstva, ki ustrezajo posebnim potrebam otrok;
- razvijanje raznovrstnih programov predšolske vzgoje, tako po vsebini, organiziranosti in ustanoviteljih, namenjenih vsem predšolskim otrokom - otrokom s posebnimi potrebami, dodatne programe za nadarjene otroke in programe za otroke s posebnimi interesi, dopolnilne programe za otroke iz socialno prikrajšanih družin;
- za vse otroke v letu pred vstopom v šolo zagotavljanje

celoletne priprave na šolo;

- razvijanje svetovalnih in izobraževalnih programov za otroke in starše;
- subvencioniranje različnih oblik vzgoje in varstva predšolskih otrok;
- podpiranje, spodbujanje in subvencioniranje bivanja otrok v lastni družini z materialnimi in pravnimi spodbudami staršem, ki želijo sami varovati in vzgajati svoje predšolske otroke.

Zakon o vrtcih skupaj z Zakonom o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, ki sta pravkar v zakonodajni proceduri, ureja predšolsko vzgojo v javnih in zasebnih vrtcih. Da bi uresničili ukrepe, opredeljene v Resoluciji, bo sprejetje predlaganih zakonskih rešitev v praksi omogočilo naslednje:

- poleg javnih vrtcev bo v večji meri kot dosedaj možno tudi ustanavljanje zasebnih vrtcev;
- ustanovitelji zasebnih vrtcev bodo lahko domače ali tudi fizične ali pravne osebe;
- za razliko od dosedanjega enotno predpisanega programa za vse vrtce, ki je zelo natančno opredelil vsebine po posameznih vzgojnih področjih, bo novi program, ki ga bo določil Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje, predstavljal zgolj strokovni okvir, ki bo vsakemu vrtcu omogočil, da na tej osnovi pripravi svoje programe. Večja pluralnost ponudbe in uzakonjeno načelo pravice do izbire pa naj bi zagotavljala staršem možnost vključitve otrok v tiste vrtce in v tiste programe, ki so v skladu z njihovimi potrebami in interesi;
- glede na trajanje bodo omogočeni različni programi in sicer: dnevni (6-9 ur), poldnevni (4-6 ur), in krajši programi (240-600 ur). Krajši programi so namenjeni otrokom iz odročnih in demografsko ogroženih krajev;
- kot možna oblika izvajanja predšolske vzgoje v vrtcih se še vedno ohranjajo vzgojno-varstvene družine.

Kot novost predlog ponuja tudi možnost organiziranja varovanja otrok na domu, ki bi ga v bodoče lahko izvajali tudi vrtci.

Vsi vrtci bodo imeli možnost organizirati svetovalno službo, ki bo v pomoč staršem, otrokom in vzgojiteljem - slednjim bo pomagala pri njihovem načrtovanju, spremljanju in evalvaciji vzgojnega dela.

Predlog ponuja spremembo dosedanje metodologije izračunavanja prispevkov staršev k vzgojnovarstvenim storitvam in sicer tako, da je osnova za izračun prispevka ne le dohodek staršev, ampak tudi cena programa, v katerega je otrok vključen. Višina individualnega plačila staršev se bo izračunavala na podlagi dohodkovne lestvice, ki bo določena s podzakonskim predpisom. Predlog zakona določa le gornjo mejo plačila staršev in sicer 60% od cene programa.

Podrobnejše rešitve glede predšolske vzgoje otrok s posebnimi potrebami bodo opredeljene v posebnem zakonu, ki je že v pripravi. V predlogu Zakona o vrtcih je vnešena le določba, na podlagi katere lahko vrtec vključi otroke s posebnimi potrebami, če ima zagotovljene pogoje v skladu z zakonom in drugimi predpisi, ki urejajo vzgojo in varstvo teh otrok.

3.1.2. Družina in šola

Na področju družine in šole Resolucija opredeljuje naslednje ukrepe:

- postopno uvajanje bolj pestre izbire izobraževalnih programov, ki bodo omogočali razvoj potencialov vsakega otroka in zagotavljali različne izobraževalne možnosti glede na otrokove potrebe;
- omogočanje možnosti za pospešen razvoj otrok in odpiranje alternativnih možnosti za izobraževanje in dodatno izobraževanje;
- razvijanje različnih oblik pomoči učencem pri odpravljanju določenih intelektualnih in psihosocialnih primanjkljajev (dopolnilni pouk, svetovanje in druge oblike pomoči);
- zagotavljanje enake dostopnosti do šole z ustrezno mrežo šol oziroma s prevozi otrok v šolo;
- organizacija in delno financiranje (subvencioniranje) prehrane v šoli;
- zagotavljanje varstva učencem, ki to potrebujejo (podaljšano bivanje);
- skrb za nadaljnje izobraževanje nadarjenih učencev, zlasti za pospeševanje njihove vertikalne socialne mobilnosti;
- z razvijanjem različnih vzgojno-izobraževalnih programov, povezanih s humanizacijo odnosov, z enakimi možnostmi spolov, z oblikovanjem partnerskega odnosa, z nastajanjem in razvojem družine.

Navedeni ukrepi se deloma že izvajajo, njihovo uresničevanje pa bo izpolnjeno s sprejetjem Zakona o osnovni šoli, ki je pravkar v zakonodajni proceduri.

Področje osnovnošolskega izobraževanja ureja Zakon o osnovni šoli (Uradni list RS, 5/80, 29/86 in 31/86). V skladu z navedenim zakonom se v osnovni šoli izvajata zagotovljeni in razširjeni program. Zagotovljeni program obsega programe storitev, s katerimi osnovna šola uresničuje obvezni predmetnik in učni načrt in storitve, s katerimi se zagotavljajo pravice v zvezi s prevozi učencev. Predmetnik in učni načrt osnovne šole morata upoštevati dosežke pedagoške in drugih znanosti ter umske in telesne zmogljivosti učencev. Osnovna šola razširja in pogloblja vzgojnoizobraževalno delo z učenci v skladu z njihovimi sposobnostmi in interesi tudi s poukom fakultativnih predmetov. Osnovna šola z vsem svojim vzgojno-izobraževalnim in drugim delom načrtno razvija sposobnosti, interese in nagnjenja učencev ter jih usmerja v nadaljnje izobraževanje in delo. Osnovna šola

uresničuje usmerjanje zlasti s tem, da spremlja razvoj učencev in jih načrtno vključuje v aktivnosti v okviru pouka, interesnih dejavnosti in delovnih akcij. Pri poklicnem usmerjanju in svetovanju učencev sodeluje osnovna šola s starši, zavodom za zaposlovanje, šolsko zdravstveno službo, srednjimi šolami in drugimi organizacijami.

Vsaka sprememba, s katero želimo doseči boljše uspehe, se v šolstvu lahko spremeni v svoje nasprotje, če je vnaprej ne preverimo in ovrednotimo. Ob upoštevanju že dosežene stopnje razvoja pri nas se zato zavzemamo za postopno uvajanje vseh potrebnih sprememb v obveznem izobraževanju, hkrati pa bo potrebno upoštevati izpolnjevanje ustreznih vsebinskih, materialnih in organizacijskih pogojev.

Predlog Zakona o osnovni šoli v okviru programa osnovnošolskega izobraževanja opredeljuje obvezni in razširjeni program. Obvezni program obsega obvezne predmete, izbirne predmete in ure oddelčne skupnosti. Razširjeni program obsega podaljšano bivanje, dodatni pouk, dopolnilni pouk in interesne dejavnosti. V ta program se učenci vključujejo prostovoljno, šola pa je dolžna omogočiti njegovo izvajanje. S predlaganim zakonom želimo vsem učencem zagotoviti splošno izobrazbo, ob tem pa jim ponuditi še primeren del izbirnosti, to je predmetov, ki jih bodo izbrali v skladu z lastnimi interesi in pričakovanji. Zato torej zakon poleg obveznih predmetov uvaja tudi izbirne predmete, tudi v prihodnje pa ohranja varno in aktivno preživljanje preostalega časa, ki ga učenci prebijejo v šoli in sicer v obliki podaljšanega bivanja, dodatnega pouka, dopolnilnega pouka in interesnih dejavnosti. Način in obseg financiranja obveznega in razširjenega programa bo določal Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (v nadaljevanju: ZOFI).

Vsem otrokom je treba zagotoviti možnosti za optimalen razvoj njihovih potencialov in za sistematično pridobivanje splošnih in posebnih znanj, hkrati pa upoštevati individualne razlike v hitrosti in načinu razvoja in učenja. Zato je treba razvijati različne sisteme diferenciacije in organizacijske ter didaktične oblike, ki bodo, kolikor je le mogoče, upoštevale razlike v hitrosti in posebnosti otrokovega razvoja, v njegovi nadarjenosti in hitrosti napredovanja ter tako zagotovile učencem po eni strani več znanja in po drugi strani uspešen zaključek šolanja.

Načela enotnosti, pravičnosti, enakih možnosti, prehodnosti in zagotavljanja šolske uspešnosti vsem učencem so danes zagotovo osnovni standardi, na katerih v Evropi temeljita organizacija in razvoj osnovne šole. Splošni trend razvoja obveznega izobraževanja se tako nagiba v smer opuščanja radikalnih oblik zunanje diferenciacije ter gre v smer večje heterogenosti in enotnosti. Ob upoštevanju, da je skupno izobraževanje v razvitem svetu bistveno bolj individualizirano in notranje diferencirano kot pri nas, ob tem pa je večji tudi delež izbirnega programa, lahko težnje po večji stopnji diferenciacije označimo kot težnje po odpravi radikalnega egalitarizma v programskem smislu, kot težnje po programski razčlenjenosti in diferenciranosti, s katero bi približali zahtevnost pouka različnim

zmogljivostim, motiviranosti in interesom učencev.

Predlog zakona predvideva, da se v prvih dveh vzgojno-izobraževalnih obdobjih zunanja diferenciacija ne izvaja niti v modificirani obliki, pač pa se v teh dveh obdobjih izvaja notranja diferenciacija v vseh svojih modifikacijah. V drugem vzgojno-izobraževalnem obdobju se postopoma uvajajo različne oblike notranje fleksibilne diferenciacije vsaj pri dveh predmetih, predvidoma matematiki in tujem jeziku, (lahko tudi pri maternem jeziku), to je različne oblike kombiniranja temeljnega in nivojskega pouka. V tretjem vzgojnoizobraževalnem obdobju se izvaja delna zunanja diferenciacija, učenci se razporejajo v različne oddelke ali homogene skupine in to glede na zahtevnostne ravni in izbirne predmete. Izbirni predmeti so v predmetniku 7., 8. in 9. razreda. Izbirnost ne sme biti uvajanje v poklic, kot tudi ne sme dajati različnih formalnih možnosti za napredovanje na višjo stopnjo izobraževanja, čeprav se učenci praviloma odločajo za nadaljnje izobraževanje skladno z izbiro predmetov. V 8. in 9. razredu poteka pouk na dveh ali več zahtevnostnih stopnjah pri najmanj dveh (matematika, tuji jeziki) in največ treh predmetih (matematika, tuji jezik, materni jezik).

Pospešen razvoj otrok se bo omogočal z zgoraj navedenimi oblikami, ki jih predvideva nova zakonodaja na področju osnovnošolskega izobraževanja. Glede alternativnih možnosti naj omenimo zakonsko reguliranje zasebnih osnovnih šol. Program zasebne osnovne šole mora pri obveznih predmetih učencem zagotavljati doseganje vsaj enakovrednega izobrazbenega standarda, kot ga zagotavlja program javne osnovne šole. Sicer pa zakon zasebnim šolam v nekaterih segmentih izvajanja osnovnošolskega izobraževanja omogoča določen manevrski prostor, kot npr. glede določitve programa, vzgojnoizobraževalnih obdobj, šolskega koledarja, izvajanja vzgojnoizobraževalnega dela, načinov ocenjevanja, napredovanja in popravnega izpita, hitrejšega napredovanja itd. Dodamo naj še, da zakon ureja tudi zasebne šole, ki izvajajo program osnovne šole po posebnih pedagoških načelih (Steiner, Decroly, Montessori ipd.).

Kot posebno novost velja omeniti pravico do izobraževanja na domu. Vpeljava tega instituta kot ene izmed oblik vključitve v obvezno osnovnošolsko izobraževanje je zahtevna naloga. Razčlenjena je tako, da otroka ščiti pred nedopustnimi zlorabami in omejevanju ustavno zajamčene pravice in dolžnosti do obveznega izobraževanja. Z vpeljavo pravice staršev, po kateri svobodno odločajo o vrsti izobraževanja svojega otroka, je treba hkrati zagotoviti tudi mehanizem, ki bo v prvi vrsti ščitil pravice otroka ter preprečeval, da bi se starši v izogib obveznostim, ki jih imajo do šoloobveznega otroka, odločali vsepovprek ter zanemarjali šolanje otrok. Zato zakon zavezuje starše, da morajo pred pričetkom izobraževanj na domu pisno obvestiti osnovno šolo, v katero je otrok vpisan. S tako obliko izobraževanja mora učenec pridobiti vsaj enakovreden izobrazbeni standard, kot ga zagotavlja program javne šole.

Dopolnilni pouk organizira šola za tiste učence, ki pri posameznih predmetih ne dosegajo zadovoljivih učnih rezultatov in zato potrebujejo posebno individualno učno pomoč. Dopolnilni pouk organizira šola tudi za učence s posebnimi potrebami in za učence, ki zaradi neugodnih življenjskih razmer potrebujejo individualno učno pomoč. Kot je bilo že rečeno, bo tudi nova zakonodaja učencem, ki potrebujejo pomoč pri učenju, zagotovila dopolnilni pouk.

Različne mednarodne organizacije in strokovne komisije pozivajo članice, naj povsod, kjer je le mogoče, vključujejo otroke s posebnimi potrebami v redne šole, hkrati pa naj zagotavljajo ustrezne programe za njihovo všolanje. V naših osnovnih šolah se šola že relativno velik delež otrok s posebnimi potrebami (zlasti otroci z učnimi, vedenjskimi, čustvenimi težavami), zaradi česar bo potrebno zagotoviti ustrezno strokovno službo (psihologi, pedagogi, socialni delavci, defektologi), ki bo tem učencem nudila strokovno pomoč pri pouku (integracijo kot metodo dela v razredu) in po potrebi individualno delala z učenci, učitelji in starši.

Otroci s posebnimi potrebami se bodo na podlagi nove zakonodaje, ki bo urejala področje usmerjanja otrok s posebnimi vzgojnoizobraževalnimi potrebami, vključevali v programe osnovnošolskega izobraževanja (pa tudi programe predšolske vzgoje in srednjega izobraževanja) s prilagoditvami pri izvajanju in dopolnilno strokovno pomočjo. Glede na vzgojnoizobraževalne težave se jim bodo prilagodili organizacija, preverjanje, ocenjevanje, napredovanje in časovna razporeditev pouka. Dopolnilna strokovna pomoč se bo izvajala individualno v oddelku ali izven oddelka, lahko pa tudi v posebni skupini izven oddelka. Pri tem bodo lahko sodelovali tudi starši. Otroci s posebnimi potrebami, ki ne bodo mogli napredovati po omenjenih programih, se bodo vključili v prilagojene programe osnovnošolskega izobraževanja.

Namesto sedanjega relativno statičnega razvrščanja otrok s posebnimi potrebami se uvaja usmerjanje otrok s pomočjo individualnih in individualiziranih programov, ki so kompatibilni z otrokovim razvojem in možnostmi za doseganje postavljenih ciljev. V komisijah bodo poleg strokovnjakov sodelovali tudi učitelji, ki bodo otroke poučevali. V postopek usmerjanja otrok s posebnimi potrebami se bodo imeli možnost vključevati tudi starši teh otrok.

Predlog ZOFI določa, da mora javna mreža osnovnih šol zagotavljati vsem otrokom možnost osnovnošolskega izobraževanja. Merila za postavitev javne mreže vrtcev in šol določi Vlada Republike Slovenije ob upoštevanju števila in starosti otrok na določenem območju, specifičnosti poselitve in razvojnih posebnosti območja.

Predlog Zakona o osnovni šoli ima tudi posebno določbo v zvezi s prevozom. Tako ima učenec pravico do brezplačnega prevoza, če je njegovo prebivališče oddaljeno več kot 4 km od osnovne šole. Ne glede na oddaljenost bivališča od šole pa ima učenec pravico do brezplačnega

prevoza, če pristojni organ za preventivo v cestnem prometu ugotovi, da je ogrožena varnost učenca na poti v šolo. Zakon v zvezi s prevozi nadalje določa, da ima učenec, ki obiskuje osnovno šolo zunaj šolskega okoliša, pravico do povračila stroškov prevoza v višini, ki bi mu pripadala, če bi obiskoval osnovno šolo v šolskem okolišu, v katerem prebiva. O načinu prevoza se osnovna šola dogovori s starši in lokalno skupnostjo. Če učencu ni mogoče zagotoviti prevoza, ima pravico do brezplačne oskrbe v kraju izobraževanja in pravico do brezplačnega prevoza domov ob pouka prostih dnevih. Otroci s posebnimi potrebami bodo imeli pravico do brezplačnega prevoza ne glede na oddaljenost njihovega prebivališča od osnovne šole.

Predlog novega zakona osnovno šolo zavezuje, da organizira za vse učence vsaj en obrok hrane dnevno. Tekom obravnave zakona pa so se pojavile tudi pobude, da naj bi bil učencem brezplačno zagotovljen en topel obrok hrane dnevno.

Iz proračuna se med drugim zagotavljajo tudi sredstva za regresiranje šolske prehrane. Višino regresa na učenca določi Ministrstvo za šolstvo in šport. V letošnjem šolskem letu regres znaša 80 SIT (1.600 SIT na mesec). Učence, ki potrebujejo regresirano prehrano, izberejo razredniki s pomočjo svetovalne službe ali pa v ta namen ustanovljene komisije. Ministrstvo je šolam predlagalo naslednje kriterije za izbiro učencev: učenci, ki minimalno presegajo socialni minimum; učenci, ki živijo v družinah z dolgotrajno socialno problematiko; učenci, ki imajo brezposelne starše ali starše na čakanju za delo in drugo (bolezni odvisnosti, druge dolgotrajne bolezni).

Podaljšano bivanje je po obstoječi ureditvi zagotovljeno učencem na razredni stopnji. Nova zakonodaja predvideva podaljšano bivanje za učence od 1. do 6. razreda. Za otroke s posebnimi potrebami se predvideva, da jim bo podaljšano bivanje zagotovljeno od 1. do 9. razreda. Ta oblika organiziranega varstva učencev je namenjena učenju, opravljanju domačih nalog in drugih obveznosti ter sodelovanju pri kulturnih, športnih, umetniških in drugih dejavnostih.

V zvezi z varstvom učencev naj opozorimo še na določbo, ki jo na novo prinaša predlog Zakona o osnovni šoli in sicer, da mora osnovna šola učencem, ki morajo čakati na organiziran prevoz, zagotoviti varstvo.

Osnovna šola mora vzpodbujati vedoželjnost sposobnejših in nadpovprečno nadarjenih učencev. Zato zakon omenja tudi posebej nadarjene učence. Tem učencem mora šola prilagoditi vsebino, metode in oblike dela. Za učence, ki pri posameznih predmetih presegajo določene standarde znanja, šola organizira dodatni pouk. Sicer pa je za nadarjene učence poskrbljeno tako, da šola v skladu z zakonom organizira pouk izbirnih predmetov in nivojski pouk. Želimo vzpostaviti sistem preverjanja in ocenjevanja, ki bo upošteval razvojne in učne sposobnosti otrok ter postopoma prehajal od opisnega in notranjega k številčnemu in zunanjemu ocenjevanju.

Predlog Zakona o osnovni šoli med cilje osnovnošolskega izobraževanja uvršča tudi vzgajanje za medsebojno strpnost, spoštovanje drugačnosti in sodelovanje z drugimi, spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin in s tem razvijaje sposobnosti za življenje v demokratični družbi.

Načelo sodelovanja učencev, učiteljev in staršev je eno temeljnih načel strukturiranja šolskega sistema. Sodelovanje učencev spodbuja solidarnost in tolerantnost in je temelj za participacijo v demokratičnih procesih. Načelo medsebojnega sodelovanja dopolnjuje načelo spoštovanja individualnosti in integritete posameznika.

Starši morajo imeti vpogled v delo in življenje šole. V ta namen zakon določa, da mora osnovna šola učencem in staršem v posebni publikaciji predstaviti pravice in dolžnosti učencev ter značilnosti programa in organizacijo dela šole. Starši se imajo možnost seznaniti o šolanju svojih otrok na roditeljskih sestankih, lahko so vključeni v svet šole itd.

Da bi učenci v osnovni šoli pridobili osnove državljske kulture, zakon v sklopu obveznih predmetov določa tudi predmet "etika in družba". Pri urah oddelčne skupnosti pa učenci skupaj z razrednikom obravnavajo vprašanja, povezana z delom in življenjem učencev.

3.1.3. Družina in zdravstveno varstvo

Resolucija o temeljnih oblikovanju družinske politike v Republiki Sloveniji predvideva na področju zdravstvenega varstva družine (točka 3.2.1.2.) posebne ukrepe zdravstvenega varstva otrok, žensk in moških v rodni dobi ter ukrepov za duševno zdravje družine in njihovih članov, zlasti otrok.

Natančna analiza zdravstvenih ukrepov za obdobje od julija 1993 je skoraj nemogoča, saj je velika večina rednih zdravstveno statističnih podatkov dosegljiva le za celotno leto 1993, za leto 1994 pa je na razpolago šele v sredini leta 1995. Poleg tega se lahko oceni uspešnost izobraževanja in svetovanja za to populacijo le v daljšem časovnem obdobju, saj so učinki teh ukrepov dolgoročne narave.

3.1.3.1. Izvajanje preventivnih programov reproduktivnega zdravstvenega varstva

Iz redne zdravstveno statistične analize obsega dejavnosti primarnega zdravstvenega varstva žensk je mogoče ugotoviti, da se v zadnjih treh letih zmanjšuje delež preventivnih pregledov zaradi nosečnosti ali kontracepcije, kljub temu pa se še vedno povečuje število žensk, starih 15 in več let.

V letu 1992 je bilo v Sloveniji povprečno več kot polovico vseh obiskov zaradi preventivnih aktivnosti (48% in 52%), leta 1994 pa se je razmerje obrnilo v prid kurativnih obiskov (52.5% in 47.5%). To je

nastalo predvsem zaradi zmanjšanja števila ponovnih preventivnih obiskov, saj je v ginekoloških ordinacijah praviloma vedno več prvih (v koledarskem letu) obiskov zaradi bolezni kot zaradi preventivnih razlogov.

Posebno zaskrbljujoč pa je iz leta v leto manjši delež prvih preventivnih obiskov v primerjavi z deležem prvih kurativnih obiskov. Leta 1992 je bilo to razmerje 62% : 38% in leta 1994 66% : 34%. Padec števila prvih preventivnih obiskov je bil leta 1994 največji v mariborski regiji, za 48% manjši kot prejšnje leto in to predvsem zaradi zmanjšanja beleženja dela v posvetovalnicah za nosečnice. Znotraj mariborske regije je bil največji padec v ptujski občini, kjer je bilo zabeleženo dve tretjini manj obiskov v posvetovalnicah za nosečnice in polovico manj obiskov v kontracepcijskih posvetovalnicah. To je zelo zaskrbljujoče še posebno zato, ker so se v tej regiji zmanjšale tudi delovne ure zdravnikov že ob tako slabi preskrbljenosti žensk z ginekologi na primarni ravni (46%). Poleg tega so neugodni že dalj časa tudi drugi zdravstveni kazalci kot sta na primer umrljivost dojenčkov in delež prvih obiskov nosečnic v zgodnji nosečnosti. Sledi ji ljubljanska regija z 18% zmanjšanjem in murskosoboška regija z 10% zmanjšanjem.

Ocenjujemo, da ti trendi opozarjajo ne toliko na večjo obolevnost žensk kot na zmanjševanje preventivnih aktivnosti zaradi zakonsko in finančno neurejenih razmer in spremenjenega beleženja te dejavnosti (uvajanje različnih računalniških programov).

Kljub jasni determiniranosti (v ustavi, zakonodaji) naše družbe, da mora država skrbeti za zdravje ljudi in jim tudi omogočiti, da lahko aktivno varuje svoje zdravje, je bila priprava zakonskih predpisov o preventivnih programih na področju zdravstvenega varstva žensk, otrok in mladine dolgotrajna in izvajanje novih programov se še ni začelo uresničevati.

Še vedno nismo izdelali Programa za aktivno odkrivanje raka materničnega vratu, ki je dokazano zelo racionalen in učinkovit zdravstveni ukrep za zmanjšanje incidence in umrljivosti zaradi te bolezni. Potrebno pa bi bilo tudi izdelati Program za zgodnejše odkrivanje raka dojk, ki bi bil usklajen z našimi finančnimi in organizacijskimi zmogljivostmi in ne nazadnje bi potrebovali učinkovit in racionalni informacijski sistem za spremljanje varovanja reproduktivnega zdravja.

3.1.3.2. Izvajanje preventivnih programov zdravstvenega varstva otrok in mladine

Tudi analiza primarnega zdravstvenega varstva predšolskih otrok v obdobju 1993/94 je pokazala, da vsi prvi preventivni obisk v povprečju v Sloveniji ostajajo na isti ravni oziroma se zelo verjetno zmanjšujejo, na kar nas opozarjajo nenavadne razlike med zdravstvenimi regijami in pogoste nepravilnosti v beleženju. Opažamo pa tudi padec obiskov zaradi bolezni, povprečno za 4 %, kar bi lahko razložili s povečanim

obsegom obravnave teh otrok v splošnih ambulantah. Največji padec prvih preventivnih obiskov predšolskih otrok so zabeležili v novomeški regiji (38 %), v murskosoboški (34% za leti 1992/94) in mariborski regiji (21 %). V teh regijah se je zmanjšalo tudi število delovnih ur zdravnikov, kar bi lahko vplivalo na zmanjšanje obiskov. Pri tem je očitno najbolj prizadeta novomeška regija, ki ima sicer najslabšo preskrbljenost predšolskih otrok z zdravniki.

Podobno situacijo smo opazili tudi pri šolskih otrocih in mladini, kjer so se vsi obiski zmanjšali za 2.4 %. Največji padec preventivnih obiskov smo zabeležili v novomeški (23.1 %), celjski (14.6 %) in ravenski regiji (9.6 %) ter enak padec kot je slovensko povprečje v Kopru in Kranju. Precejšnje je bilo zmanjšanje obiskov zaradi bolezni v Ljubljani (18.5 %), predvsem prvih preventivnih obiskov je bilo manj kar za 23.1 %. Menimo, da so si predvsem srednješolci izbrali osebnega zdravnika v kraju bivanja, kar je najbolj vidno v Ljubljani, Mariboru in v manjši meri v Celju.

Ocenjujemo, da ti neugodni trendi opozarjajo, da se tudi v primarnem zdravstvenem varstvu otrok in mladine zmanjšujejo preventivne aktivnosti zaradi zakonsko in finančno neurejenih razmer in spremenjenega beleženja te dejavnosti (uvajanje različnih računalniških programov). Na to kaže tudi dolgotrajna priprava zakonskih predpisov o preventivnih programih na področju zdravstvenega varstva žensk, otrok in mladine, ki se še vedno niso začeli izvajati.

3.1.3.3. Uveljavljanje možnosti koriščenja bolniškega dopusta enega od staršev v času otrokove bolezni

V letu 1993 je bolniški dopust zaradi nege otroka predstavljal le 0.33 % celotnega bolniškega staleža, vendar za 15 % več kot prejšnje leto. Povprečno število dni odsotnosti je bilo 6.8 dni, kar je enako kot prejšnje leto in za 0.2 dni več kot v letu 1991. Praviloma so jemale bolniški dopust ženske (81.7 %) in le v majhnem deležu tudi moški (18.3 %), ki so imeli tudi za 0.3 dni krajše povprečno število dni odsotnosti. Razlike med zdravstvenimi regijami so precejšnje, saj je bil leta 1993 delež moških s 23.3 % v ljubljanski regiji še enkrat večji kot v novogoriški regiji (12.8 %). Opazno pa je rahlo naraščanje povprečnega trenda koriščenja bolniškega dopusta pri moških (za 16.4 %), od 15.3 % v letu 1991 na 18.3 % leta 1993. Tudi ta porast je zelo različen po posameznih regijah, v ravenski in novomeški regiji se je delež moških celo zmanjšal (za 2 % oziroma za 20 %), medtem ko se je v koprski regiji povečal celo za polovico, v ljubljanski regiji pa za eno četrtno.

3.1.3.4. Vključevanje mentalno-higienskega dela za družino in otroka v mrežo primarnega zdravstvenega varstva otrok in mladine

V Sloveniji ima le ena tretjina občin svoje mentalno-higienske oddelke pri otroškem dispanzerju, kjer skrbijo za psihosocialno zdravje otrok in

družine. Nekoliko bolje skrbimo za otroke s posebnimi potrebami, saj ima več kot polovica občin razvojne oddelke pri otroškem vrtcu in osnovne šole za lažje prizadete. Skrb za duševno zdravje otrok in družine razvijamo tudi z razvojnimi projekti kot so Promocija psihosocialnega razvoja otroka skozi osnovno mrežo varstva otrok, Projekt zdrave šole in zdravega vrtca, Kolaborativni center za duševno zdravje otrok in mladostnikov. Vse bolj pa se v to vključujejo tudi nevladne organizacije na področju vzpodbujanja duševnega zdravja.

3.2. Posebne službe

Na področju posebnih služb zavzemajo posebno mesto servisi za informiranje, izobraževanje in svetovanje staršev, partnerjev, zakoncev in otrok, servisi za pomoč družini na domu ter zavodske in druge oblike varstva in vzgoje za družine ali družinske člane s posebnimi potrebami. Za uresničevanje resolucijskih ciljev iz tega področja je zadolženo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve in v njegovem okviru sektor za socialne zadeve.

Temeljni predpis na področju socialnega varstva je Zakon o socialnem varstvu (Ur.l. RS, št. 54/92 in 42/94), ki ustvarja pogoje prehoda iz nekdanjega socialnega skrbstva v širše zasnovano socialno varstveno dejavnost. Na podlagi 2. člena tega zakona je pripravljen predlog Nacionalnega programa socialnega varstva do leta 2000. Prav tako pa so v pripravi še nekateri podzakonski predpisi, med drugim tudi Pravilnik o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev.

V skladu z določili Zakona o socialnem varstvu država organizira skrb za posameznike, družine in skupine prebivalstva, ko se le-ti znajdejo v socialnih stiskah in jim zagotavlja strokovno socialno, pedagoško ali psihološko pomoč, socialno oskrbo ter različne oblike denarne pomoči. V ta namen država organizira javne službe in druge dejavnosti, ki so pomembne za socialno varnost državljanov, dovoljuje delo zasebnikov in omogoča delovanje različnih oblik civilne družbe z namenom, da razširi ponudbo storitev in državljanom omogoči izbiro oblike in načina pomoči, ki jo potrebujejo.

Socialna varnost kot interdisciplinarna dejavnost s svojimi ukrepi posega v družino neposredno in posredno, pri izvrševanju javnih pooblastil, organiziranju različnih dejavnosti in zagotavljanju socialnovarstvenih storitev.

Centri za socialno delo nudijo strokovno socialno pomoč, teamsko obravnavo, svetovanje in vodenje družinam, ki imajo težave pri vzgoji otrok, oskrbi otrok, v odnosih med otroci in starši ali v odnosih med staršema.

V primeru, ko starši grobo zanemarjajo vzgojo in oskrbo otrok, lahko center za socialno delo poseže v družino tako, da zaščiti otroka in njegov zdrav razvoj, staršema pa s strokovnim svetovanjem pomaga,

da spremenita svoj odnos do otrok.

V primerih, ko se medsebojni odnosi med staršema porušeni do take mere, da se odločita za razvezo, jima strokovni delavci centra za socialno delo v svetovalnem razgovoru poskušajo predložiti posledice razveze in jima pomagati najti morebitne možnosti, da poskušata prebroditi težave in zaživeti bolj kvalitetno. Če to ni mogoče, jima pomagajo, da na čimbolj dostojen način razrešita vprašanje oskrbe in vzgoje skupnih otrok, načine stikov z otroki po razvezi tistega, ki ne bo živel z otroki, delitev skupnega premoženja in drugo. Tako naj bi tudi razpad družine opravili na čim manj boleč način.

Tudi po razvezi centri pomagajo pri urejanju stikov med otroki in roditeljem, ki ne živi z njimi, če pride do težav, pomagajo pri urejanju preživnin in jih v skladu z zakonom usklajujejo z rastjo življenjskih stroškov.

Družinam, kjer se pojavijo težave zaradi zlorabe alkohola ali drog pri posameznem članu, centri pomagajo s strokovnim delom, vodenjem, pri socialni rehabilitaciji zasvojenih in vključevanjem v okolje in delo.

Za preprečevanje težav in socialnih stisk ter patoloških pojavov v družinah centri za socialno delo organizirajo različne preventivne programe za otroke, za odrasčajočo mladino, za starše in za družine skupaj.

Družinam, ki se znajdejo v materialni stiski, centri na njihovo željo v skladu z določilom Zakona o socialnem varstvu dodelijo denarni dodatek. Tako je decembra 1994 22.820 upravičencev prejelo denarni dodatek zase in za 30.000 družinskih članov, ki so jih preživljali. Največ upravičencev imajo družine z dvema mladoletnima otrokoma. Centri opravljajo tudi vsa strokovna in tehnična opravila za izvajanje Zakona o družinskih prejemkih.

Kot pomoč družini se je pojavila v okviru javnih del gospodinjska pomoč na domu. Ta je namenjena zlasti starejšim, bolnikom in invalidnim osebam oziroma družinam, ki imajo povečane skrbi za oskrbo bolnih, starih ali invalidnih oseb. Gre za konkretne storitve od nege, priprave ali prinašanja hrane, čiščenja, pomoči pri opravih zunaj hiše ali stanovanja do družabništva.

Ta oblika pomoči družini je zelo zaželenja, zato je v pripravi izdelava koncepta oblikovanja enot pri centrih za socialno delo ali ustanovitev samostojnih servisnih dejavnosti. Na ta način namreč razbremenimo družino, dvignemo kvaliteto življenja cele družine in omogočimo stari ali invalidni osebi bivanje doma, kar je bolj prijazno in humano in tudi povezano z manjšimi stroški.

Istočasno razvijamo sistem "Halo, pomoč", kot projekt, ki ga zaključujemo in bomo postopoma uvedli centre, ki bodo pokrivali širša območja. Ta oblika pomoči omogoča tudi kroničnim bolnikom, da

varno ostajajo doma, saj lahko vsak trenutek preko telefona poiščejo vsakršno potrebno pomoč.

Po vsej Sloveniji imamo mrežo 52 splošnih in posebnih socialnih zavodov, ki zagotavljajo zavodsko domsko oskrbo za cca 12.100 ostarelih oseb. Ta oblika oskrbe je običajno edini izhod iz situacije, ko družina ne zmore več bremena nege in oskrbe ostarelega člana, ali so njihovi medsebojni odnosi porušeni do take meje, da ne morejo več živeti skupaj, ali ostane ostarela oseba sama.

Trenutne potrebe po oskrbi v domovih nam kažejo, da bi v kratkem potrebovali še cca 1000 dodatnih mest.

Centri za socialno delo zagotavljajo usluge in strokovno pomoč družinam, ki imajo invalidne otroke. V postopku razvrstitve strokovna komisija centra ugotovi stopnjo invalidnosti otroka, ga v dogovoru s starši napoti v oddelek vrtca, če je predšolski, ali v ustrezno šolanje in usposabljanje. V Sloveniji imamo 5 zavodov za usposabljanje, kjer je vključenih 786 otrok. Centri spremljajo potek otrokovega usposabljanja in družini še nadalje svetujejo pri načrtovanju otrokove prihodnosti. Staršem pomagajo pri uveljavljanju nekaterih pravic, ki jim jih zagotavlja država kot svoj delež pri oskrbi invalidnega otroka (povečan otroški dodatek, podaljšan porodniški dopust, davčne olajšave). Oskrba v zavodih za usposabljanje je za starše brezplačna.

Za odrasle telesno in duševno prizadete osebe deluje 39 varstvenih delovnih centrov, ki organizirajo vodenje, varstvo in zaposlitev teh oseb pod posebnimi pogoji. Oskrba v varstveno delovnih centrih je celodnevna ali le dnevna. V celodnevno oskrbo je vključenih 1.160 oseb, v dnevno pa 700.

Varstveno delovni centri so manjši, običajno vključeni v vsakdanje okolje, da je dosežena čimvečja integracija v dnevni ritem družin. Ta oblika varstva duševno in telesno prizadetih odraslih oseb pomeni zelo kvalitetno pomoč družini z invalidno osebo. Družina se v času bivanja v varstveno delovnem centru razbremeni in se lahko posveča dnevnim opravilom, poklicnim hotenjem, invalidna oseba pa ohranja pridobljene spretnosti in navade in živi svoje, čimbolj samostojno življenje, v okviru svojih sposobnosti.

Zato ustanavljamo še nove take centre, da bi glede na potrebe enakomerno pokrili teritorij države in tako omogočili kvalitetno in zadovoljivo življenje družin z odraslo telesno ali duševno prizadeto osebo.

Načrtujemo tudi razvoj programov "mobilne" službe oziroma individualne pomoči, ki bo še dopnila oskrbo v teh družinah in bo širila ustrezen vpliv v okolju v smeri celovite integracije invalidnih članov v okolje.

Od drugih možnih socialnih zavodov, kot so sprejemališča, svetovalnice, stanovanjske skupine, centri za neodvisno življenje invalidov, naj omenimo še posebej materinske domove. Trenutno deluje v Sloveniji 5 materinskih domov, 2 vodi Karitas, 3 so javni socialni zavodi. Letos bo odprt še materinski dom v Novem mestu. Ti domovi nudijo bivanje in oskrbo nosečnicam ali materam z majhnimi otroki, ki so se trenutno znašle v stanovanjski stiski ali drugih hudih razmerah. S sprejemom v materinski dom se izognejo tem razmeram in si s pomočjo strokovnih delavcev v domu urejajo življenje tako, da nekako v roku enega leta zaživijo samostojno.

Zakon o socialnem varstvu je odprl možnosti delovanja tudi dobrodelnim, nevladnim organizacijam, invalidskim organizacijam in različnim združenjem. Prav v tem delu civilne družbe nastajajo pobude in programi, ki na različne načine pomagajo družini. Ministrstvo sedaj že tretje leto razpisuje natečaj preventivnih in razvojnih programov socialnega varstva. V letu 1994 je tako financiralo 174 projektov v višini 91 mio SIT. Gre za programe na področjih odvisnosti od drog, programe za ljudi s težavami v duševnem zdravju in invalide, svetovalne programe za otroke in mladostnike, telefonski klic v stiski, vodene tabore v počitnicah itd.

Vse te programe, ki zadostijo predpisanim kriterijem, ministrstvo financira, ker pomenijo dopolnitev obstoječe mreže javnih služb socialnega varstva, ki uresničujejo in zadovoljujejo potrebe družin v socialnem varstvu v najširšem pomenu.

4. DELO, ZAPOSLOVANJE, ZAPOSLOVANJE

Družinska politika in politika dela, zaposlitev in zaposlovanja se stikata v primeru, ko posameznik oziroma posameznica deli in usklajuje svoj čas med družinskimi obveznostmi in profesionalnimi aktivnostmi. Gre za problem porabe in delitve časa, za uveljavljanje enakih možnosti spolov, za upoštevanje družinskih potreb v profesionalni sferi in za usklajevanje potreb družinskega življenja in starševske odgovornosti s poklicnimi aktivnostmi staršev.

V smislu zagotavljanja pogojev za usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti obeh staršev resolucija podpira:

- bolj primerno moralno in materialno družbeno vrednotenje dela z otroki ter enakomernjšo porazdelitev odgovornosti zanje med materjo in očetom, med starši, podjetji (delodajalci) in družbo;
- reorganizacijo delovnega časa;
- zakonske prilagoditve na področju oblik zaposlitve;
- ugodnejšo ureditev porodniškega dopusta in dopusta za nego bolnega otroka z jamstvom enakovredne zaposlitve po vrnitvi;
- polno socialno zavarovanje v primeru delne zaposlitve ali začasne prekinitve dela, zaradi nege in skrbi za majhnega

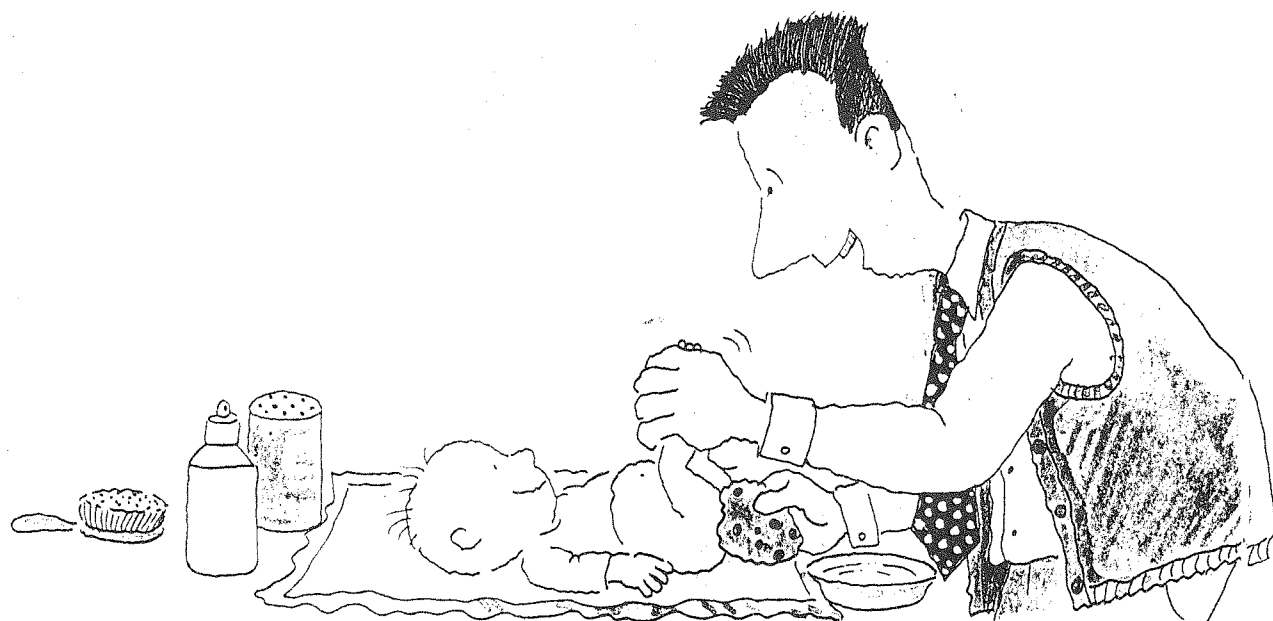
otroka;

- zagotavljanje vsem staršem, ki to želijo, mesto za njihove otroke v vzgojnovarstveni ustanovi ali drugih oblikah varstva.

Da bi se te cilje na področju dela, zaposlitev in zaposlovanja doseglo, pa Resolucija predvideva ukrepe na področju porodniškega dopusta, dopusta za nego in varstvo otroka ter zagotovitev nadomestila izgubljenega zaslužka za čas tega dopusta ter pravico do različnega delovnega časa za starše z majhnimi otroki do 3 let.

Skrb za uresničevanje navedenih ukrepov je v okviru pristojnosti in delovnih nalog Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, zakonsko pa so že v veliki meri uresničeni v Zakonu o delovnih razmerjih (Ur. l. RS, št. 14/90, 5/91 in 71/93), Zakonu o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (Ur. l. RS, št. 5/91, 17/91, 12/92, 71/93 in 2/94), Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Ur. l. RS, št. 12/92) in Zakonu o družinskih prejemkih (Ur. l. RS, št. 65/93 in 71/94).

Zakon o delovnih razmerjih in Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti iz leta 1990 (z novelami iz leta 1991 in 1993) sta dosledno spoštovala in v primeru varstva materinstva tudi v mnogočem presegla določila konvencij in priporočil Mednarodne organizacije dela, zlasti Konvencijo št. 3 o zaposlovanju žensk pred porodom in po njem iz leta 1919; Konvencijo št. 103 o varstvu materinstva iz leta 1952; Konvencijo št. 102 o minimalnih normah socialne varnosti iz leta 1952; Priporočilo št. 95 o varstvu materinstva iz leta 1952 in še nekatere druge.

vir: Como ayudarlos a crecer, Madrid

Nekaj temeljnih poudarkov iz Konvencije št. 103 o varstvu materinstva iz leta 1952, ki jo je Jugoslavija ratificirala leta 1955, in Priporočila mednarodne organizacije dela št. 95 iz istega leta (Slovenija pa po osamosvojitvi sporočila, da ostajajo tudi zanjo v veljavi):

Vsaka žena, za katero velja ta konvencija (velja pa za žene, zaposlene v industrijskih podjetjih, za žene, zaposlene pri neindustrijskih in kmetijskih delih, kamor štejejo tudi hišne delavke), ima pravico do porodniškega dopusta na podlagi zdravniškega spričevala; dopust traja najmanj 12 tednov - del tega dopusta se mora obvezno izkoristiti po porodu. Trajanje obveznega dopusta po porodu določi nacionalna zakonodaja, mora pa trajati najmanj 6 tednov. Med porodniškim dopustom ima žena pravico do denarnega nadomestila in zdravniške nege. Višino dajatve določi nacionalna zakonodaja, biti pa mora tolikšna, da jamči za popolno vzdrževanje žene in njenega otroka. Dajatve v denarju in zdravniška pomoč se dajejo v okviru sistema obveznega zdravstvenega zavarovanja ali v breme javnih skladov; v obeh primerih pa se morajo dajati enakopravno vsem ženam, ki izpolnjujejo zahtevane pogoje. Če so dajatve v denarju v okviru sistema obveznega socialnega zavarovanja določene na podlagi prejšnjega zaslužka, ne smejo biti manjše od 2/3 prejšnjega zaslužka, ki je upoštevan.

Priporočilo št. 95 o varstvu materinstva, ki dopolnjuje omenjeno konvencijo, predlaga, da se porodniški dopust, če je le mogoče, podaljša za skupno štiri tedne, višina denarnega nadomestila pa naj se zviša na 100 % prejšnjega zaslužka žene. Priporočilo prav tako priporoča vsem državam, naj zagotovijo varstvo zaposlitve vsem materam še najmanj en mesec po izteku porodniškega dopusta.

4.1. Delo in družina

Temeljni predpis, ki ureja varstvo materinstva (in starševstva) v Republiki Sloveniji na področju dela, je zakon o delovnih razmerjih (Ur. l. RS, št. 5/90, 15/91 in 73/93):

Med nosečnostjo delavke ne smejo opravljati del, ki lahko škodljivo in s povečano nevarnostjo vplivajo na zdravje in psihofizične sposobnosti nosečnice; če je nosečnico potrebno razporediti na drugo delovno mesto, ima pravico do plače, kot bi jo prejela na prejšnjem delovnem mestu, razen če je plača na delovnem mestu, na katerega je razporejena, ugodnejša.

Zaradi nujnih operativnih razlogov v organizaciji oziroma pri delodajalcu delovno razmerje ne preneha nosečnici in delavki oziroma

z dela zaradi porodniškega dopusta in dopusta za nego in varstvo otroka, samo s soglasjem pa lahko preneha delovno razmerje obema zakoncema, zaposlenima pri istemu delodajalcu, in delavcu, katerega zakonec je kot brezposlena oseba prijavljen na zavodu za zaposlovanje, in delavcu samohranilcu z otrokom do dveh let starosti.

Prav tako se kot kriterij pri določitvi delavcev, katerih delo postane trajno nepotrebno, ne more upoštevati nosečnost niti začasna odsotnost z dela zaradi izrabe porodniškega dopusta ter dopusta za nego in varstvo otroka.

Zakon določa, da ima delavka med nosečnostjo in po porodu pravico do porodniškega dopusta in dopusta za nego in varstvo otroka v skupnem trajanju 365 dni (80. člen). Delavka izrablja pravico do porodniškega dopusta v obliki odsotnosti z dela 105 dni, in sicer 28 dni pred predvidenim datumom poroda (v primerih zdravstvenih indikacij pa 45 dni pred predvidenim datumom poroda), po preteku porodniškega dopusta pa pravico do dopusta za nego in varstvo otroka v obliki odsotnosti z dela 260 dni ali tako, da dela polovico delovnega časa na dan do 17. meseca otrokove starosti.

vir: Como ayudarlos a crecer, Madrid

delavcu v času odsotnosti

otroka ali če otrok umre, preden delavki poteče porodniški dopust (torej prvih 105 dni), ima pravico porodniški dopust podaljšati za toliko, kolikor je po mnenju zdravnika potrebno, da okreva po porodu in duševnem stanju, ki ga je povzročila izguba otroka, najmanj pa za 45 dni.

Delavka, ki rodi dvojčka ali hkrati več živorojenih otrok, težje telesno ali duševno prizadetega otroka ali nedonošenčka, ima daljši dopust za nego in varstvo otroka:

Če delavka neguje in varuje težje telesno ali duševno prizadetega otroka ali dvojčka, traja daljši dopust za nego in varstvo otroka pri polni odsotnosti z dela do 15. meseca otrokove starosti. Za nego in varstvo več hkrati živorojenih otrok ima delavka pravico do dodatnih treh mesecev daljšega dopusta za vsakega nadaljnjega otroka. Če po 105 dneh začne delavka delati tako, da dela polovico delovnega časa na dan, ima pravico delati na ta način do dopolnjenega 23. meseca otrokove starosti; za vsakega nadaljnjega otroka pa ima pravico do dodatnih petih mesecev delati polovico delovnega časa na dan.

Če delavka neguje in varuje nedonošenega otroka, traja daljši dopust za nego in varstvo otroka pri polni odsotnosti z dela toliko tednov, kolikor je bila nosečnost krajša od 37 tednov.

4. 2. Denarno nadomestilo za čas porodniškega dopusta

Zakon o delovnih razmerjih v 83. členu določa, da ima delavka, ki izrabi pravico do porodniškega dopusta in dopusta za nego in varstvo otroka, pravico do nadomestila plače v skladu z zakonom. Pravico do nadomestila plače za čas porodniškega dopusta ureja zakon o družinskih prejemkih.

Denarno nadomestilo za čas porodniškega dopusta obsega nadomestilo plače za čas dopusta ob rojstvu otroka, dopusta za nego in varstvo otroka ter daljšega dopusta za nego in varstvo otroka.

Do denarnega nadomestila je upravičena mati, ki je po predpisih o zdravstvenem zavarovanju zavarovana za pravico do nadomestila za čas zadržanosti z dela. Na ta način so vključene v pravico do denarnega nadomestila poleg delavk, ki jim pravico do porodniškega dopusta zagotavljajo predpisi o delovnih razmerjih, tudi vse ostale matere, ki so zavarovane po predpisih o zdravstvenem zavarovanju za pravico do nadomestila za čas zadržanosti z dela, to pa so zasebnice, ki samostojno opravljajo dejavnost kot redni poklic, lastnice podjetij v zasebni lasti, vrhunske športnice in kmetice. Pogoj za pridobitev pravice do denarnega nadomestila je, da je bila upravičenka zavarovana za pravico do nadomestila za čas zadržanosti z dela pred dnevom obveznega nastopa porodniškega dopusta. To pomeni, da mati, ki sklene delovno razmerje ali se zavaruje po predpisih o zdravstvenem zavarovanju tik pred rojstvom oziroma po rojstvu otroka, pravice do denarnega

Če delavka rodi mrtvega

nadomestila ne more pridobiti. Dejstvo, da ne more pridobiti pravice do denarnega nadomestila, če se zaposli po tem datumu, pa ne pomeni, da nima pravice do dopusta, ki ga opredeljujejo predpisi o delovnih razmerjih - v tem primeru ima mati še naprej pravico do dopusta, hkrati pa tudi pravico do starševskega dodatka.

Druge osebe imajo pravico do denarnega nadomestila, kadar analogno s predpisi o delovnih razmerjih pridobijo pravico do porodniškega dopusta namesto matere oziroma kadar mati lahko nanje prenese to pravico. Pogoji za pridobitev pravice do denarnega nadomestila za te osebe je, da so tudi one zavarovane za pravico do nadomestila za čas zadržanosti z dela po predpisih o zdravstvenem zavarovanju.

Z dnem uveljavitve zakona o družinskih prejemkih so do denarnega nadomestila za čas porodniškega dopusta upravičene tudi matere, ki jim je med nosečnostjo oziroma v času porodniškega dopusta, dopusta za nego in varstvo otroka in daljšega dopusta za nego in varstvo otroka prenehalo delovno razmerje brez njihove volje ali krivde, pa so bile pred prenehanjem delovnega razmerja zaposlene za določen čas, daljši od deset mesecev, ali za nedoločen čas, ki je lahko tudi krajši od deset mesecev.

Osnova za denarno nadomestilo za upravičence, ki so v delovnem razmerju, je njihova povprečna mesečna plača v zadnjih 12 mesecih pred mesecem obveznega nastopa porodniškega dopusta matere. Osnova za upravičence, ki se jim plača ne ugotavlja (zasebniki in kmetje), je povprečna osnova, od katere te osebe plačujejo prispevek za porodniško varstvo v zadnjih 12 mesecih pred mesecem nastopa porodniškega dopusta matere.

Če so upravičenci prejeli plače oziroma plačevali predpisani prispevek manj kot 12 mesecev pred nastopom porodniškega dopusta matere, se jim za manjkajoče mesece kot osnova upošteva zajamčena plača.

Da ne bi bili prizadeti tisti upravičenci, ki so v zadnjih 12 mesecih prejeli kakršnakoli denarno nadomestilo, zakon določa, da se jim za ta čas v osnovo upošteva osnova, od katere se jim je nadomestilo obračunavalo.

Višina denarnega nadomestila znaša 100 % osnove, ki se v prvem mesecu izplačila določi tako, da se ugotovljena osnova preračuna na zadnji mesec pred mesecem nastopa porodniškega dopusta, kasneje pa se usklajuje v skladu z gibanjem povprečne plače v Republiki Sloveniji.

V letu 1994 je bilo povprečno mesečno število upravičencev do denarnega nadomestila za čas porodniškega dopusta 19.262, povprečna višina nadomestila pa je bila 67.595 SIT. Iz državnega proračuna je bilo za ta nadomestila v letu 1994 porabljeno 15.624.181.000 SIT.

4.3. Različen delovni čas

Zakon o delovnih razmerjih v različnih določbah ureja pravico do odsotnosti z dela po preteku porodniškega dopusta oziroma pravico do dela s krajšim delovnim časom od polnega zaradi nege otroka. V 62. členu opredeljuje možnost popolne odsotnosti z dela brez pravice do nadomestila osebnega dohodka za delavca z otrokom do tretjega leta starosti, če se uskladijo njegovi interesi z možnostmi delovnega procesa. Med tako odsotnostjo z dela mirujejo pravice in obveznosti, ki se pridobijo pri delu in iz dela, razen če kolektivna pogodba oziroma splošni akt določa drugače.

Po določbi 45. člena zakona lahko delavka sklone delovno razmerje oziroma ima pravico, da začne delati s krajšim delovnim časom od polnega, vendar ne manj od polovice polnega delovnega časa takrat, kadar tako terjajo koristi predšolskega otroka. Po prenehanju razloga za delo s krajšim delovnim časom, začne delavka delati s polnim delovnim časom.

Kadar se delavka odloči za tako obliko dela, je delodajalec že po samem zakonu dolžan zagotoviti uresničitev te pravice; delavka pa ima pravice in obveznosti v obsegu, ki je odvisen od dolžine delovnega časa, torej sorazmerno. Delavki gre torej pravica do plače po dejanskem delu ter pravice iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja v odvisnosti od dolžine delovnega časa. V kolikor bi se delavka želela zavarovati za polni delovni čas, ji to možnost zagotavlja zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, tako da se lahko vključi v prostovoljno zavarovanje za razliko do polnega delovnega časa in tudi sama plačuje ustrezne prispevke (10. točka 24. člena Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju).

Ob pogoju, da je otroku glede na njegovo splošno zdravstveno stanje potrebna skrbnejša materina nega, ima mati pravico delati polovico delovnega časa na dan tudi, dokler otrok ni star tri leta (84. člen Zakona o delovnih razmerjih). To pravico mati uveljavlja na podlagi mnenja Konzilija pediatrične klinike v Ljubljani. Delavka ima v tem primeru pravico do plače po dejansko opravljenem delu, medtem ko se ji po predpisih o pokojninskem in invalidskem zavarovanju to delo šteje v pokojninsko dobo kot polna delovna doba (204. člen Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju).

Enake posledice ima tudi uveljavitev pravice do dela s polovičnim delovnim časom v primeru, ko eden od staršev varuje in neguje težje telesno ali zmerno, težje ali težko duševno prizadetega otroka (85. člen). Za razliko od prej navedene pravice, ki je časovno omejena, v primeru negovanja in varstva težje telesno ali zmerno, težje ali težko duševnega otroka, ni časovne omejitve.

4.4. Varstvo starševstva in pokojninski sistem

Če še enkrat povzamemo pravice, ki jih zagotavlja Zakon o

pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Ur. l. RS, št. 12/92) tistim osebam, ki zaradi varstva in nege otroka začasno ne delajo oz. delajo najmanj polovico delovnega časa:

- 24. člen navedenega zakona določa, da se državljani Republike Slovenije, ki so dopolnili 15 let starosti in niso obvezno zavarovani, lahko prostovoljno zavarujejo v času, ko skrbijo za otroka, mlajšega od 7 let.

- 204. člen navedenega zakona določa, da se v zavarovalno dobo všteva čas, prebit v obveznem zavarovanju s polnim delovnim časom; kot polni delovni čas pa se šteje tudi čas, ki ga zavarovanec prebije v obveznem zavarovanju s skrajšanim delovnim časom zaradi nege in varstva svojega otroka, starega do treh let oziroma zaradi nege in varstva težje telesno ali zmerno, težje ali težko duševno prizadete osebe, v skladu s predpisi o delovnih razmerjih.

4.5. Politika zaposlovanja in družina

Na področju zaposlovanja sta na podlagi veljavnih predpisov tako delodajalec kot Republiški zavod za zaposlovanje najprej dolžna poskrbeti za tiste primere, kjer gre v družini zaradi stečaja podjetja za brezposlenost obeh zakoncev ali večih družinskih članov, ker jim ni mogoče zagotoviti ustrezne zaposlitve. Zaradi naraščajoče brezposelnosti so v okviru Zakona o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti sprejeti posebni ukrepi aktivne politike zaposlovanja, s katero sta Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve in Republiški zavod za zaposlovanje najprej blažila najhujše socialne stiske, v preteklem letu pa že beležimo prve rezultate, ki kažejo na postopno upadanje brezposlenosti v Sloveniji. Z ukrepi aktivne politike zaposlovanja, kjer se problematike žensk in mater sicer posebej ne omenja, je bilo veliko storjenega za izboljšanje razmer na področju skrbi za družino. Z ohranjanjem produktivnih delovnih mest, odpiranjem novih zaposlitev med drugim v akciji "1000 novih delovnih mest", ter razpisom javnih del na večih področjih dejavnosti (oskrba ostarelih, bolnih in invalidnih oseb), pa tudi z zaposlovanjem invalidov, smo blažili težke probleme družin, ki jih je prizadela brezposelnost. V letu 1994 je bilo v programe priprave na zaposlitev vključenih 10.768 brezposlenih oseb, s pospeševanjem samozaposlovanja (preko usposabljanja in subvencioniranja) se je zaposlilo 3.283 oseb, s sofinanciranjem preusposabljanja presežnih delavcev pa smo rešili problem 2.870 osebam.

V primeru težje zaposljivih oseb smo njihov problem začasno reševali z zaposlovanjem preko javnih del, kjer smo dali možnost predvsem ženskam, mladim, materam samohranilkam s tem, da smo jih vključevali v delo in jim omogočili, da so poleg nadomestila dobivale še dodatek za opravljena dela. V letu 1994 je bilo v okviru 690 programov javnih del vključenih 4.475 oseb ali 4% vseh brezposelnih oseb v Sloveniji.

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je za hitrejše in učinkovitejše reševanje problema brezposelnih - pri študentih in dijakih pa predvsem z vidika občasnih zaposlitev za izboljšanje finančnih razmer - dalo koncesije tudi ustrezno usposobljenim podjetnikom, ki posredujejo zaposlitev tako brezposelnim kot tudi že zaposlenim osebah, ki bi želeli spremeniti delo ali delovne pogoje.

Novoustanovljeni klubi za iskanje zaposlitev so se prav pri zaposlovanju žensk pokazali kot posebej uspešni, saj so preko kratkih seminarjev "Kako do zaposlitve", "Odkrivanja poklicnih ciljev" ali "Usposabljanje za življenjsko uspešnost" marsikateri pomagali do zaposlitve. S pobudo, da bi opravljanje javnih del preko centrov za socialno delo - kjer gre v glavnem za nego in pomoč na domu, ki jo pretežno opravljajo ženske - uredili kot redno zaposlitev za določen ali nedoločen čas, se za zaposlovanje žensk odpirajo nove možnosti.

4.6. Skrb za mlade kadre

Problemi mladih se rešujejo na eni strani s štipendiranjem socialno ogroženih (republiške štipendije) in nadarjenih otrok (Zoisove štipendije) - v letu 1994 je prejelo štipendijo 40.119 dijakov in 13.009 študentov - skupaj 53.128 prejemnikov, od tega jih je prejelo 86,8% republiške in 13,2% Zoisove štipendije. Posebej ugodna je bila za študente uvedba subvencioniranja študentskih bonov za prehrano, saj dejstvo, da jih je v letu 1994 koristilo kar 95,8% vseh študentov in da je bilo kar 72,3% študentske populacije zadovoljne s prehrano, opravičuje vse aktivnosti v zvezi s tem in tudi deanr, ki je bil za ta ukrep porabljen.

Na drugi strani je skrb za mlade kadre izražena s sofinanciranjem pripravništva za tiste mladostnike, ki so končali izobraževanje in niso uspeli dobiti ustrezne zaposlitve. Pripravništvo je bilo v letu 1994 sofinancirano za 8.698 oseb, od katerih se je 5.543 oseb ali 63,7% po opravljenem pripravništvu uspelo zaposliti za določen ali nedoločen čas.

4.7. Zaposlovanje invalidov

Poseben problem v družinah so nedvomno invalidne osebe, za katere tudi pri zaposlovanju pripravljamo posebne programe vključevanja v zaposlitev, prilagajamo pogoje dela njihovim sposobnostim in jih na tak način skušamo po možnosti zaposliti v rednih delovnih programih ali s pomočjo ustanavljanja invalidskih podjetij. V letu 1994 je bilo v usposabljanje vključenih 867 invalidov, od tega se je 609 ali 70% invalidnih oseb v istem letu tudi zaposlilo.

4.8. Novo v letu 1995

V letu 1995 ministrstvo pripravlja dodatne ukrepe, s katerimi bi pospešili zaposlovanje: od programov za izvajanje znanj in veščin za iskanje zaposlitve in razvoj kariere, iskanja novih možnosti zaposlovanja delovnih invalidov s pomočjo različnih stimulatvinih

ukrepov za delodajalce, pa do možnosti zaposlovanja za krajši delovni čas in preprečevanja zaposlovanja na črno in s tem zagotavljanja ustreznih delovnih mest in predvsem pogojev za delo že zaposlenim, pa tudi tistim, za katere se trudi v čimkrajšem času najti ustrezno zaposlitev.

Tudi v primerih, ko ne gre za neposredne zaposlitvene možnosti ženske - matere, ampak za posredno reševanje zaposlovanja njihovih otrok - pripravnikov, pri štipendiranju, regresiranju prehrane in vrsti drugih drobnih ukrepov v dobrobit družine, gre za ukrepe, ki posredno pomagajo ženski - materi, saj je njena največja skrb dobro družine in vseh njenih članov.

5. STANOVANJSKO GOSPODARSTVO

Ministrstvo za okolje in prostor je med ukrepi za izpeljavo celovitih ukrepov družinske politike zadolženo za uresničevanje ciljev in izpeljavo celovitih ukrepov na področju stanovanjskega gospodarstva.

Ukrepi stanovanjske politike, kot so razreševanje stanovanjskih vprašanj družin in ustvarjanje pogojev za pridobivanje stanovanj, pomembno vplivajo na kvaliteto življenja družin, na njihovo nastajanje, in na njihovo funkcioniranje oz. na ustvarjanje pogojev za opravljanje ekonomskih, reprodukcijskih, emocionalnih in socializacijskih funkcij družin.

Pri definiranju teh ukrepov Resolucija izhaja iz naslednjih ciljev:

- ekonomska podpora mladim družinam, družinam z več otroki in ekonomsko ogroženim družinam pri stanovanjski preskrbi;
- primerne stanovanjske površine vsem družinam z otroki in ekonomsko ogroženim družinskim članom;
- zagotavljanje ustreznih stanovanjskih pogojev invalidnim osebam;
- vspodbujanje delovanja neprofitnih stanovanjskih organizacij za družine, kot so: zadrage, združenja ali organizacije idr.;
- odpravljanje getoizacije glede na starost, kot tudi glede na socialno ali drugo pripadnost;
- zagotavljanje servisne in storitvene mreže v stanovanjskih soseskah za pomoč družinam.

Večina ukrepov stanovanjske politike, opredeljenih v Resoluciji, je že sestavina Stanovanjskega zakona (Ur.l. RS, št. 18/91 in 21/94).

5.1. Ekonomska podpora mladim družinam

Stanovanjski zakon sistemsko zagotavlja ekonomsko podporo mladim družinam, družinam z več otroki in ekonomsko ogroženim družinam pri stanovanjski preskrbi z izrecno določbo, da imajo prednost pri uporabi sredstev Stanovanjskega sklada Republike Slovenije med drugim tudi

mlade družine in družine z večjim številom otrok. Omenjena zakonska določila so upoštevana tudi v mesecu maju izdanem Pravilniku o oddajanju neprofitnih stanovanj v najem.

5.2. Socialna stanovanja

Stanovanjska preskrba ekonomsko ogroženih družin je osnovni koncept stanovanjskega zakona pri dodeljevanju socialnih stanovanj v najem, kjer imajo prednost med drugimi družine z več otroki, mlade družine, invalidi in družine z invalidnim članom.

Zagotavljanje ustreznih stanovanjskih pogojev invalidov je opredeljeno v stanovanjskem zakonu izrecno kot sestavina nacionalnega stanovanjskega programa ter kot naloge občine, ki naj v občinskem stanovanjskem programu predvidi tudi posebne programe, ki upoštevajo arhitektonske in druge posebnosti pri zagotavljanju stanovanj za invalide. Te usmeritve so po vsebini zajete tudi v Pravilniku o normativih in standardih ter postopku za uveljavljanje pravice do socialnega stanovanja v najem (Ur.l. RS, št. 18/92), po katerem se ob dodelitvi socialnega stanovanja invalidom upošteva potrebo po odpravi arhitektonskih ovir v stanovanju oziroma pri dostopu ali izhodu iz stavbe, kakor tudi zadostne površine za gibanje z invalidskim vozičkom. Tudi predlog Pravilnika o oddajanju neprofitnih stanovanj v najem izrecno upošteva situacije gibalno oviranih oseb s tem, da dodatno točkuje arhitektonske ovire v stanovanju.

Stanovanjski zakon ima vgrajene tudi mehanizme za preprečevanje oderuštva s preverjanjem ustrezne višine najemnin, subvencioniranje najemnin pa vsebinsko veže na predpise s področja socialnega varstva. Zakon je na novo uredil tudi podlage za površinske standarde, ki bodo razdelani v posebnem podzakonskem aktu.

Koncept stanovanjske politike, najavljene v stanovanjskem zakonu, daje neporofitnemu sektorju osrednje mesto, razdelano v Pravilniku o posebnih pogojih delovanja neprofitnih stanovanjskih organizacij (Uradni list RS, št. 64/93), zadnji dve leti pa je to tudi del kreditne politike Stanovanjskega sklada Republike Slovenije.

V zvezi s pomembnimi resolucijskimi ukrepi na področju stanovanjskega gospodarstva t.j. odpravljanju getoizacije ter zagotavljanju servisne mreže v stanovanjskih soseskah za pomoč družinam pa glede na problem getoizacije lahko rečemo, da je bilo že doslej pridobivanje socialnih stanovanj razpršeno, usmeritev na odpravo getoizacije pa je izrecno zapisana tudi v osnutku Nacionalnega stanovanjskega programa.

V zvezi z dosedanjimi ukrepi na omenjenih področjih je treba poudariti, da je v času od uveljavitve stanovanjskega zakona celotno stanovanjsko področje poslovalo brez proračunskih sredstev države in lokalnih skupnosti. Edini vir so v tem času sredstva pridobljena s privatizacijo stanovanj, ki so se v povprečju v 20% deležu namenjala

Stanovanjskemu skladu Republike Slovenije, ki je pri izvajanju posojilne politike upošteval prednostno reševanje stanovanjskih vprašanj družin, še posebej mladih družin in družin z več otroki. Sklad je na dosedanjih sedmih razpisih, vseh prosilcev je bilo 15.577 (všteto tudi 22 invalidskih organizacij ter 17 neprofitnih stanovanjskih organizacij), odobril skupno 7.890.073.710 SIT stanovanjskih posojil z ugodno obrestno mero. Stanovanjski sklad je 16 invalidskim organizacijam kreditiral projekte, ki razrešujejo posebne bivalne potrebe telesno in duševno prizadetih občanov in v ta namen odobril posojila v višini 157,5 mio SIT.

5.3. Neprofitne stanovanjske organizacije

Ministrstvo za okolje in prostor je registriralo 21 neprofitnih stanovanjskih organizacij, aktivnih je dobra polovica, ki v letošnjem letu zaključujejo s pomočjo kredita Stanovanjskega sklada Republike Slovenije in sredstev občin gradnjo 505 neprofitnih stanovanj.

Vsebinske premike, izrecno tudi v smeri izvajanja Resolucije, sicer najavlja osnutek Nacionalnega stanovanjskega programa, ki je že predmet prvih razprav, po vsebini tudi razprav o proračunu za leto 1995.

Glede na odsotnost proračunskih sredstev v zadnjih letih je v osnutku programa razumljiva orientacija k stabilnim proračunskim virom države in lokalnih skupnosti v obdobju do leta 2000, s katerih pomočjo bi morali že v letošnjem letu zagotoviti izgradnjo vsaj 900 neprofitnih stanovanj, sicer pa po optimalni varianti od leta 1996 dalje letno približno 2400 neprofitnih stanovanj in okrog 2000 socialnih stanovanj. Pri slednjem so velike potrebe zlasti v večjih centrih, kajti v obdobju 1991-1994 so občine pridobile zgolj cca 300 socialnih stanovanj, ker jih je stanovanjski zakon zadolžil tudi za nekatere druge, v materialnem smislu zahtevne naloge.

Ocenjujemo, da bi tudi razumljiva vpetost nacionalnega stanovanjskega programa v proračunsko politiko države morala v vsakem primeru zagotoviti večji obseg stanovanjske preskrbe, pri tem pa upoštevati tudi načrtovano ustanovitev Slovenske stanovanjske hranilnice, ki naj bi postopoma zagotovila dodatne možnosti za pridobivanje ugodnih stanovanjskih posojil.

6. OCENA URESNIČENIH UKREPOV

6.1. Ekonomsko fiskalno področje

Na podlagi Zakona o družinskih prejemkih bo s 1. januarjem 1996 uveden univerzalni otroški dodatek, tako bo z njegovo uvedbo uresničen najpomembnejši ukrep na področju neposrednih dajatev družini.

Nadgradnjo univerzalnemu otroškemu dodatku, ki jo predvideva Resolucija kot posebne dodatke za namensko uporabo, je delno že uresničena z ukrepi oziroma sredstvi, ki jih za zagotavljanje šolske prehrane na osnovnih šolah zagotavlja Ministrstvo za šolstvo in šport, s finančno izravnavo občinam za financiranje brezplačnega prevoza osnovnošolskih otrok v šolo in domov in s sredstvi za zagotavljanje prehrane študentom, ki jih iz proračuna namenja Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.

Pomoč za opremo novorojenca je zagotovljena vsem otrokom, katerih starši imajo v Republiki Sloveniji stalno prebivališče; Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je pravkar sprejelo sklep o oblikovanju tretjega zavitka, kar naj bi vzpodbudilo starše k izbiri zavitka kot najprimernejše oblike pomoči.

Starševski dodatek, ki se v trajanju 365 dni zagotavlja vsem materam, ki nimajo pravice do nadomestila plače za čas porodniškega dopusta, in je bil uveden z uveljavitvijo zakona o družinskih prejemkih, je bistveni vsebinski premik pri zagotavljanju socialne varnosti vsem materam, pod določenimi pogoji pa tudi očetom, ki varujejo in negujejo otroka.

Na področju posrednih dajatev družinam (davčne olajšave in znižanje tarifnih stopenj) je bil s spremembami zakona o dohodnini, ki učinkuje pri odmeri dohodnine za leto 1994, upoštevan napotek Resolucije. Prav tako je na področju prometnega davka že v predpisu, sprejetem še pred sprejetjem Resolucije, v veliki meri uresničen njen zahtevek, da so artikli, potrebni za vzdrževanje otrok, uvrščeni v najnižjo tarifno stopnjo.

6.2. Področje družbenih služb

Vlada Republike Slovenije je glede na to, da so predlog Zakona o vrtcih in celoten paket predlogov šolskih zakonov že v parlamentarni razpravi, že v tretjem poglavju te Analize predstavila bodočo ureditev tega področja. Vlada ocenjuje, da predlogi teh zakonov skupaj z vsemi sprejetimi amandmaji v veliki meri že zagotavljajo uresničitev z Resolucijo predvidenih ukrepov na področju šolstva.

S sprejetjem Zakona o socialnem varstvu in na njegovi podlagi pripravljenega predloga Nacionalnega programa socialnega varstva do leta 2000, ki je v parlamentarnem postopku, so tudi na področju posebnih služb v veliki meri upoštevane usmeritve, sprejete v Resoluciji.

6.3. Delo, zaposlitev, zaposlovanje

Slovenska zakonodaja je na področju dela, zaposlitve in zaposlovanja izhajala iz predpostavke popolne enakopravnosti moškega in ženske na

trgu delovne sile, iz dejstva, da je večina slovenskih žena zaposlena (ženske predstavljajo skoraj polovico zaposlenih) in iz potrebe posebne zaščite žene-matere med nosečnostjo, porodniškim dopustom in dopustom za nego in varstvo otroka. Zaščite, ki jo z dopustom za nego in varstvo otroka naša zakonodaja nudi materi, je lahko v isti meri deležen tudi oče otroka.

Upošteva ta dejstva je optimalno zaščiten vsaka delavka od začetka nosečnosti do preteka enoletnega porodniškega dopusta in dopusta za nego in varstvo otroka, saj v tem obdobju ne more izgubiti zaposlitve; prav tako se ji celotno to obdobje zaradi nosečnosti ali odsotnosti z dela ne more poslabšati socialni položaj; zagotovljeno ji je nadomestilo plače v višini njene povprečne plače v zadnjih 12 mesecih, preračunano na zadnji mesec pred nastopom porodniškega dopusta in vsakomesečno usklajeno. Tudi po poteku popolne zaščite obstajajo nekatere oblike dodatne zaščite interesov staršev in otroka; možnost pridobitve pravice do daljšega dopusta za nego in varstvo otroka do 15. meseca otrokove starosti z enako višino nadomestila kot med porodniškim dopustom, možnosti dela s polovičnim delovnim časom, ki se pod določenimi pogoji všteva v zavarovalno dobo do tretjega oziroma sedmega leta starosti otroka, možnosti popolnečasne odsotnosti z dela zaradi nega in varstva otroka (institut mirovanja pravic).

6.4. Stanovanjsko gospodarstvo

Ukrepi stanovanjske politike, ki pomembno vplivajo na kakovost življenja družin, so v določeni meri upoštevani v Stanovanjskem zakonu, Pravilniku o posebnih pogojih delovanja neprofitnih stanovanjskih organizacij in Pravilniku o oddajanju neprofitnih stanovanj v najem.

7. NEURESNIČENI CILJI RESOLUCIJE IN PRIORITETE PO POSAMEZNIH PODROČJIH

Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji ni kratkoročen dokument, ampak dokument, za katerega uresničitev je potrebno daljše obdobje. Zato je poleg številnih uresničenih ukrepov, ki so predstavljeni v prejšnjih poglavjih, po dveh letih uresničevanja Resolucije še vedno nekaj v celoti ali delno neuresničenih. Resolucija sama na več mestih predvideva postopnost uresničevanja posameznih ukrepov in njihovo uresničevanje v skladu z možnostmi družbe.

V tem poglavju na kratko naštevamo še neuresničene ukrepe in delno uresničene ukrepe v uresničevanju. Resolucija je srednjeročni dokument, zato ne navajamo samo najnujnejših, niti njihove natančne oblike; prednostni vrstni red in podrobnosti posameznih ukrepov bo vlada določila in sporočila Državnemu zboru z ustreznimi predlogi zakonov.

7.1. Neposredne in posredne dajatve družini

V uresničevanju

Do 1. januarja 1996 je treba uveljaviti že sprejeti univerzalni otroški dodatek in uresničiti sklep državnega zbora, da je treba pri prehodu zagotoviti, da ne bodo prikrajšani tisti otroci, ki sedaj dobivajo najvišji otroški dodatek in bi se jim pri prehodu na univerzalnega le-ta znižal.

Posebno nadomestilo za invalidnost za otroke z zmerno, težjo in težko duševno prizadetostjo ter najtežjo telesno prizadetostjo še ni sprejeto. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve pa pripravlja ustrezne dopolnitve obstoječe zakonodaje.

Neuresničeno

"Dodatek za varstvo in vzgojo otrok za otroke v starosti do 3 let, ki niso v vrtcu" je edini na tem področju določno naštetih ukrepov, ki je še v celoti neuresničen.

7.2. Področje družbenih služb in drugih dejavnosti

V uresničevanju

Sprejem šolske zakonodaje, ki uresničuje del ciljev in ukrepov Resolucije, kot je to opisano v 3. poglavju.

Zagotavljanje vzgojno izobraževalnih programov in dela z mladimi na področju humanizacije odnosov, enakih možnosti spolov, oblikovanja partnerskega odnosa, nastajanja in razvoja družine v rednih programih in preko sistema obveznih izbirnih vsebin.

Podpora izdajanju knjig in ukvarjanju javnih medijev s to tematiko.

Neuresničeno

Ukrepi za spodbujanje bivanja otrok v lastni družini z materialnimi in pravnimi spodbudami staršem, ki želijo sami varovati in vzgajati svoje predšolske otroke.

Ukrepi za vzpodbujanje sodelovanja lastne družine ter nevladnih organizacij in pluralizacija oblik pomoči družinam.

7.3. Področje dela, zaposlitve in zaposlovanja

V uresničevanju

Resolucija predvideva iskanje možnosti, da se porodniški dopust in dopust za varstvo in nego otroka postopno in v skladu z materialnimi možnostmi družbe podaljša.

Delno uresničeno

Resolucija predvideva pravico do različnega delovnega časa za starše z majhnimi otroki do treh let, pri čemer je višina plače zagotovljena po dejanskem delu, prizna pa se polna pokojninska doba.

Prav tako določno navaja polno socialno zavarovanje v primeru delne zaposlitve ali začasne prekinitve dela zaradi nege in skrbi za majhnega otroka in nege ter skrbi za otroke z motnjami v telesnem in duševnem razvoju.

Kot ukrepe za usklajevanje potreb družinskega življenja in starševske odgovornosti s poklicnimi aktivnostmi staršev ter za enakomernejšo porazdelitev odgovornosti za otroke med materjo in očetom predvideva naslednje ukrepe:

- dopust za nego in varstvo otroka v trajanju 90 dni posvojiteljem, ki posvojijo otroka, starejšega od enega leta;
- očetov dopust 15 dni ob rojstvu otroka;
- dopust za očeta ali drugega družinskega člana v trajanju 105 dni ob rojstvu dvojčkov ali trojčkov;
- v primerih, ko je mati učenka ali dijakinja, ki se redno šola, lahko porodniški dopust koristi oseba, ki dejansko skrbi za otroka, če se mati naprej redno šola;
- nadomestilo plače za drugo polovico delovnega časa, kadar mati ali oče delata s polovičnim delovnim časom do otrokovega tretjega leta zaradi nege in varstva bolnega otroka ali otroka z motnjami v telesnem in duševnem razvoju.

Pri vseh ukrepih na tem področju si bo vlada v skladu z Resolucijo in v obsegu, ki ga dopuščajo materialne možnosti, prizadevala, da sprememba ne bo destimulirala zaposlovanja, in za ukrepe, ki bodo pomagali podjetjem z delavkami in delavci s starševskimi obveznostmi, tako da starševstvo ne bo več razlog za manjše možnosti na področju zaposlovanja, in da bodo oba starša, delodajalci in država sprejeli vsak svoj del odgovornosti in skrbi za delo z otroki.

7.4. Področje stanovanjskega gospodarstva

V uresničevanju

Resolucija predvideva posojila z ugodnimi pogoji (nižja obrestna mera, daljši odplačilni roki, manjša udeležba) za mlade družine, družine z več otroki in za ekonomsko ogrožene družinske člane, ustanovitev sklada za gradnjo socialnih stanovanj ali financiranje gradnje socialnih stanovanj in vzpostavitev posebnih programov na ravni lokalne skupnosti. Da bi družinam zagotovili osnovne možnosti za nastajanje in življenje, je treba pospešeno delati na uresničevanju teh ukrepov in jim dati največjo prioriteto.

Stanovanjski zakon opredeljuje Nacionalni stanovanjski program, ki ga je potrebno čimprej sprejeti, in Stanovanjski sklad Republike Slovenije. Uresničevanje samega programa, zakona in celotne stanovanjske politike je v veliki meri odvisno od podzakonskih izvedbenih aktov.

Potrebni takojšnji ukrepi so: ustanovitev Stanovanjske hranilnice Slovenije, ki naj ponovno uveljavi stanovanjsko varčevanje, dokapitalizacija Stanovanjskega sklada Republike Slovenije, da bi lahko zagotovil posojila za gradnjo neprofitnih najemnih stanovanj, in stanovanjska posojila v skladu z Resolucijo; ureditev subvencioniranja najemnin; zagotovitev proračunskih sredstev lokalnih skupnosti ter dopolnilnih virov sredstev za gradnjo socialnih stanovanj v občinah.

7.5. Ostala področja

Resolucija predvideva postopno uskladitev posameznih področnih zakonov s področja stanovanjskega gospodarstva, šolstva, delovnih razmerij, zdravstva, davkov, pokojninskega in invalidskega zavarovanja in drugih področij, katerih ukrepi neposredno zadevajo družino. To je v skladu s priporočilom Odbora ministrov in ministrice Sveta Evrope št. R(94) z dne 22. novembra 1994 državam članicam o usklajeni in celoviti družinski politiki.

Posebno skrb bo treba posvetiti vključitvi družinske razsežnosti v socialno, kulturno, ekonomsko, urbanistično, ekološko in druge politike, pri katerih je družina neposredni ali posredni subjekt posameznih ukrepov.

V skladu s priporočilom parlamentarne skupščine Sveta Evrope Resolucija predvideva oblikovanje informacijskega sistema, zbiranja podatkov in stalno spremljanje položaja družin in posledic ukrepov v njihovo korist kot podlago za (re)definiranje ciljev in oblik akcij v okviru družinske politike. Zasnove so postavljene z informacijsko podporo izvajanju Zakona o družinskih prejemkih. Ta se bo naprej razvijala zaradi in ob uvedbi univerzalnega otroškega dodatka, sam razvoj pa je kot eden od podprojektov vključen v program PHARE. Usmerjen je v nadaljnje povezovanje centrov za socialno delo, Centra vlade za informatiko ter ostalih zavodov, poenostavljanje odločanja o pravicah in izplačevanja ter povezovanje različnih obstoječih podatkovnih baz zaradi racionalizacije podatkovnih tokov pri obravnavanju posameznika in zaradi večjih možnosti ustreznih analiz.

Vlada bo okrepila dejavnost na področju izdelave in distribucije informativnih gradiv o možnostih, ki jo daje obstoječa zakonodaja, in drugih obveščevalnih akcij.

Ministrica za delo, družino in socialne zadeve bo v juniju v skladu z Resolucijo imenovala Svet za družino, ki bo skrbel za razvoj družinske zakonodaje in uresničevanje družinske politike ter s tem namenom dajal smernice za sprejem ustrezne zakonodaje na področju družinske politike in spremljal njeno izvajanje.

8. ZAKLJUČEK

Iz predstavljene Analize izvajanja ukrepov Resolucije o temeljnih oblikovanju družinske politike v Republiki Sloveniji izhaja, da se Vlada in Državni zbor Republike Slovenije zavedata pomembnosti družinske politike na vseh področjih svojih pristojnosti in to upoštevata pri pripravi ustreznih zakonskih rešitev. Doslej uresničeni ukrepi Resolucije ustrezajo njenim ciljem in predstavlja največ, kar je bilo mogoče v času dveh let v danih pogojih uresničiti.

Zavedajoč se še neuresničenih ukrepov, ciljev in namenov Resolucije ter razlogov za njihovo uresničevanje, vlada vidi pomembnost in nujnost nadaljnega uresničevanja Resolucije in bo v skladu s tem izdelala ustrezne medresorsko usklajene predloge zakonov in druge ukrepe.

vir: WEP, Nizozemska